

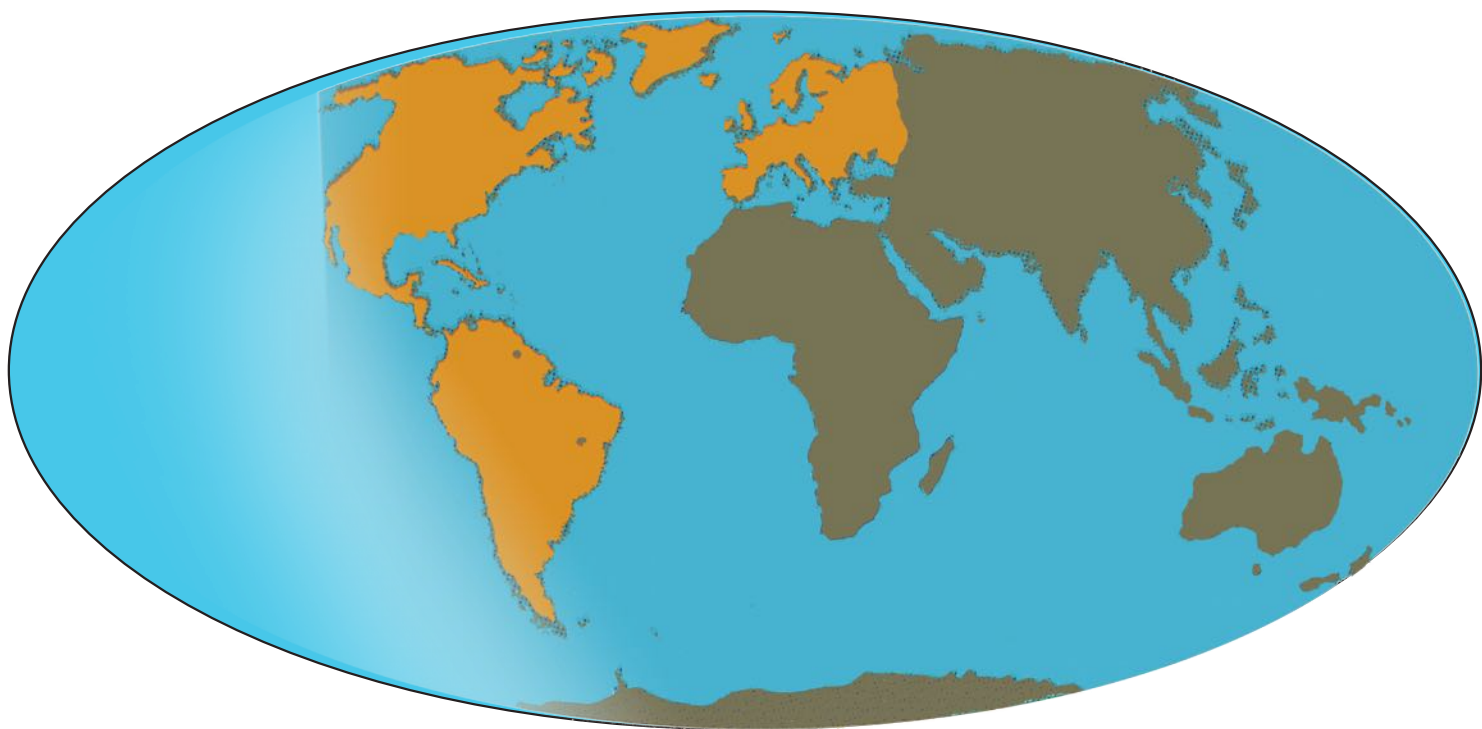

د پوهنې وزارت

جغرافیه

اتم ټولګی

جغرافیه - اتم ټولګی

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایوالله اکبر وایوالله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د پوهنې وزارت

جغرافیه

اتم ټولگی

۱۳۹۸ هـ. ش

د کتاب ځانگړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د جغرافیه دپارتمنت علمي او مسلکي غړي

ادیت کونکي: د پښتو ژبې د ادیت د څانگې علمي او مسلکي غړي

ټولگی: اتم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وپش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقراً باسم ربك

د لوی او ښوونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې مور ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې د الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراگانې د هېواد د پوهنيز نظام شپږگونې بنسټيز عناصر بلل کيږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختيا او پرمختيا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونيز نظام کې د ودې او پراختيا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دی. له همدې امله د ښوونيز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړيتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځيو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونيزو تاسيساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. مور په دې باور يو، چې د باکفېته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو. پورتيو موخو ته د رسېدو او داغېزناک ښوونيز نظام درامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل دروزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مديرانو څخه په درناوي هيله کوم، چې د هېواد بچيانو ته دې د درسي کتابونو په تدريس، او د محتوا په لېږدولو کې، هيڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د يوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤليت په درک سره، په دې نيت لوست پيل کړي، چې دنن ورځې گران زده‌کونکي به سبا د يوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او گټور اوسېدونکي وي. همدا راز له خوږو زده‌کونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، خو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده‌کړې په پروسه کې د څيرکو او فعالو گډونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدريس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي. په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونيز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې يې نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپيڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بريا غواړم. د معياري او پرمختللي ښوونيز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وگړي يې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزير

دكتور محمد ميرويس بلخي

مخونه	عنوانونه	گنه
(۱).....	لومړی څپرکی	۱-
(۲).....	د څپرکي موخې	۲-
(۳).....	لومړی لوست - د اروپا لويه وچه وپېژنئ.....	۳-
(۵).....	د اروپا د طبيعي جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟.....	۴-
(۵).....	دويم لوست - الف : د اروپا د لويې وچې غرونه.....	۵-
(۷).....	دريم لوست - ب: سيندونه.....	۶-
(۱۱).....	څلورم لوست - ج: د اروپا د جهيلونو په هکله څه پوهېږئ؟.....	۷-
(۱۳).....	پنځم لوست - د اروپا د سمندرگيو (بحيرو) په هکله څه پوهېږئ؟.....	۸-
(۱۵).....	شپږم لوست - د اروپا د لويې وچې د خليجونو په هکله څه پوهېږئ؟.....	۹-
(۱۷).....	اووم لوست - د اروپا لويه وچه څرنگه اقليم لري؟.....	۱۰-
(۲۱).....	اتم لوست - د اروپا د سياسي جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟.....	۱۱-
(۲۵).....	نهم لوست - د اروپا د بشري جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟.....	۱۲-
(۲۹).....	لسم لوست - د اروپا د لويې وچې د ژبې او نژاد په هکله څه پوهېږئ؟.....	۱۳-
(۳۳).....	يوولسم لوست - د اروپا د دين او مذهب په هکله څه پوهېږئ؟.....	۱۴-
(۳۵).....	دولسم لوست - د اروپا د اقتصادي جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟.....	۱۵-
(۳۹).....	ديارلسم لوست - د اروپا د کانونو او صنايعو په هکله څه پوهېږئ؟.....	۱۶-
(۴۳).....	څوارلسم لوست - د اروپا د لويې وچې د ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟.....	۱۷-
(۴۵).....	پنځلسم لوست - هوايي کرښې.....	۱۸-
(۵۰).....	دويم څپرکی	۱۹-
(۵۰).....	د څپرکي موخې	۲۰-
(۵۱).....	شپاړسم لوست - د امريکا د لويې وچې د جغرافيايي موقعيت په هکله څه پوهېږئ؟.....	۲۱-
(۵۳).....	اوولسم لوست - د امريکا د لويې وچې د کشف په هکله څه پوهېږئ؟.....	۲۲-
(۵۵).....	اتلسم لوست - طبيعي جغرافيه.....	۲۳-
(۵۵).....	الف - د امريکا د لويې وچې د غرونو په هکله څه پوهېږئ؟.....	۲۴-
(۵۹).....	نولسم لوست - ب . د امريکا د سيندونو په هکله څه پوهېږئ؟.....	۲۵-

- ۲۶ - شلم لوست - د جنوبي امريکا سيندونه..... (۶۳)
- ۲۷ - يو ويستم لوست - ج - د امريکا د جهيلونو په هکله څه پوهېږئ؟..... (۶۵)
- ۲۸ - دوه ويستم لوست - د - د امريکا د سمندرگيو په هکله څه پوهېږئ؟..... (۶۹)
- ۲۹ - درويستم لوست - ه - د امريکا د لويې وچې د خليجونو په هکله څه پوهېږئ؟ (۷۱)
- ۳۰ - څلورويستم لوست - د جنوبي امريکا خليجونه..... (۷۳)
- ۳۱ - پنځه ويستم لوست - و - د امريکا د لويې وچې د اقليم په هکله څه پوهېږئ؟... (۷۵)
- ۳۲ - شپږويستم لوست - د امريکا د سياسي جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟..... (۷۹)
- ۳۳ - اووه ويستم لوست - د امريکا د لويې وچې د بشري جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟ (۸۱)
- الف - نژاد او ژبې (۸۱)
- ۳۴ - اته ويستم لوست - ب: د امريکا د نفوسو او مذهب په هکله څه پوهېږئ؟..... (۸۵)
- ۳۵ - نهه ويستم لوست - د امريکا د اقتصادي جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟..... (۸۷)
- ۳۶ - دېرشم لوست - لاتينه امريکا..... (۹۱)
- ۳۷ - يو دېرشم لوست - د شمالي امريکا د مواصلاتي جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟ (۹۵)
- ۳۸ - دوه دېرشم لوست - جنوبي امريکا..... (۹۹)
- ۳۹ - جغرافيايي اصطلاحات (۱۰۴)

لومړۍ څپرکي

اروپا

په دې څپرکي کې لاندې موضوعگانې لولو:

د اروپا لويه وچه و پېژنئ

جغرافيايي موقعيت او څلور خواوې

طبيعي جغرافيه

الف- غرونه

ب- سيندونه

ج- جهيلونه

د- سمندرگي (بحيرې)

ه- خليجونه

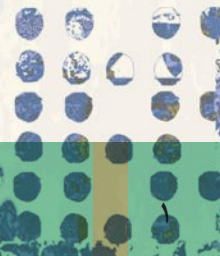
و- اقليم

سياسي جغرافيه

بشري جغرافيه

اقتصادي جغرافيه

مواصلاتي جغرافيه

د څپرکي موخې

گرانو زده کوونکو! په دې څپرکي کې به لاندېنيو علمي موخو ته ورسېږئ:

- د اروپا د لويې وچې جغرافيايي موقعيت
- د اروپا د لويې وچې مهم غرونه
- د اروپا د لويې وچې مهم سيندونه
- د اروپا د لويې وچې مهم سمندرگي او جهيلونه
- د اروپا د لويې وچې خليجونه
- د اروپا د لويې وچې اقليم
- د اروپا د لويې وچې سياسي جغرافيه (سرحدونه او هېوادونه)
- د اروپا د لويې وچې بشري جغرافيه (نفوس، نژاد، ژبې او دين)
- د اروپا د لويې وچې اقتصادي جغرافيه (کرنه، صنعت، سوداگري او اړيکې)
- د اروپا مواصلاتي جغرافيه (ځمکنی، سمندري او هوايي ترانسپورت)

گران زده کوونکي، کولای شي لاندې مهارتونه سرته ورسوي:

- د اروپا د لويې وچې نقشې رسمول او د سياسي پولو پېژندل.
- د اروپا د نقشې پر مخ د سيندونو او غرونو تشخيصول.
- د اروپا د لويې وچې د سياسي واحدونو پېژندل
- د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د مهمو کرنيزو توليداتو پېژندل.
- د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د مشهورو کانونو پېژندل.
- د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د مشهورو بندرونو پېژندل.

د اروپا د طبیعي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟

د اروپا طبیعي نقشي ته وگورئ او و وایئ چې غرونه د اروپا په کومه برخه کې موقعیت لري؟

الف - د اروپا د لویې وچې غرونه

د اروپا لویه وچه، که څه هم زیاته پراخه نه ده، خو بیا هم د جغرافیایي بېلابېلو جوړښتونو او سواحلو د ننوتو له امله د نړۍ له ټولو قارو څخه زیاته اوبو ته لاره لري. د اروپا په لویه وچه کې بیابانونه، بې اوبو او بې وښو دښتې نشته، خو د هغې پرځای زیاتره هېوادونه د غرونو لویو او کوچنیو لړیو پوښلي دي چې ځینې یې د جیولوجي (ځمکې پېژندنې) په لومړۍ دورې پورې اړه لري.

د اروپا د لویې وچې غرونه، لوړې، ژورې په څو برخو وېشل شوې دي؟ د اروپا د لویې وچې په شمالي برخو کې غرونه د ځمکې پېژندنې د علم له نظره پخواني او لوړ نه دي او گنبځي ډوله څوکې لري. په دې سیمو کې پراخه چمنونه او ډېر جهيلونه لیدل کېږي. د اروپا دې سیمې ته چې په ډېره اوږده دوره کې سولېدلې، لوړوالی یې له منځه تللی او پرځای یې لږې لوړې او ژورې منځ ته راغلي دي د ځمکې پېژندنې له نظره ورته پخوانی اروپا ویل کېږي، لکه د فرانسې د ماسیف سنترال *Massif Central* د غرونو لړۍ چې د زړو غرونو په نوم شهرت لري. د اروپا په جنوبي سیمو کې د گونځې لرونکو لوړو غرونو لړۍ لیدل کېږي، په دې سیمو کې په واورو او کنگلونو پټې او تېرې څوکې شته دي. د غرونو لمنې یې زیاتره سخت څوړې لري. د الپ او پیرني غرونه په دې سیمه کې پراته دي. د دې غرونو په منځ کې ډېر څړوږی او له اوبو څخه ډک سیندونه شته دي، د دې

سیندونو له پاسه د برېښنا لوی بندونه او دستگاوي جوړې شوې دي چې له انرژۍ څخه یې په صنعت او له اوبو څخه یې په کرنه کې گټه اخیستل کېږي.
 د اروپا جنوبي سیمو ته چې په هغې کې گونځې لرونکي لوړ غرونه شته او اورغورځونې او زلزلې هم په کې رامنځ ته کېږي، ځوانه اروپا ویل کېږي.

ځوانې لوړې ژورې د الپ له تېرو څوکو سره

د اروپا زړې او سولېدلې لوړې ژورې

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د لوست مهمو موضوعاتو په هکله بحث او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې، هغه په ټولګي کې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- ۱- د الپ او د پیرني د غرونو لړۍ د اروپا د لویې وچې په کومه برخه کې پرتې دي؟
- ۲- د اوبو د برېښنا لویې دستگاوي او بندونه د اروپا د کومو غرونو په لړیو کې جوړې شوې دي؟
- ۳- اروپا ولې بیابانونه او دښتې نه لري؟

کورنۍ دنده

د اروپا سپینه (بی لیکنې) نقشه کاپي او په هغې کې د دوو غرونو لړۍ، یو سمندر او د یوې آبتا نوم چې د پوښتنې په نښې سره په گوته شوي، ولیکۍ.

په اروپا کې د راین د سیند یوه برخه

۳- د راین سیند

دا سیند د سویس هېواد له غرونو څخه سرچینه اخلي او د فرانسې او المان له سرحد څخه تر تېرېدو وروسته له المان څخه هالنډ هېواد ته ننوځي او د شمال په سمندرګي کې توپېري. د اروپا دغه نور لاندې لوی او کوچني سیندونه هم په نوموړو درې ګونو حوزو کې توپېري.

لومړۍ ګڼه جدول: د اروپا د نورو سیندونو نومونه:

مصب (خوله)	اوردوالی په کیلو متر	د سیند نوم	ګڼه
د کسپین سمندرګی	۳۴۹۰	ولګا	۱
د کسپین سمندرګی	۲۳۹۶	اورال	۲
تورسمندر	۲۰۰۰	دنپیر	۳
د آزوف سمندرګی	۱۹۶۰	دن	۴
د بالټیک سمندرګی	۱۰۷۰	ویستولا	۵
د بارنتس سمندرګی	۱۸۴۱	پچورا	۶
د اطلس سمندر	۱۰۰۰	لوار	۷

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله د یوه سیند د ګټې او اقتصادي ارزښت په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د سمو جملو په مخ کې د (س) توری او د غلطو جملو په مخ کې د (ن) توری ولیکئ.
- ۱- هغه سیندونه چې په شمالي اروپا کې بهېږي، د کال په تاوده موسم کې یې اوبه کمېږي ().
- ۲- د دانیوب سیند د اروپا ډېر اوږد سیند دی ().
- ۳- د اروپا د صنعتي هېوادونو د زیاترو سیندونو اوبه ککړې دي ().
- ۴- ولگا د اروپا ډېر اوږد سیند دی ().
- ۵- هغه سیندونه چې د اروپا په جنوب کې بهېږي، د کال په تودو موسمونو کې یې اوبه کمېږي ().

کورنۍ دنده

د اروپا بې له لیکنې (سپینه) نقشه کاپي یا رسم کړئ او په هغې کې د اروپا مهم سیندونه په نښه او د جغرافیه په راتلونکي درسي ساعت کې یې د ټولګي مخې ته وښئ.

د اروپا د جهيلونو په هکله څه پوهېږئ؟

د ځمکې د وچې لويې ژورې چې له اوبو څخه ډکې شوې وي، په کوم نوم يادېږي؟
له جهيلونو څخه څه اقتصادي گټه اخيستل کېدای شي؟

ج- جهيلونه

د ځمکې طبيعي لويې ژورې چې له اوبو څخه ډکې شوې وي او څلورو خواوو ته يې وچه وي، د جهيل، کول او ولاړو اوبو په نوم يادېږي.

د ځينو جهيلونو اوبه مالگينې او د يو شمېر نورو اوبه خوږې او رنې وي. د معتدلو او باراني سيمو د جهيلونو اوبه چې اروپا هم په هغې کې شامله ده، معمولاً خوږې وي.

د اروپا غرنی کوچنی جهيل

د اروپا د لويې وچې په زياترو سيمو کې ځينې جهيلونه شته دي چې د پراخوالي، ژورتيا او له سمندر څخه د لوړتيا له امله سره توپير لري. د دې جهيلونو زيات شمېر د اروپا په شمال کې د اسکانديناويا په ټاپو وزمې او د روسيې په لويديځ کې پراته دي. د بېلگې په توگه: د فنلنډ ۱ برخه خاوره جهيلونو نيولې ده چې زياتره يې د هېواد په جنوب کې موقعيت لري او له همدې امله

فنلند د زرو جهیلونو د هېواد په نوم یاد شوی دی.

د جهیل نوم	د جهیل موقعیت	د جهیل نوم	گڼه
یخچالي	د فنلند په جنوب کې	سایما (Saimaa)	۱
یخچالي	د فنلند په جنوب کې	پایی جان (Paijanna)	۲
یخچالي	د اروپایي روسیې په لوېدیځ کې	لادوگا (Ladoga)	۳
یخچالي	د اروپایي روسیې لوېدیځ کې	انگا (Onega)	۴
یخچالي غرنی سیمه	په سویس په کې	جینیوا (Geneva)	۵
یخچالي غرنی سیمه	په سویس کې	کونستانس (Konstanz)	۶
نکتونیکي	په هنګري کې	بالتون (Bolton)	۷

دوهمه گڼه جدول د اروپا نور مهم جهیلونه (اضافي معلومات)

د دې لویې وچې څه ناڅه ټول جهیلونه خوږې اوبه لري او د سیندونو سرچینه جوړوي.

زیاتره لوی او ژور جهیلونه د ډول، ډول سمندري ژوو او نباتاتو د ودې لپاره ښه شرایط برابروي او شاوخوا اوسېدونکي یې د کبانو په نیولو، کوچنیو بهیرو او د کبانو د جالونو په جوړونې بوخت دي. ځینو جهیلونو د ښکلو منظرو، تفریحي سیمو او د هوتلونو په جوړونې او د تورېزم په صنعت کې بنسټیز رول لوبولی دی.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظیم شي، ټولې ډلې دې لاندې پوښتنې ته د یو بل په مشوره د اروپا د طبیعي نقشې پربنسټ ځواب برابر کړي او د هرې ډلې استازی دی، هغه ټولګیوالو ته وښيي.

- د اروپا د لویې وچې د لویو جهیلونو موقعیت په نقشه کې معلوم کړئ؟

پوښتنې

- له څلور ورکړل شوو ځوابونو څخه سم ځواب غوره او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.
- ۱- هغه هېواد چې هغه ته د زرو جهیلونو د هېواد نوم ورکړل شوی دی:
 - الف) سویډن
 - ب) ناروې
 - ج) هنګري
 - د) فنلند
- لنډ ځواب ورکړئ
- ۲- جهیل تعریف کړئ؟
- ۳- د معتدله او باراني سیمې د جهیلونو د اوبو خوند څرنگه دی؟ ولې؟

کورنۍ دنده

د خپلې کورنۍ په مرسته د لاندې پوښتنې ځواب برابر کړئ:

آیا زموږ په هېواد کې جهیل شته دی؟ او که چېرې وي، نو نوم یې له اړوند ولایت او همدارنگه له هغو څخه د گټې اخیستلو د څرنگوالي په هکله لنډ معلومات ولیکئ؟

د- د اروپا د سمندرګيو (بحيرو) په هکله څه پوهېږئ؟

د اروپا د سمندرګيو نقشه

پورتني نقشه په څير سره وګورئ، ولې د اروپا په لويه وچه کې ډېر سمندرګي شته دي؟

د اروپا د لويې وچې ډېر لوی سمندرګي د مديترانې سمندرګي دي چې د خپل ځانګړي موقعيت له امله د درېو لويو وچو (آسيا، اروپا او افريقا) ترمنځ پروت دی. ټول کال د بېړۍ چلولو وړ دی او د سويز کانال په کيندلو سره، دې سمندرګي د اتلانتيک سمندر د هند له سمندر سره نښلولی او د نړۍ د سوداګريزو مالونو ډېره برخه له دې لارې لېږدول کېږي. د جبل الطارق لږې ژورې ابنا د مديترانې سمندرګي د اتلانتيک له سمندر سره نښلولی دی.

د مديترانې د سمندرګي څارې ډېرې وتلې او ننوتلې دي چې د دې سمندرګي ټول ټاپوګان او ټاپووزمې يې په بېلو بېلو برخو وېشلي دي او هر يو د بېل سمندرګي په نوم يادېږي، لکه د ادرياتيک Adriatic، تيرين Tyrrhenian اژه Aegean او داسې نور سمندرګي.

د داردانيل Dardanelle منحني شکله اوږده ابنا د مديترانې سمندرګي د مرمره Marmora کوچني سمندرګي او د باسفورس Bosphorus ابنا د مرمره سمندرګي له تور سمندرګي سره نښلوي چې ځانګړې اقتصادي او ستراتيژيکي ارزښت لري.

د انگلستان او فرانسې د هېوادونو ترمنځ د مانس سمندرګی یا English Channel پروت دی چې د لوېدیځې او جنوبي اروپا او د افریقا د لویې وچې ترمنځ د وړلو او راوړلو لویه لاره جوړوي. د مانس د سمندرګی په شمال کې د شمال سمندرګی پروت دی چې د اتلانتیک د سمندر یوه برخه ګڼل کېږي. ژورتیا یې لږه او د کبانو د ښکار، د بېړیو چلولو، د نفتو او طبیعي ګاز د را ایستني لپاره یې ښه چاپېریال جوړ کړی دی.

د ناروې سمندرګی هم لږه ژورتیا لري، د کبانو د روزني لپاره یې ښه چاپېریال جوړ کړی دی. د بالتیک سمندرګی د سکاندیناویا د ټاپووزمې په ختیځ او جنوب کې پروت او د بېړیو چلولو وړ دی. د اروپا شمالي سمندرګی، لکه بارنتس، سره له دې چې شمالي منجمد سمندر ته نژدې پرتې دي، د کال په اوږدو کې کنگل وي، خو د ګلف ستریم د تود بهیر له امله د بېړیو چلولو وړ دی. په ناروې کې د تروندهیم Trondheim او برگین Bergen بندرونه او د روسیې Archangelsk ارخانګلسک بندر چې په دې حوزه کې یوازیني د بېړیو چلولو بندر دی، د یادولو وړ دي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې د بېلابېلو سوبو له مخې، په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د اروپا له نقشې څخه په ګټې اخیستنې سره، لاندېنيو یوې پوښتنې ته ځواب برابر کړي.

- ۱- د سویز کانال کومې بحیرې (سمندرګي) سره نښلوي؟
- ۲- د اروپا په شمال کې لوی بندرونه کوم دي؟ هغه په نقشه کې پیدا او خپلو ټولګیوالو ته یې وښیئ؟
- ۳- د باسفورس او دردانیل د آبنګانو موقعیت په نقشه کې وښیئ؟

پوښتني

- ۱- د مدیترانې سمندرګی د کومو لویو وچو ترمنځ بېلوونکی حد او پوله جوړوي؟
- ۲- د اروپا د لویې وچې په شمال کې کوم سمندرګی پروت دی، نوم یې ولیکئ؟
- ۳- کومه آنا د مدیترانې سمندرګی د اتلانتیک له سمندر سره نښلوي؟ لاندې جمله بشپړه کړئ:
- ۴- د سویز د کانال په کېنډلو سره د اتلانتیک سمندر د او سمندرګیو له لارې د هند سمندر سره نښلول شوی دی.

کورنۍ دنده

د اروپا بې لیکنې (سپینه) نقشه له (۱۰) مخ څخه رسم کړئ او د سمندرګیو نومونه یې په ټاکلو ځایونو کې ولیکئ.

هـ - د اروپا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهېږئ؟

د اروپا د خلیجونو نقشه

په سواحلو کې د اوبو زيات نټول چې دريو خواوو ته يې وچه او يوه خوا يې اوبه وي، په کوم نوم ياديږي؟ له خلیجونو څخه څه اقتصادي گټې اخيستل کېدای شي؟

د اروپا د لویې وچې ځانگړې جغرافيايي موقعیت د شمالي کنگل سمندر، د اټلانتيک سمندر او د مديترانې سمندرگي ترمنځ د ټاپو وزمې په بڼه او د بالټيک سمندرگي موقعیت د وچې په دننه کې د ډېرو خلیجونو د منځ ته راتگ سبب شوي دي.

لویو او ژورو خلیجونو د بندرونو جوړونې ته طبيعي بڼه شرایط برابر کړي دي ځکه له همدې لارې لویې بېړۍ سواحلو ته نژدې کېږي او له سمندري قوې څپو څخه ژغورل کېږي، د بارولو او خالي کولو لپاره پوره وخت لري او په لنگر اچونه کې اسانتیاوې رامنځ ته کوي. هغه ساحلي هېوادونه چې دا ډول شرایط ولري په طبيعي توگه له اضافي لگښتونو پرته د بندرونو جوړونې لپاره ورڅخه گټه اخيستلای شي. خو هغه ساحلي هېوادونه چې دا ډول خلیجي بڼه شرایط نه لري، د بندر جوړونې لپاره ډېرو لگښتونو ته اړتیا لري.

د اروپا صنعتي هېوادونو د پرمختگ يو علت هم نړيوالو اوبو ته لاره (لاسرسی) او د بېړيو چلولو وړ بې شمېره خلیجونو موجودیت دی چې له هغې لارې کولای شي له سلو څخه زياتو ساحلي هېوادونو

سره سوداگریزې اړیکې ټینګې کړي.

کوچنیو خلیجونو هم د ډېرو خوراکي موادو او لږو ژورو او نسبتاً ارامو اوبو په درلودلو سره، د سمندرې ډول ډول ژوو د روزنې لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. له همدې کبله، دا خلیجونه، د کبانو ښکار او دریمه ګڼه جدول د اروپا د لویې وچې مهم خلیجونه (د مطالعې لپاره دي)

تر اوبو لاندې ځمکې یې د کاني زېرمود پلټلو لپاره په ځانګړې ډول د نفتو او طبیعي ګازونو له پلوه ډېر ارزښت لري، خو د لویو بېړیو د چلونې لپاره د ګټې اخیستنې وړ نه دي.

د بندر نوم	د بندر نوم	د خلیج نوم	ګڼه
د ادرياتيک د سمندرګي په شمالي غاړه کې	تریست	تریست (Trieste)	۱
د ایټالیا په جنوب د مدیترانې د سمندرګي په غاړه	تارنتو	تارنتو (Taranto)	۲
د ایټالیا په شمال لوېدیځ کې د مدیترانې سمندرګي په غاړه	جینوا	جینوا (Geneva)	۳
د فرانسې په جنوب کې د مدیترانې سمندرګي په غاړه	تولون	لیون (Lion)	۴
د فرانسې په لوېدیځ کې د اتلانتیک سمندر په غاړه	بورډوکس	بیسکی (Biscay)	۵
د لیتوانیا په لوېدیځ کې د بالټیک سمندرګي په غاړه	ریګا	ریګا (Riga)	۶
د استونیا په لوېدیځ کې	تالین (Tallinn)	فنلنډ	۷
د سویډن په ختیځ کې	تورکون	بوټوني (Bothoni)	۸

په ټولګي کې فعالیت

- ښوونکي دې د بېلابېلو سویو زده کوونکي په څو ډلو ووېشي او هره ډله دې د اروپا د نقشې له مخې له لاندېنیو پوښتنو څخه یوې پوښتنې ته ځواب ورکړي او د ډلې استازی دې ټولګیوالو ته ولولي.
- د مدیترانې د سمندرګي پر غاړه خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ؟
 - د اتلانتیک سمندر د ختیځې غاړې خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ؟
 - د بالټیک د سمندرګي پر غاړو خلیجونه په نقشه کې پیدا او د هغو موقعیت تثبیت کړئ؟

پوښتنې

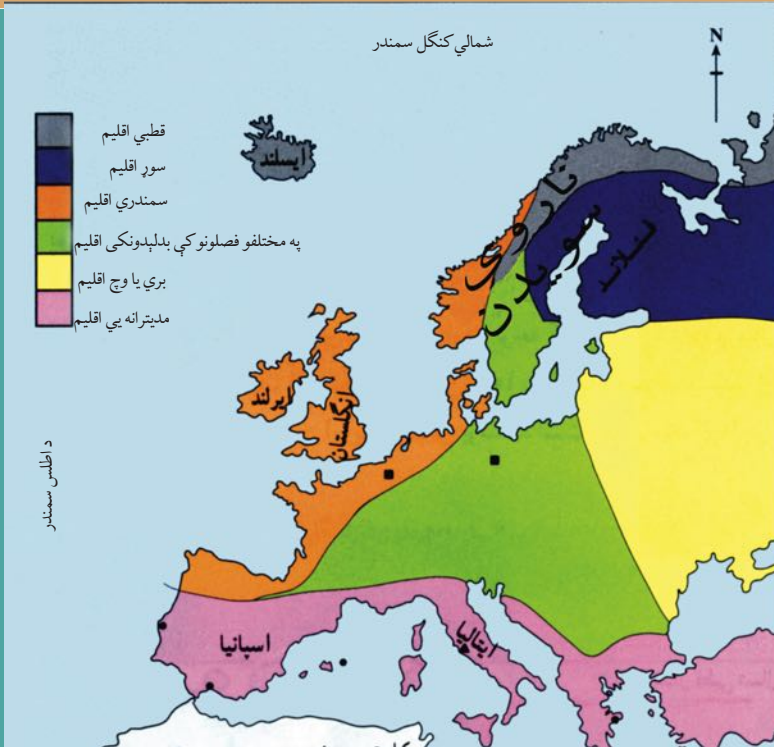
- سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (ن) په توري ښه کړئ.
- بندر د سمندر یا سمندرګي پر غاړې هغه ځای دی چې مسافرتونه، صادرات او واردات ورڅخه ترسره کېږي () .
 - خلیج له اوبو څخه ډکې، دیوې لویې او ژورې کنډې څخه عبارت دی چې څلورو خواوو ته یې وچه وي () .
- لنډ ځواب ورکړئ:
- د اروپا د لویې وچې د جنوبي لویو خلیجونو نومونه ووايئ.
 - کوم خلیجونه په طبیعي توګه د بندري تاسیساتو جوړونې ته برابر دي؟ او ولې؟

کورنۍ دنده

د اروپا بې لیکنې نقشه له (۱۰) مخ څخه کاپي یا رسم کړئ او په هغې کې د اروپا د لویو خلیجونو نومونه په ټاکلو ځایونو کې ولیکئ.

اروپا ولې ډول ډول اقلیمونه لري؟

و- د اروپا لویه وچه څرنگه اقلیم لري؟

آيا پوهېږئ چې د اروپا کومه برخه وچ او بري اقلیم لري؟ د اروپا د اقلیم د ډولونو نقشه

د اروپا د لویې وچې اقلیم په څو علتونو د هغو وچو په پرتله چې په ورته جغرافیایي عرض البلد کې موقعیت لري، معتدل دی.

له همدې امله، وچ او تاوده بیابانونه او په ختیځه برخه کې زیات تېز بارانونه نه لیدل کېږي.

- د اروپا لویه وچه په معتدله سیمه کې موقعیت لري او لږه برخه یې په قطبي سیمه کې پرته ده.

- د دې وچې له دريو خواوو یعنې شمال، جنوب او لوېدیځې خوا، اوبه چاپېره شوې دي، چې له امله یې ټوله اروپا د پوره مرطوبې او لنډه بلې هوا څخه اغېزمنه کېږي.

- د اروپا لویې وچې غرونه دومره لوړ نه دي چې د اروپا دنننۍ برخې ته د اطلس سمندر او د مدیترانې د سمندرګي د لنډه بل د ننوتلو خنډ وگرځي.

- څلورم علت یې د گلف سټریم (د سمندري تودو اوبو بهیر) شته والی دی چې د اروپا له لوېدیځو برخو څخه تېرېږي او د اروپا د دې برخې د هېوادونو اقلیم د معتدله کېدو سبب کېږي.

د اروپا د لویې وچې اقلیم په عمومي توګه په څلورو لویو اقلیمي سیمو وېشل کېږي چې

عبارت دي له:

الف- جنوبي (مديترانه يي) سيمه

په دغه برخه کې د اروپا جنوبي سيمه شامله ده، چې د مديترانې د سمندرگي په غاړو کې موقعيت لري او مديترانه يي اقليم لري، دا اقليم دوه ځانگړتياوې لري:

- ژمی يې معتدل او باراني وي.
- اوړی يې تود او وچ وي.

د دې سيمې رطوبت او لنډه بل د اروپا د لوېديځې غاړې د هېوادونو په پرتله لږ دی او ډېر اوربنت يې د مني او ژمي په موسمونو کې وي.

ب- د اتلانتيک سمندر گاونډۍ سيمې:

دې سيمو کې د انگلستان او ايرلنډ هېوادونه شامل دي چې د اتلانتيک سمندر په سيمه هم شهرت لري. د دې سيمې هوا په ژمي او اوړي کې معتدله او ملايمه ده او څرننگه چې نوموړې سيمه د اتلانتيک سمندر د بادونو په لوري کې پرته ده، نو ډېر لنډه بل لري او د اروپا ډېره باراني سيمه گڼل کېږي، ځکه نو په ټولو موسمونو او په ځانگړي ډول په ژمي کې ډېر باران اوږي. دا سيمه د کال په زياترو وختونو کې ورېځې او لړې لري.

د نباتاتو د ډولونو نقشه

ج- مرکزي وچه (بري) برخه

په دې برخه کې مرکزي او ختيځه اروپا شامله ده. څرنګه چې په دې سيمه کې د هوا لنډه بل لږ دی، نو د اورې او ژمي د تودوخې په درجه کې يې ډېر توپير شته. يعنې په اورې کې يې هوا ډېره توده او په ژمي کې ډېره سره ده. دا سيمې د اتلانتيک د سمندر او د مديترانې له سمندرګي څخه د لږوالي او د لنډه بل د لږوالي له امله قاره يي يا بري (وچه) اقليم لري. د اوربست کچه يې لږه او هغه هم د اورې په فصل کې لږ باران په کې اوري.

د- شمالي (قطبي) برخه

په دې برخه کې روسيه او د اسکانډيناويا ټاپووزمې زياته برخه شامله ده. اقليم يې له قطبي سيمې څخه د نژديوالي په سبب ډېر سوړ او وچ دی. په دې برخه کې واورې له باران څخه زياتې اوري او د زيات سوړوالي له امله يې سيندونه او سمندرګي د کال په اوږدو کې له ۵ تر ۸ مياشتو کنگل وي. په دې اقليمي سيمه کې کله کله د اروپا شمالي، مرکزي او ختيځې برخې هم شاملېږي. په عمومي توګه، د اروپا نمجنې برخې د لوېديځې اروپا هېوادونه دي او زياتره د اطلس سمندر د نمجنو بادونو په لوري کې واقع شوي دي، نو ځکه په همدې سيمه کې ډېر باران اوري. د اروپا وچې برخې هم د ختيځې او منځنۍ اروپا هېوادونه دي، لکه د هنگري د هېواد په څېر چې د اطلس سمندر او د هغه له نمجنو بادونو څخه ډېر لرې دی، نو له لږ لنډه بل څخه برخمن دی او باران په دې هېوادونو کې له نورو برخو څخه ډېر لږ وي، نو په ژمي کې ساړه او په اورې کې تاوده وي.

بادونه

منځنۍ او شمالي اروپا

دا سيمې د لوېديځو بادونو په لوري کې چې د اطلس سمندر له خوا را الوځي، واقع شوې دي او په ژمي کې هم په دې سيمو کې قطبي ساړه بادونه لګېږي.

مديترانه يي اروپا

دا سيمې د سړو او تودو بادونو په لوري کې پرتې دي. په اورې کې تاوده او وچ بادونه چې د افريقا د لويې صحرا له لوري را لګېږي او په ژمي کې ساړه بادونه چې د الپ د غرونو له خوا را لګېږي، دا سيمې اغېزمنوي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د اروپا اقلیم توضیح کړي، همدارنگه دې ووايي چې لاندې هر یو هېواد څه ډول اقلیم لري؟

فنلنډ ()

ایتالیا ()

انګلستان ()

ایرلنډ ()

ایسلنډ ()

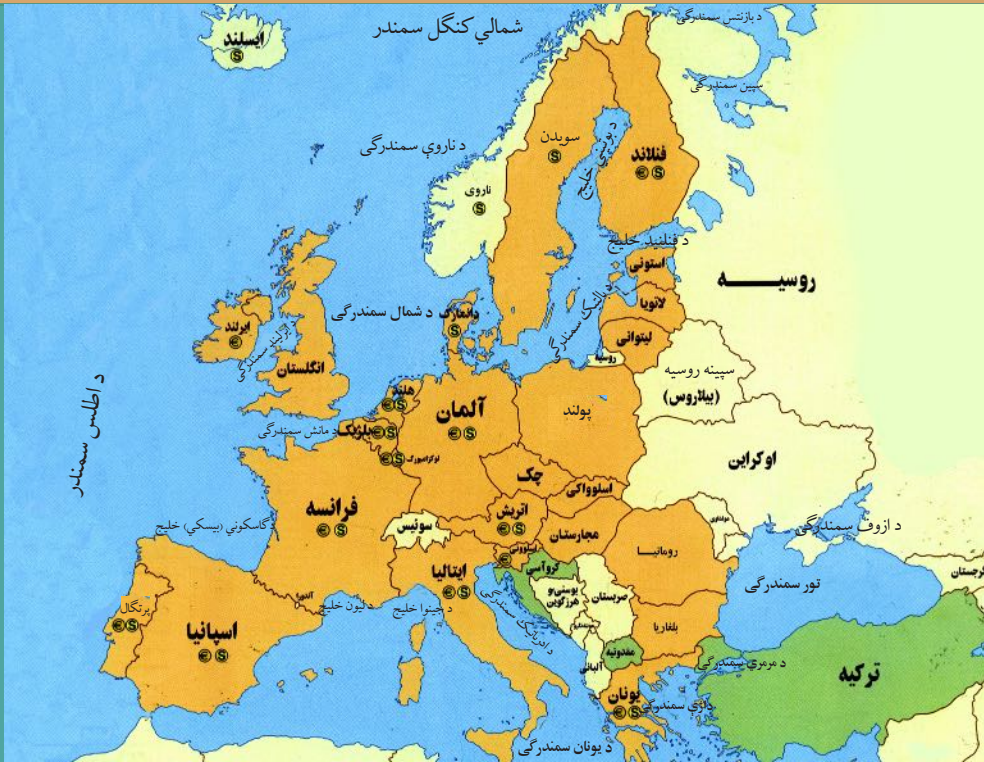
پوښتنې:

- ۱- مدیترانه یي اقلیم څه ځانګړتیاوې لري؟
- ۲- د اتلانتیک سمندر ګاونډی سیمې څه ډول اقلیم لري، شرحه یې کړئ؟
- ۳- د اروپا د شمالي سیمو د اقلیم په هکله څه پوهېږئ، توضیح یې کړئ؟

کورنۍ دنده:

هغه څه مو چې له تېرو لوستونو څخه زده کړي، د قاره یي یا بري اقلیم د ځانګړتیاوو په هکله یې معلومات ولیکئ او دلیلونه راوړئ چې ولې منځنۍ او ختیځه اروپا دا ډول اقلیم لري؟

د اروپا د سياسي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

د اروپا د لويې وچې د هېوادونو سياسي نقشه

پورته نقشې ته وگورئ چې کوم هېوادونه سمندرگيو او سمندرونو ته لار نلري.

اروپا د پخوانۍ نړۍ له دريو لويو وچو څخه ده چې د شمالي نيمې کرې د شمالي عرض البلد د ۳۵ او ۸۰ درجو او د ختيځ طول البلد د ۶۰ درجو او د لوېديځ طول البلد د ۲۵ درجو ترمنځ موقعيت لري. ختيځه لېرې نقطه يې د اورال غرونه او د اورال سيند، لوېديځه لېرې نقطه يې د ايسلېنډ لوېديځه برخه، شمالي لېرې نقطه يې د ناروې د هېواد شمالي برخه او جنوبي لېرې نقطه يې د کريت ټاپو دی. اوږدوالی يې له شمال څخه تر جنوب پورې ۶۴۰۰ کيلومتره او سور يې له ختيځه تر لوېديځه پورې ۴۸۰۰ کيلومتره دی.

پولې (سرحدونه)

اروپا له دريو خواوو څخه د نړۍ د لويو اوبو په واسطه را چاپېره شوې او د آسيا د لويې وچې په پرتله کوچنۍ ټاپو وزمه ده چې د شمال له خوا په شمالي منجمند سمندر، د جنوب له خوا د مديترانې په سمندرگي، تورسمندرگي، کسپين سمندرگي او ختيځ له خوا د آسيا په لويې وچې پورې چې د اورال سيند او اورال غر دا دواړه وچې سره بېلوي، نښتې ده.

- څرنگه کولای شو د اروپا د لویې وچې سیاسي واحدونه سره وپېشو؟
- نقشې ته څیر شئ او د اروپا سیاسي واحدونه وښیئ؟

د اروپا د لویې وچې د سیاسي واحدونو شمېر ۴۷ هېوادونو ته رسېږي. له هغو څخه ۹ هېوادونه یې په وچه کې پراته دي او اوبو ته لار نه لري، لکه د سویس، لوکزامبورک، سلونې، صربستان، مقدونې، اتریش، هنگري، سلواک، چک او داسې نور هېوادونه. همدارنگه په دې لویه وچه کې د خاورې د پراخوالي له پلوه ۹ کوچني هېوادونه، لکه: لوکزامبورک، مالټا، لختن شټین، اندورا، مونتینګرو، سلوانیا، سان مارینو، موناکو او واتیکان هم شته.

هغه اروپایي هېوادونه چې سمندر ته لار نه لري

(د مطالعې لپاره اضافي معلومات)

د اروپا اتحادیه:

دا اتحادیه په ۱۹۵۷ م کال کې منځ ته راغله چې په لومړیو کې یې بلجیم، لویدیځ المان، هالنډ، لوکزامبورک، فرانسه او ایټالیا غړي هېوادونه وو، خو اوس ۲۷ غړي هېوادونه لري.

د دې اتحادیې د منځته راتللو موخه عبارت ده له:

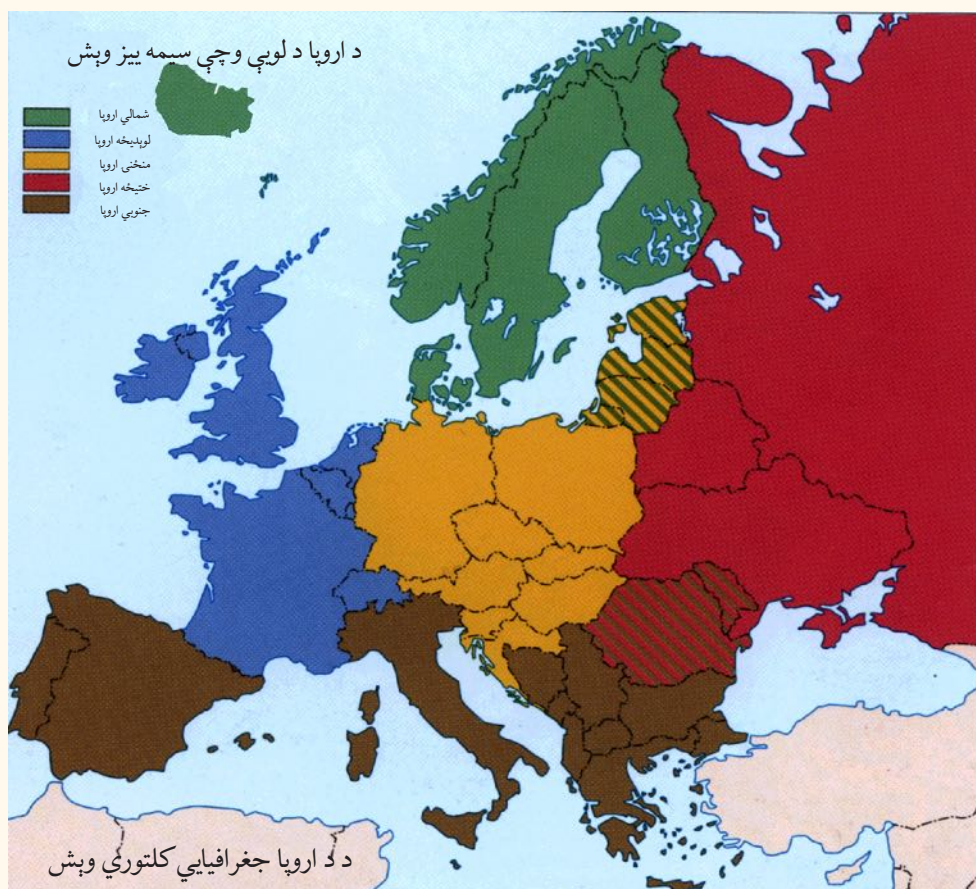
- د ګډون کوونکو هېوادونو ترمنځ د مالي او اقتصادي مرستو لازياته پراختیا.
- په دفاعي او بهرنیو چارو کې د ګډ سیاست رامنځ ته کول.
- د ګډون کوونکو هېوادونو دننه په عدلي چارو کې مرسته کول.

په ۱۹۹۹ م کال کې د غړو هېوادونو ترمنځ په راکړه ورکړه او بانکي معاملو کې اروپايي پولې واحد یورو رواج شو.

د اروپا سیاسي واحدونه په لاندې ډول وپشلاى شو.

- د شمالي اروپا هېوادونه، لکه: سویډن، ناروې، فنلنډ، ایسلینډ او ډنمارک.
- د جنوبي اروپا هېوادونه، لکه: ایټالیا، یونان، اسپانیه، پرتګال او نور.
- د ختیځې اروپا هېوادونه، لکه: روسیه، سپینه روسیه، اوکراین او نور.
- د لوېدیځې اروپا هېوادونه، لکه: المان، فرانسه، انگلستان، هالنډ، بلجیم او نور.
- د منځنۍ اروپا هېوادونه، لکه: اتریش، چک، پولینډ او نور.

د اروپا لویې وچې په دې برخه کې د هېوادونو ترمنځ ګمرکي پولې نشته او سیاسي اړیکې یې د یوه تړون له لارې چې د اروپا اتحادیه یې بولي، سرته رسېږي.

د ټولګي فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د لوست په مهمو ټکو بحث وکړي او د بحث پایلې دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د لوست له متن څخه په گټې اخیستنې سره لاندې پوښتنې بشپړې کړئ:

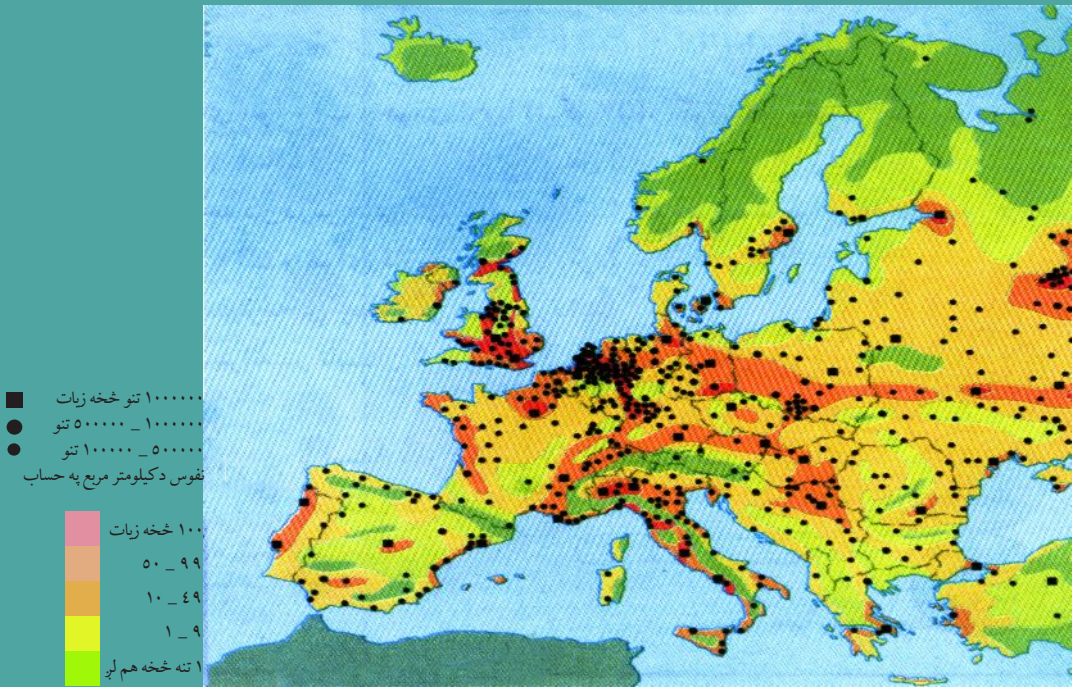
- ۱- اروپا د له لویو وچو څخه ده؟
- ۲- اروپا د شمالي عرض البلد د او د درجو ترمنځ پرته ده؟
- ۳- د اروپا ختیځه لیرې نقطه لوېدیځه لیرې نقطه یې شمالي لیرې نقطه یې او جنوبي لیرې نقطه یې ده.

کورنۍ دنده

د اروپا سیاسي نقشه رسمه کړئ او په هغې کې د هېوادونو او د هغو د پلازمېنو نومونه ولیکئ.

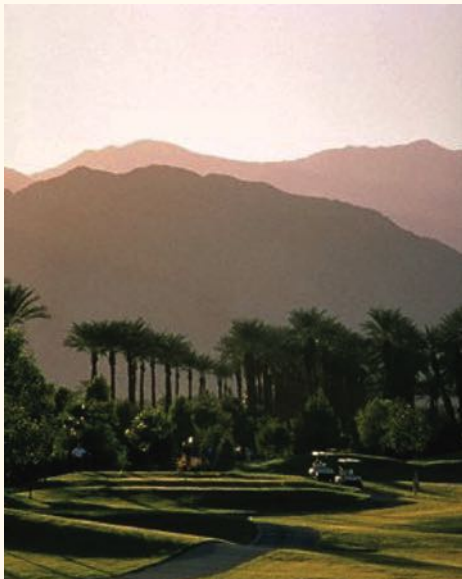
د اروپا د بشري جغرافيه په هکله څه پوهېږئ؟

په اروپا کې د نفوسو د ویش نقشه

آيا پوهېږئ چې د اروپا لويه وچه د لږ پرا خوالي په سبب د نړۍ د نفوسو ډکو قارو څخه ده؟

د اروپا په لويه وچه کې د طبيعي بنو شرايطو، يعنې پراخو خرځايونو، د اوبو ډکو سيندونو، معتدل

په اروپا کې د لږ نفوس لرونکې سيمې انځور

اقليم او پوره اوربنت د شته والي له امله د صنعت او پوهې پراختيا، د اقتصادي فعاليتونو او کارونو امکانات ښه برابر شوي دي، نو په همدې دليل، د اروپا په زياتو برخو کې زيات وگړي مېشت شوي دي، خو بيا هم دا اوسېدل د اروپا د لويې وچې په ټولو برخو کې يو ډول نه دي.

د اروپا په شمالي سيمو، لکه: روسيه او سکانديناوي هېوادونو کې د هوا د زيات سوړوالي له امله لږ وگړي ژوند کوي. په داسې حال کې چې د مديترانې سمندرگي ته نژدې هېوادونه او همدارنگه منځنۍ او لوېديځه اروپا کې ډېر خلک ژوند کوي. د اروپا زياتره خلک په کومو سيمو کې اوسي؟ او ولې؟

په اروپا کې د لندن د نفوسو ډک ښار

۱- د اروپا د وگړو زیاته برخه د سیندونو په غاړو، صنعتي مرکزونو په شاوخوا او کرنیزو ښو ځمکو کې لیدل کېږي.

۲- سره له دې چې د اروپا لویه وچه د نړۍ د ډېرو نفوسو لرونکو لویو وچو څخه ده، خو د نفوسو وده یې لږه ده، ځکه چې ډېرې کورنۍ، په ځانگړي ډول په صنعتي هېوادونو کې د زیاتو اولادونو له درلودلو سره مینه نه لري، نو ځکه په اروپایي ځینو هېوادونو، لکه المان او ایټالیا کې د نفوسو وده په ډېرې چټکۍ سره مخ په کمېدو ده.

د خلکو ډلې

د اروپا د خلکو ډېره ستره ډله روسان دي چې د اروپا د خلکو لويه ټولنه جوړه وي. له روسانو څخه وروسته په اروپا کې د خلکو بله لويه او مهمه ډله جرمنيان دي چې زياتره په منځنۍ اروپا (المان، اتریش او سویس) کې اوسي او وروسته بيا په ترتيب سره لاتين، فرانسوي او انگلوساکسون ډلې دي چې هره يوه يې د اروپا د خلکو زياته برخه جوړوي.

روسی څېره

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې د بڼوونکي تر لارښوونې لاندې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نفوسو د وېش او د خلکو د ډلو په هکله بحث او خبرې وکړي او پایله دې د ډلې استازي ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د سم ځواب په مخ کې د (س) توری او ناسم ځواب په مخ کې د (ن) توری ولیکئ.
۱- د اروپا د وګړو زیاته برخه د سیندونو په غاړو، صنعتي مرکزونو او کرنیزو برخو کې استوګنه کوي.

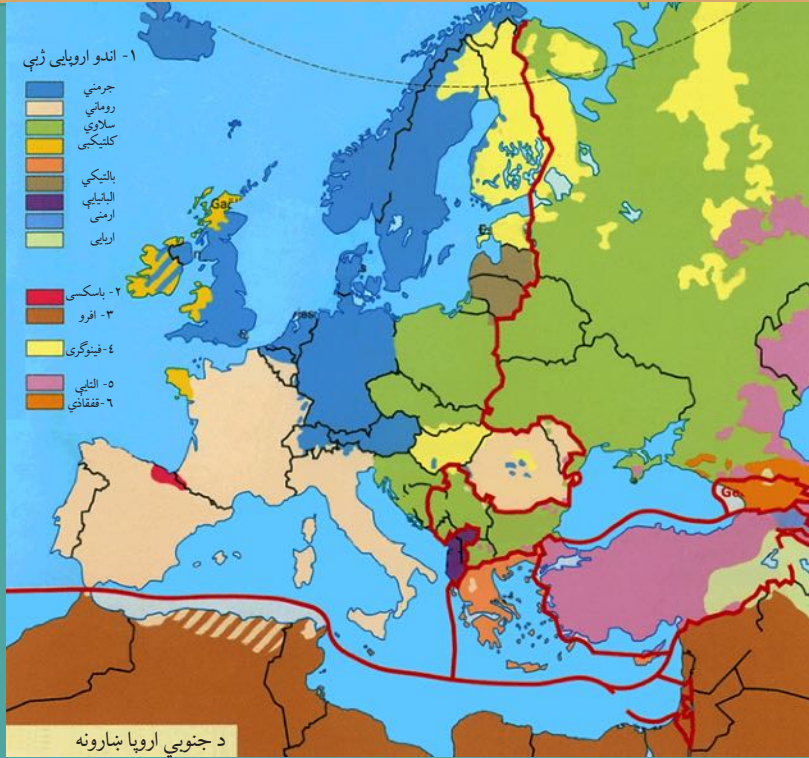
۲- د اروپا په ټولو برخو کې د خلکو استوګنه، د طبیعي ښو شرایطو، له اوبو څخه د ډکو سیندونو، معتدل اقلیم د صنعت او علم د پراختیا له امله یو شاته ده.

۳- د اروپا د لویې وچې د خلکو مهمه او لویه ډله روسان دي.

کورنۍ دنده

د اروپا د لویې وچې له لیکنې پرته نقشه رسم کړئ او په هغې کې د وګړو وېش او ګڼوالی په ځانګړي رنگ سره وښیئ.

د اروپا د لویې وچې د ژبې او نژاد په هکله څه پوهېږئ؟

آيا پوهېږئ چې د اروپا خلك له كوم نژاد څخه دي؟

د اروپا د لویې وچې د وگړو ډېره برخه سپين پوستي جوړوي. سپين نژاد په دې لاندې درېولويو ډلو وېشل کېږي:

۱- جنوبي قومونه

جنوبي قومونه له يوناني يا لاتيني څخه عبارت دي، چې د څېرو رنگ يې غنم رنگه دی. دا قومونه د ايتاليا په جنوب لوېديځ کې د بالکان په ټاپو وزمې، هسپانيې، پرتگال او بلجيم هېوادونو کې استوگن دي.

۲- جرمني قومونه

دا قومونه زياتره په منځني او شمال لوېديځه اروپا کې استوگن دي، په انگلستان کې انگلوساکسون او په بلجيم کې فلانډ او سپري، هالنډيان، المانيان، سويډنيان، نارويژيان، ډنمارکيان او د سويسيانو يوه برخه هم له دې جملې څخه گڼل کېږي.

۳- ختيځ قومونه يا سلاويان

دا قومونه زياتره سپين رنگ او طلايي وېښتان لري او زياتره په ختيځه اروپا کې اوسېږي چې د

پولینډیانو، چکیانو، سلواکیانو، صربیانو او کرواتیانو (پخوانی یوگوسلاویا) څخه عبارت دي چې زیاتره یې د ختیځې اروپا اوسېدونکي دي. دا خلک د هنګري خاورې له شمال څخه جنوب ته تېر شوي او منځنی اروپا ته یې لاره موندلې ده. له پورتنیو درې گونو قومونو سربره چې یادونه ترې وشوه، کوچني پخواني قومونه هم شته چې له هغو څخه ایریان د اروپا په غرنیو سیمو، سلطیان په ایرلینډ، سکاتلنډ او په بریتانیا کې او د یهودیانو ډلې په روسیې او پولینډ کې دي.

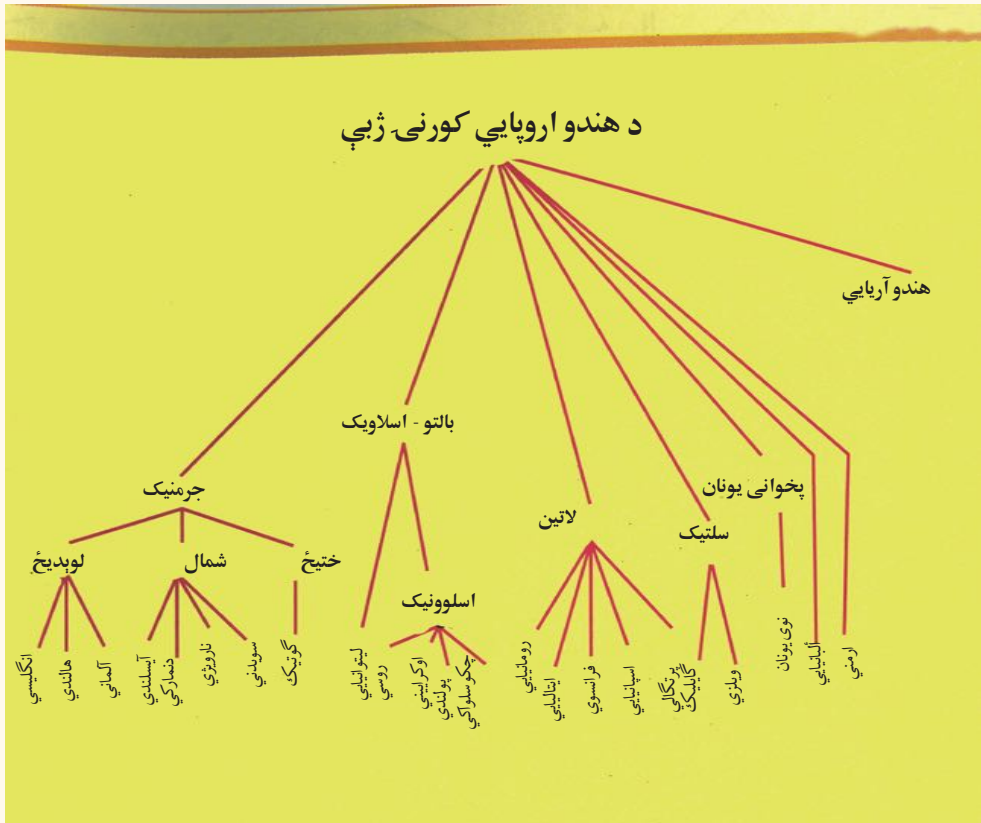
ژبې

د اروپا د خلکو د ژبو اصلي بناخ کومه ژبه تشکیلوي؟

په اروپا کې په بېلابېلو ژبو خبرې کېږي او د دې ژبو ډولونه دومره زیات دي چې د یوه ځانګړي نژاد یا ډلې د خلکو هره برخه هم په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي. د اروپا د خلکو ژبې د ژبني رېښې له پلوه په عمومي توګه په درې برخو وېشل کېږي: ځینې ژبې یې، لکه ایټالیایي او اسپانوي لاتینه رېښه لري، ځینې لکه الماني او انګلیسي جرمني رېښه او ځینې نورې، لکه روسي او پولنډي سلاوي رېښه لري. د اروپایي ټولنې زیات وګړي چې په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي، روسان دي. البته ځینې مذهبي لږه کي او اقلیتونه، لکه: مسلمانان او یهودیان او ځینې نژادي لږه کي هم د هغو هېوادونو چې په کې اوسېږي په مروجو او دودیزو ژبو خبرې کوي.

اضافي معلومات

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې مطلبونو بحث او خبرې وکړي:

۱- نژاد په اروپاکې
۲- ژبې په اروپاکې

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ:

۱- اروپایان له کوم نژاد څخه دي؟

الف: تورپوستکي ب: ژېړ پوستکي ج: سپین پوستکي د: سره پوستکي

۲- د جنوبي اروپا د خلکو نژادي ځانګړتیاوې کومې دي؟

الف: سپین رنگي ب: طلايي وېښتان ج: غنم رنگه د: ګرګوتي وېښتان

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- سلاویان زیاتره په کومو اروپایي هېوادونو کې استوګنه کوي؟

۲- د اروپایي خلکو د ژبو د مهمو رېښو نومونه واخلئ؟

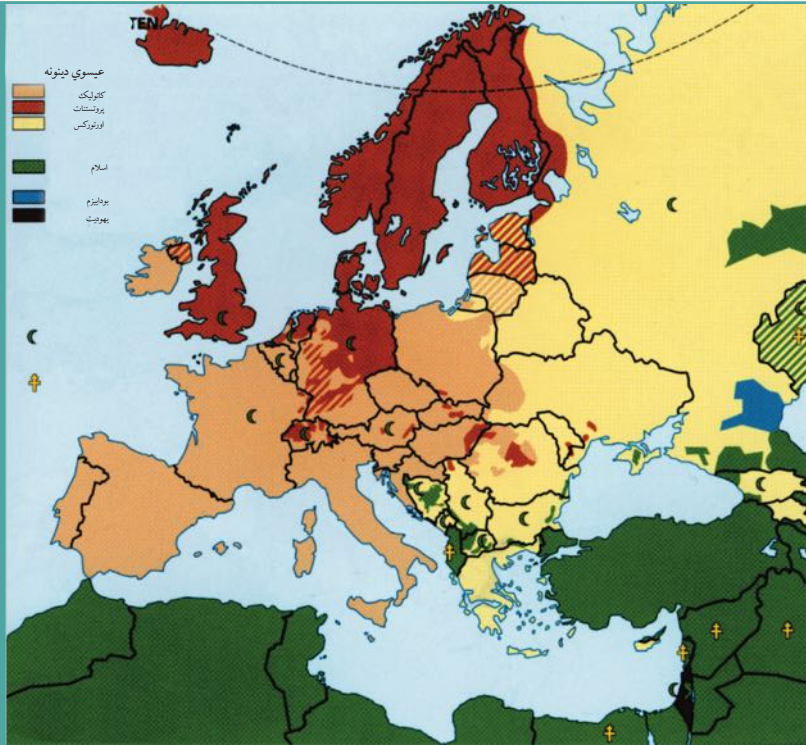
له ټولګي څخه بهر فعالیت

په لاندې جدول کې د هېوادونو نومونه له ورکړل شوي متن څخه په ګټې اخیستنې او اړوندو استوګنو قومونو ته په پاملرنې سره په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

جنوبي قومونه	جرمني قومونه	ختیځ قومونه

د اروپا د دین او مذهب په هکله څه پوهېږئ؟

په اروپا کې د بېلابېلو دینونو نقشه

آیا پوهېږئ چې د اروپا اکثره خلک د کوم دیني پیروان دي؟

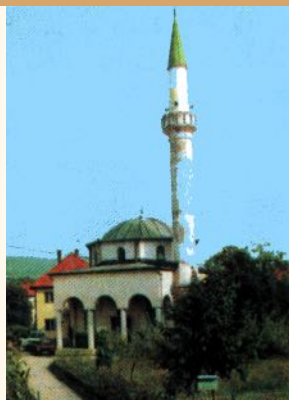
د اروپا زیاتره خلک (د اروپایي ترکیبې، د روسیې د یو شمېر وګړو او د بالکان د ټاپووزمې د هېوادونو په ځانګړي ډول له پخوانۍ یوګوسلاوی څخه پرته) د عیسوي دین پیروان دي چې حضرت عیسیٰ عليه السلام خپل پیغمبر ګڼي، د دوی په ګومان عیسوي دین په دريو لویو نورو مذهبونو وېشل شوی دی چې هغه دادي:

۱- کاتولیک (Catholic)

د عیسویت د دین د پیروانو زیاته برخه کاتولیکان جوړوي. د دې مذهب لارښود او مشري ((لوی پاپ)) دی. دا مذهب په لومړۍ درجه زیاتره د اروپا په لوېدیځ او جنوب یعنی د بلجیم، فرانسې، په لاتینو قومونو کې اسپانې، پرتګال او په ځانګړي ډول ایټالې کې او همدارنګه په دویمه درجه کې د اتریش، لهستان (پولینډ)، مجارستان، چک او سلواک د خلکو په منځ کې رواج لري. د نړۍ د کاتولیکانو د لارښود هستوګنځی د ایټالیا د هېواد په پلازمېنه د روم په ښار کې دی چې واتیکان نومېږي.

۲- پروتستانټ (Protestant)

د پروتستانټ مذهب د اهمیت له پلوه د کاتولیک له مذهب څخه وروسته دی. پروتستانټ له حضرت عیسیٰ عليه السلام څخه د زده کړو د پیروۍ له پلوه د دوی په نظر له کاتولیکانو سره اختلاف لري. هغوی د مارټین لوتر په نامه د یوه الماني پخواني روحاني مشر د لارښوونو پیروي کوي. په اروپا کې د جرمني قومونو د پروتستانټ د مذهب زیات شمېر پیروان جوړوي. دا مذهب په سویډن، ناروې،

ډنمارک، انگلستان، هالنډ، المان او اتریش هېوادونو او د سویس د هېواد په یوه برخه کې ډېر دود دی.

۳- د ارتودوکس مذهب (Orthodox):

د اروپا د لویې وچې دریم مهم مذهب دی چې زیاتره په ختیځې او جنوب ختیځې اروپا کې رواج لري. د روسیې، رومانې، یونان او بلغاریې د هېوادونو او په عمومي توګه د سلاو د نژاد زیاتره وګړي د هغه پیروان دي.

(د یادونې وړ ده چې خدای ﷻ ته یوازینی بشپړ دین د اسلام دین دی او بس). پر عیسوي دین سربېره مسلمانان هم په ټوله اروپا کې

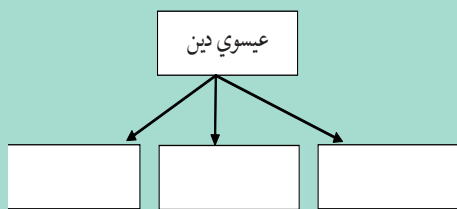
تیت او خپاره شوي دي چې ډېر شمېر یې د بالکان په ټاپو وزمې البانیې، بوسني او هرزګونې، بلغاریې او اروپایي ترکیې کې استوګنه لري. په دې هېوادونو کې لرغوني او له برم څخه ډک جوړښتونه شته دي. همدارنګه د اروپا په بېلابېلو هېوادونو، په ځانګړې ډول روسیې او پولینډ کې یو شمېر یهودیان هم ژوند کوي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د اروپا د دینونو په نقشه کې د بېلابېلو دینونو او مذهبونو ساحې معلومې او په نښه کړي.

پوښني

- ۱- د عیسوي دین څانګې ولیکئ.
- ۲- د کاتولیک مذهب زیاتره د اروپا په کومو برخو کې رواج لري؟
- ۳- پروتستانټ د کوم سړي پیروان دي او هغه د کوم ځای و؟

۴- د اروپا د کومې برخې خلک د ارتودوکس پر مذهب عقیده لري؟

۵- مسلمانان زیاتره د اروپا په کومو برخو کې اوسېږي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د اروپا له لیکنې پرته نقشه کاپي او یا انځور کړي، د مذهبونو مروجه ځایونه دې په نښه کړي او د جغرافیې په راتلونکي لوست کې دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

د اروپا د اقتصادي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

په اروپا کې پرمختللی کرنه

ولې د اروپا اقتصاد پرمختللی دی؟

اروپا له صنعتي لويو سيمو څخه يوه ده او ډېر پرمختللی اقتصاد لري. دا لويه وچه ترځمکې لاندې زېرمې، لکه د ډبرو سکارو او نفت (د شمال په سمندرگي) کې لري. خو دا زېرمې نه شي کولی د دې لويې وچې د لويو صنايعو اړتياوې پوره کړي، نو ځکه د خپلو صنايعو د کار د دوام لپاره د نړۍ د نورو هېوادونو کاني لومړنيو موادو ته اړتيا لري او د دې توکو واردونکې ده. نن ورځ اروپا له نوي علم او تخنيک څخه په گټې اخستنې سره توانېدلې ده چې لويه صنعتي سيمه و اوسي. د المان، انگلستان او فرانسې صنعتي توکي ټولې نړۍ ته صادرېږي.

کرنه او مالداري

د اروپا لويې وچې د معتدل اقليم او پوره اورښت د لرلو له امله د کرنې او مالدارۍ د ودې لپاره ښې لارې چارې برابرې کړې دي. کرنه څه ناڅه په ټوله اروپا کې رواج لري او د عصري ماشين الاتو او علمي لاروچارو په کارولو سره ترسره کېږي. سره له دې هم د دې لويې وچې هېوادونه خپل د اړتيا وړ خوراکي توکو $\frac{1}{5}$ برخه برابرېږي، خو د هالنډ هېواد د خپلو کورنيو اړتياوو له پوره کولو سره

سره یوه اندازه خواره بهر ته هم استوي. په دې هېواد کې کرنه او مالداري په علمي لارې ترسره کېږي، د لبنیاتو او د غوښو د محصولاتو تولید په کې هم زیات دی او د دې محصولاتو زیاته برخه بهر ته لېږي.

په اروپا کې د کرنې او مالدارۍ فعالیتونه

(ب)

(الف)

په اروپا کې غوره کرنیزې سیمې دادي:

۱- د میدترانې د سمندرګې شاوخوا سیمې

۲- د لوېدیځې اروپا سیمې

۳- د ختیځې اروپا سیمې

د اروپا په جنوب کې میدترانه یې اقلیم د دې سبب شوی چې په دې سیمه کې غلو او دانو، لکه غنمو، جوارو، اوربشو، وریجو او صنعتي نباتاتو، همدارنگه مېوو، لکه بادامو، لېمو، زیتونو او انارو کرلو ته زمینه برابره شي او په

څر ځایونو کې یې د حیواناتو، لکه وزو او پسونو روزنه ترسره کېږي.

لوېدیځه اروپا طبیعي حاصل خیزه ځمکې لري چې د کرنې ترڅنګ په کې د حیواناتو روزنې هم ښه پرمختیا کړېده. غوره کرنیزه محصولات یې غنم، اوربشې، جوار، چغندر او کچالو دي. د بلجیم، هالنډ، جرمني او ډنمارک هېوادونو حیواني فارمونه زیاته اندازه لبنیات، لکه شیدې، کوچ او پنیر تولیدوي او له غوره صادراتي توکو څخه یې شمېرل کېږي. ختیځه اروپا هم طبیعي حاصل خیزې ځمکې لري او ډېر غوره محصولات یې غنم، اوربشې، جوار او کتان دي. د دې ځمکو زیاته برخه په روسیه کې پرته ده او د غرونو لمنو یې د حیواناتو د روزنې لپاره ښه شرایط برابرې کړي دي.

(ج)

په اروپا کې د کب نیونې شغل

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي هره ډله دې د لاندېنيو موضوعاتو په هکله بحث وکړي او پایلې دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي:

- ۱- د مديترانې د شاوخوا کرنيزې برخې
- ۲- د لوېديځې اروپا کرنيزې برخې
- ۳- د اروپا ختيځې کرنيزې برخې

پوښتنې

- ۱- د دريو اروپايي هېوادونو نومونه واخلي چې د صنعتي توکو صادروونکي دي؟
- ۲- د اروپا کرڼه ولې پرمختللي ده؟
- ۳- د اروپا د کرنيزو برخو نومونه واخلي.
- ۴- کوم اروپايي هېوادونه په نړۍ کې د کب نيولو په صنعت کې لومړی مقام لري؟
- ۵- اروپايان د خپلو صنعتونو د دوام لپاره کومو منابعو ته اړتيا لري؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د يوه اروپايي صنعتي هېواد په هکله چې پرمختللی اقتصاد لري، يو مطلب برابر او د جغرافيه په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

د اروپا د کانونو او صنايعو په هکله څه پوهېږئ؟

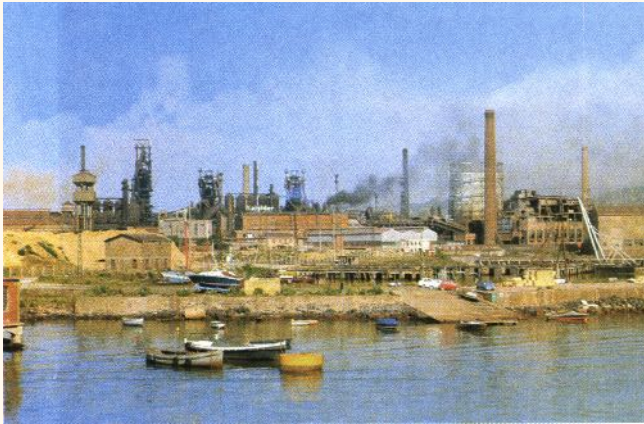

په شمال سمندرګي کې د نفتو رايستني عملیه

ولې اروپا د صنعتي اومو توکو واردوونکې ده؟

الف - کانونه

د اروپا تر څمکې لاندې زېرمې دومره شتمنې نه دي او دا حالت د اروپايي هېوادونو له خوا د دريمې نړۍ د هېوادونو د استعمار او ښکېلاک يو عامل و. اروپايي هېوادونو پخوا د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره د نورو لویو وچو مستعمره کولو ته مخه کوله او همدارنگه د اروپا د لویې وچې پرمختيا د نورو هېوادونو له هغې ډلې د آسيایي او افريقايي هېوادونو د زېرمو له لوتولو څخه پرته ناشونې وه. نفت د اروپا په ځينو برخو کې شته دي، خو د شمال سمندرګي د نفتي زېرمو له کشف څخه دمخه يې اندازه ډېره لږه وه، چې د صنايعو په پراختيا او په ځانګړي ډول له نقلیه وسيلو څخه په ډېرې ګټې اخیستنې سره نشي کولای د دې هېوادونو اړتياوې پوره کړي. د لوېديځې اروپا د هېوادونو ډېره پاملرنه د شمال سمندرګي د نفت او ګاز زېرمو ته ده چې اوس د انگلستان او د سيمې د ځينو نورو هېوادونو اړتياوې تر يوه حده پوره کوي. اروپا د اوسپنې او ډبرو سکرو د کانونو له پلوه شتمنه ده او د انگلستان، روسيې، فرانسې، بلجيم، المان او پولیند هېوادونه د نوموړو کانونو غوره توليدوونکي دي. اوسپنه د سويډن له شمالي برخو څخه د بېړيو په وسيله د اروپا صنعتي سيمو ته ورل کېږي.

د ایتالیا د پولادو صنایع

ب- صنایع

د اروپا د صنایعو په هکله څه پوهېږئ؟

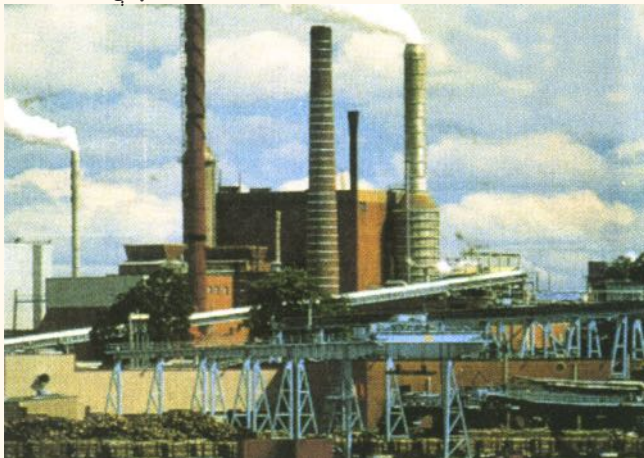
۱- لاسي صنایع

له صنعتي انقلاب څخه د مخه د اروپا صنایع لاسي او کارگا هو پوسيله جوړیده چې کولای شو په ایتاليې کې د بنیښې جوړولو، په اسپانیې کې د چاقوگانو او تورو جوړولو، په سویس کې د ساعت جوړولو، په هالنډ کې د چيني لوبنو جوړولو او په ایرلینډ کې د کتاني ټوکرانو د اوبدلو یادونه وکړو.

۲- ماشيني صنایع

اروپا د ډبرو سکرو د زېرمو او د ښه حمل او نقل په درلودلو سره په نړۍ کې لویه صنعتي سیمه ده. د اروپا درانه صنایع او لویې صنعتي کارخانې د کانونو ترڅنگ جوړې شوې دي. همدارنگه د اروپا صنعتي لوی ښارونه او بندرونه هم د سمندرونو او سیندونو په غاړو را منځ ته شوي دي، ځکه د بندرونو له لارې د اومو موادو او توليدي توکو وړل او راوړل ډېر ارزانه سرته رسېږي. د اروپا له مهمو بندرونو څخه یو هم د امستردام د بېړیو چلولو د کانال په غاړه د شمال سمندرګي په ساحل کې د روتردام په نوم بندر دی. او د اروپا بل صنعتي لوی بندر

د سویډن د کاغذ جوړونې صنعت

په ایتالیا کې د جینوا بندر دی.

د اروپا مهم صنایع د فلزاتو ویلې کول، الکترونیکي سامان آلات او د ماشيني وسایلو تولید، بېړۍ جوړول، موټر جوړول او داسې نور دي.

ج- تورېزم

د اروپا په اقتصاد کې د تورېزم صنعت هم د ارزښت وړ دی. په اروپا کې تورېزم د ډېرو تاریخي او کلتوري

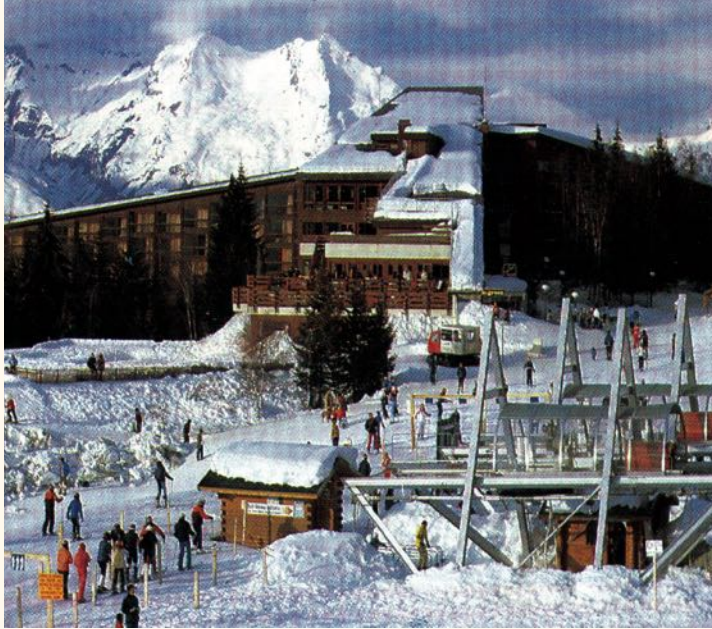
مرکزونو، لکه موزیمونو، کلیساگانو، پوهنتونونو او د اروپایي هېوادونو د طبیعي ښو سیمو د شته والي له امله، له یوه هېواد څخه بل هېواد ته د سفرونو آسانتیاوو په اروپا کې سیاحت او گرځندوی ته وده ورکړېده.

د اروپا جنوبي غاړې د مدیترانې د سمندرګي ترڅنګ چې د لمریزې اروپا په نوم شهرت لري، د اروپا د نورو سیمو وګړي ځان ته را جلبوي. د الپ غرونه د غرو ختونکو او د ژمنیو لوبو لپاره له لیرې او نژدې هېوادونو څخه زیات مینه وال لري. د اوبو سپورتونه، په ځینو اروپایي هېوادونو کې د جشنونو مراسم، قصرونه، تاریخي او د معمارۍ هنري آثار د اروپا د تورېزم نورې ساحې شمېرل کېږي. د یادونې وړ ده چې د اروپا زیاتره وګړي، په ځانګړي ډول پرمختللي هېوادونه د سوداګرۍ، بانکدارۍ او داسې نورو کارونو په خدمتونو بوخت دي او د هغو فیصدي د کرنې او صنایعو په برخه کې لږه ده چې دا په خپله په اروپا کې د اقتصاد د زیات پرمختګ څرګندوی ده.

د فرانسې د ایفل برج تصویر

ب: د الپ په غرو کې سپورتي لوبې

الف: د ټيلمز د سيند په غاړه د بيگ بن د ساعت برج

د ټولگي فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندېنيو مطلبونو خبرې اترې وکړي او د بحث پايله دې ټولگيوالو ته ووايي.

الف: د اروپا کانونه

ب: د اروپا صنايع

ج: تورېزم په اروپا کې

پوښتنې

- ۱- د اروپا د سپکو يا لاسي صنايعو توليدات کوم دي؟ نومونه يې ووايست.
- ۲- د اروپا صنعتي مرکزونه زياتره چېرې جوړ شوي دي؟ او ولې؟
- ۳- د اروپا دراني صنايع کومې دي؟ لېست يې کړئ.

کورنۍ دنده

د اروپا له بې ليکنې نقشه رسم يا کاپي کړئ او د اروپا د مهمو صنعتي هېوادونو نومونه په ټاکلو ځايونو کې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي لوست کې يې ټولگيوالو ته وړاندې کړئ.

د اروپا د لويې وچې د ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟

د اروپا د چټکو کرښو شبکه

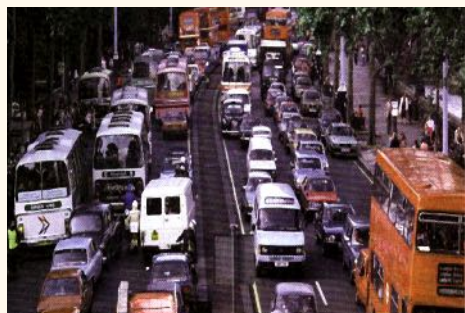
پخوا خلکو د مسافرينو او مالونو د وړلو او راوړلو لپاره له کوم ډول د ترانسپورت څخه گټه اخيسته؟

ترانسپورت (Transport)

له يو ځای څخه بل ځای ته د سوداگرۍ د مالونو او انسانانو له وړلو او راوړلو څخه عبارت دی، چې دا عمل د رېل، موټر، بېړۍ، الوتکې او پايپ لاین په وسيله ترسره کېږي. وړل او راوړل (حمل و نقل) په بېلابېلو لارو چارو سرته رسېږي چې په لنډ ډول يې مطالعه کوو.

الف - سرک يا لويه لار

په اروپا کې د ښو سرکونو او لويو لارو جوړول په لومړي پړاو کې د نظامي او سوداگريزو اړتياوو د پوره کولو لپاره منځته راغلل. د روم امپراتوري د خپلو لښکرو د چټک حرکت او لېږدونې لپاره د سرکونو لومړني جوړوونکي وو. ناپليون او هیتلر هم د همدغې موخې لپاره سرکونه جوړ کړل. په وروستيو

کلونو کې د زیاتو موټرو تولید هم د سرکونو د جوړونې سبب شو. اوس کولای شو د هالنډ په شمال کې له امستردام څخه ایټالیا تر جنوب پورې د لویو نښلونکو سرکونو له لارې لار شو. له غرنیو سیمو څخه د تېرېدو لپاره ټولونه جوړ شوي دي، چې ډېر مهم ټونل یې د مونت بلان (Month Blaine Tuncle) په نوم دی. دا ټونل ۱۲ کیلومتره اوږدوالی لري او فرانسه او ایټالیه سره نښلوي. د دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته د ګرندیو موټرو شمېر مخ په زیاتېدو دی د بېلګې په توګه، په سویل کې د هرو څلورو تنو لپاره یو موټر شته دی، خو د ختیځې اروپا په هېوادونو کې د ګرندیو موټرو شمېر ډېر لږ دی. په ډنمارک او هالنډ کې د بایسکلونو لپاره هم ځانګړې لارې جوړې شوې دي.

ب- د اوسپنې لارې

د اوسپنو د لارو (د رېل کرښې) جوړونه له اروپا څخه پیل شوې ده او په ۱۸۰۴ م کال کې لومړنۍ د براس لکوموتیف د انګلستان په ویلز کې د توکو او مسافرینو د وړلو لپاره په کار واچول شو. لومړنۍ د اوسپنو لاره په ۱۸۲۵ م کال کې د ستوکتن (Stockton) او د اریلنگتون (Darlington) د ښارونو ترمنځ د عمومي وړلو او راوړلو لپاره جوړه شوه او بیا ورو ورو د اوسپنې کرښې په اروپا کې پراختیا وموندله. اوس دا لویه وچه د نړۍ له ګڼې ګڼې څخه ډکې لارې لري. د اروپا د چټکو رېلونو کرښې له ډېرو چټکو او هوسا رېلونو څخه ګټه اخلي. دا کرښې د اروپا لوی ښارونه سره نښلوي. نن ورځ د اوسپنې لارې د اروپا په دننه کې د مسافرینو او مالونو په وړلو او راوړلو کې مهم رول لوبوي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د لویې لارې یا سرک او د رېل کرښو په هکله له یو بل سره سلامشوره وکړي او پایلې دې د ډلې د استازي په وسیله خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- ۱- ترانسپورت تعریف کړئ.
- ۲- ولی رومیانو د سرکونو پراختیا ته ځانګړې پاملرنه درلوده؟
- ۳- لومړی ځل رېل چېرې او د کومې موخې لپاره په کار واچول شو؟
- ۴- د اوسپنو لومړنۍ کرښې د اروپا کوم ښارونه سره نښلولي وو؟
- ۵- د اوسپنو له کرښو څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

د اروپا د لویې وچې په اقتصادي پرمختګ کې د اوسپنو د کرښو د رول په هکله یو مطلب ولیکئ او خپلو ټولګیوالو ته یې وړاندې کړئ.

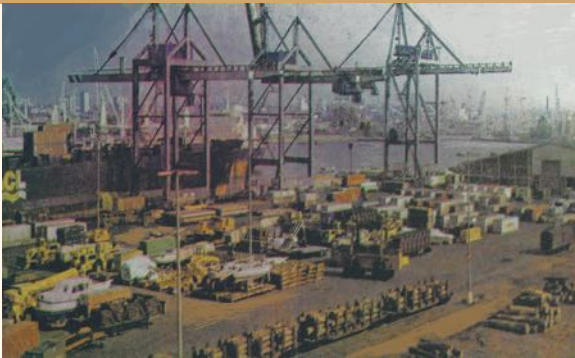
د اروپا هوایي ډگر

آیا پوهېږئ چې د انرژۍ له پلوه په نړۍ کې د ډېر لگښت لرونکې ترانسپورت کوم دی؟

په ۱۸ مه م پېړۍ کې په فرانسه کې هوا ته د لومړني بالون په الوتلو سره د هوایي چلند تاریخ پیل شو. په ۱۹۱۹ م کال کې د سوداگرۍ لومړنۍ هوایي کربنه په هالنډ کې منځ ته راغله. هوایي کربنې د اروپا لوی ښارونه او بهرني هېوادونه سره نښلوي او د مسافرينو او د هغوی د سوداگرۍ شیانو د وړلو لپاره چې درانه نه وي او ارزښت یې زیات وي، گټه اخیستل کېږي.

د اوبو لارې:

آیا پوهېږئ چې په نړۍ کې ډېره ارزانه ترانسپورتي لاره کومه لاره ده؟ له لرغونو زمانو څخه د اوبو لارې د شیانو او مسافرينو په وړلو او راوړلو کې ارزښت لري. د اروپا دانیوب او راین سیندونو د تاریخ په اوږدو کې په وړلو او راوړلو کې، رول لوبولی دی. د راین له سیند څخه رومیانو گټه اخیستله او د سیندونو خوله (مصعب) به یې کنټرولوله. د راین او دانیوب له سیندونو څخه په نړیواله توگه گټه اخیستل کېږي. د دانیوب سیند ډېر اوږد او زیات هېوادونه سره نښلوي. د اروپا له کرنیزو هېوادونو څخه تېرېږي او په توره بحیره کې توبېږي. د راین سیند د اروپا په صنعتي سیمو کې زیات ارزښت لري. د هالنډ د روتردام لوی بندر د نړۍ له بل هر سیندي او سمندري بندر څخه زیات

د آلمان د برمن په بندر کې د مالونو وړلو او راوړلو فعالیت

مالونه لېږدوي.

د اروپا زیاتره سیندونه، لکه د آلمان الب او اودر، د فرانسې د سن او لوارد سیندونو په څېر د کانالونو په وسیله سره نښلول شوي دي. دا سیندونه په اروپا کې د اوسپنې د لارې له پراختیا د مخه نښلول شوي دي. په انگلستان کې هم کانالونه شته چې اوس خپل پخوانی ارزښت نه لري. اوس کولی شو د همدې کانالونو اوسیندونو په وسیله له شمال سمندرګي څخه د مدیترانې د

سمندرګي په غاړه د مارسي بندر ته سفر وکړو. د اروپا سواحل چې ځینې د بهیو چلولو لپاره برابر دي، د لویو سوداګریزو بندرونو د منځته راتګ سبب شوي او ډېره ارزانه ترانسپورتي لاره ګڼل کېږي. د اروپا څه ناڅه ټول ښارونه له مادرید څخه پرته نور ټول د سیندونو، سمندرګیو او د اتلانتیک د سمندر په غاړو جوړ شوي دي. همدارنګه د پایپ لین له حمل و نقل څخه د نفتو، ګازو او اوبو د وړلو لپاره ګټه اخیستل کېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندېنیو پوښتنو په هکله بحث وکړي او دهغو پایلی دې د ډلې استازي ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- ۱- له هوایي ترانسپورت څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کېږي او ولې؟
- ۲- د اوبو ترانسپورت په کوم دلیل د نړۍ ډېره ارزانه ترانسپورتي لار ده؟
- ۳- له پایپ لین څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کېږي؟

پوښتنې

- ۱- د نړۍ د سوداګرۍ لومړنۍ هوایي کرښې په کوم هېواد کې فعالیت پیل کړې؟
- ۲- له هوایي کرښو څخه زیاتره د کومو شیانو د وړلو لپاره ګټه اخیستل کېږي؟
- ۳- ډېر لرغونی ترانسپورت کوم یو دی؟
- ۴- د اروپا د بهرۍ چلولو ډېر اوږد سیند کوم یو دی؟
- ۵- د اروپا د سوداګرۍ ډېر لوی سیند او سمندري بندر کوم دی؟

کورنۍ دنده

د اروپا د اوبو د لارو د پراخوالي د لاملونو تر سرلیک لاندې یو مطلب ولیکئ او ټولګیوالو ته یې وړاندې کړئ.

د لومړي څپرکي (اروپا) لنډيز

- اروپا د نړۍ يوه کوچنۍ لويه وچه ده چې د نړۍ په شمالي معتدله سيمه کې پرته ده.
- د اروپا غرونه په دوو برخو وېشل شوي چې زاړه او رږېدلي غرونه يې په شمال کې او ځوان او لوړ غرونه يې په جنوب کې پراته دي.
- د اروپا لويه وچه ډېر شمېر سيندونه لري او زياتره يې د بېړيو چلولو وړ دي.
- د اروپا د لويې وچې د ټولو جهيلونو اوبه تقريباً خوږې دي او د سيندونو سرچينې جوړوي.
- د اروپا د لويې وچې لوی او مهم سمندرگی مدیترانه دی چې د دريو لويو وچو آسيا، اروپا او افريقا ترمنځ پروت دی.
- د اروپايي هېوادونو د صنعتي پرمختگ يو علت هم د بېړيو چلولو د زياتو خليجونو شته والی او سمندري موقعيت دی.
- اروپا يوازینی لويه وچه ده چې په هغې کې وچ او تاوده بيابانونه او دښتې نشته.
- اروپا له سياسي پلوه له ۴۷ هېوادونو څخه جوړه شوې او د ځينو هېوادونو ترمنځ سياسي، فرهنگي، اقتصادي او نورې گډې اړيکې د يوه قرار داد پر بنسټ چې د اروپا اتحاديې يې بولي، ترسره کېږي.
- د اروپا لويه وچه له لږ پراخوالي سره سره د نړۍ گڼ مېشته لويه وچه يا براعظم دی.
- د اروپا د وگړو زياتره برخه سپين پوستي تشکيلوي.
- د اروپا د خلکو ژبه د ژبنۍ رېښې پر بنسټ په دريو ډلو: لاتين، جرمني او سلاو وېشل شوې ده.
- د اروپا زياتره وگړي د عيسوي دين پيروان دي چې په دريو مذهبونو: کاتولیک، پروتستانت او ارتودوکس وېشل شوي دي.
- اروپا د نړۍ له لويو صنعتي سيمو څخه يوه ده.
- تر ځمکې لاندې زيرمې لکه: د ډبرو سکاره او نفت د اروپا د لويې وچې په شمالي سمندرگي کې شته.
- د اروپا زياتره صنايع، صنعتي لوی ښارونه او بندرونه د سيندونو او سمندرونو پر غاړو منځته راغلي دي.
- په اروپا کې د تورېزم صنعت، د طبيعي، تاريخي، فرهنگي او نورو ساحو د شته والي له امله ښه پرمختللی دی.
- د اروپا لويه وچه د نړۍ له گڼې گونې څخه ډکې د اوسپنو کرښې لري.
- هوايي کرښې د زياتې انرژۍ لگښت کوونکې ترانسپورت دی.
- د اوبو لارې په اروپا کې ډېرې ارزانه ترانسپورتي لارې گڼل کېږي.

څلورمه گڼه جدول: د اروپايي هېوادونو جغرافيايي ځانگړتياوې (د مطالعې لپاره)

گڼه	هېوادونه	عموميات					په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخو کې د نفوسو د بوختيا فيصدي	
		پلازمېنه	په پرخوالي په کيلو متر مربع سره	په ۲۰۰۶ م کال کې د نفوسو شمېر	په يو کيلو متر مربع کې د نفوسو شمېر	کرنه		صنعت
۱	البانيا	تيرانا	۲۸,۷۴۸	۳,۵۸۱,۶۵۵	۱۲۵	۵۴,۷	۲۳,۱	۲۲,۲
۲	بلجيم	بروکسل	۳۳,۰۰۰	۱۰,۳۷۹,۰۶۷	۳۱۵	۲,۶	۲۷,۲	۷۰,۳
۳	بوسني-هرزگوین	سارايوو	۵۱,۱۲۹	۴,۴۹۸,۹۷۶	۸۸	۱۱,۷	۴۷,۵	۴۰,۸
۴	بلغاريا	صوفيا	۱۱۰,۹۱۲	۷,۳۸۵,۳۶۷	۶۷	۲۵,۷	۳۰,۸	۴۳,۵
۵	ډنمارک	کوپن هاگن	۴۳,۰۹۴	۵,۴۵۰,۶۶۱	۱۲۶	۳,۶	۲۶,۸	۶۹,۶
۶	آلمان	برلين	۳۵۷,۰۲۲	۸۲,۴۲۲,۲۹۹	۲۳۱	۲,۶	۳۴,۶	۶۲,۹
۷	استوني	تالين	۴۵,۱۰۰	۱,۳۲۴,۳۳۳	۲۹	۹,۰	۳۱,۷	۵۹,۳
۸	فنلنډ	هلسنګي	۳۳۸,۱۴۵	۵,۲۳۱,۳۷۲	۱۵	۶,۱	۲۷,۵	۶۶,۴
۹	فرانسه	پاریس	۵۵۰,۱۰۰	۶۰,۸۷۶,۱۳۶	۱۱۱	۱,۵	۲۵,۱	۷۳,۴
۱۰	يونان	اتن	۱۳۱,۹۹۰	۱۰,۶۸۸,۰۵۸	۸۱	۱۷,۵	۲۲,۵	۵۹,۹
۱۱	هنګري	بوداپست	۹۳,۰۳۲	۹,۹۸۱,۳۳۴	۱۰۷	۶,۸	۳۴,۴	۵۸,۸
۱۲	ايرلنډ	دوبلين	۷۰,۲۸۴	۴,۰۶۲,۲۳۵	۵۸	۸,۵	۳۰,۰	۶۱,۵
۱۳	ايسلنډ	ريکجاويک	۱۰۳,۰۰۰	۲۹۹,۳۸۱	۳	۸,۶	۲۵,۲	۶۶,۲
۱۴	ايتاليا	روم	۳۰۱,۲۶۸	۵۸,۱۳۳,۵۰۹	۱۹۳	۵,۶	۳۲,۱	۶۲,۳
۱۵	کرواتي	زاګرب	۵۶,۵۳۸	۴,۴۹۴,۷۴۹	۷۹	۱۶,۴	۳۰,۹	۵۲,۶
۱۶	لاتويا	ريګا	۶۴,۶۰۰	۲,۲۷۴,۷۳۵	۳۵	۱۵,۵	۲۶,۴	۵۸,۱
۱۷	ليتواني	ويلنيوس	۶۵,۲۰۰	۳,۵۸۵,۹۰۶	۵۵	۲۰,۲	۳۶,۴	۴۳,۵
۱۸	لوکزامبورګ	لوکزامبورګ	۲,۵۸۶	۴۷۴,۴۱۳	۱۸۳	۳,۰	۲۸,۰	۶۹
۱۹	مقدونيه	سکوپيه	۲۵,۷۱۳	۲,۰۵۰,۵۵۴	۸۰	۲۱,۸	۴۰,۴	۳۷,۸
۲۰	مالتا	والتا	۳۱۶	۴۰۰,۲۱۴	۱,۲۶۷	۲,۰	۲۶,۰	۷۲,۰
۲۱	مولداوي	کيشي نف	۳۳,۷۰۰	۴,۴۶۶,۷۰۶	۱۳۳	۴۵,۷	۱۴,۶	۳۹,۷
۲۲	مونتيګرو	پدګوريکا	۱۳,۸۱۲	۶۳۰,۵۴۸	۴۶	۲,۰	۳۰,۰	۶۸,۰
۲۳	هالنډ	امستردام	۴۱,۵۲۶	۱۶,۴۹۱,۴۶۱	۳۹۷	۳,۲	۲۲,۰	۷۴,۸
۲۴	ناروي	اوسلو	۳۲۳,۸۷۷	۴,۶۱۰,۸۲۰	۱۴	۴,۱	۲۱,۸	۷۴,۰
۲۵	اوکراين	کيف	۶۰۳,۷۰۰	۴۶,۷۱۰,۸۱۶	۷۷	۲۶,۱	۲۷,۴	۴۶,۵

په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخو کې د نفوسو د بوختیا فیصلي			عموميات				هېوادونه	ګڼه
خدمتونه	صنعت	کرنه	په یو کیلو متر مربع کې د نفوسو شمېر	په ۲۰۰۶ م کال کې د نفوسو شمېر	پرخوالی په کیلو متر مربع سره	پلازمېنه		
۶۲,۳	۳۱,۳	۶,۴	۹۸	۸,۱۹۲,۱۱۸	۸۳,۸۵۹	ویانا	اتریش	۲۶
۴۹,۳	۳۱,۷	۱۹,۰	۱۱۹	۳۸,۵۳۶,۸۶۹	۳۲۳,۲۵۰	وارسا	پولنډ	۲۷
۵۲,۵	۳۵,۲	۱۲,۳	۱۱۵	۱۰,۶۰۵,۸۱۷	۹۱,۹۸۲	لزیبون	پرتګال	۲۸
۳۰,۲	۲۸,۱	۴۱,۷	۹۴	۲۲,۳۰۳,۵۵۲	۲۳۸,۳۹۱	بوخارست	رومانیه	۲۹
۵۸,۸	۲۹,۶	۱۱,۶	۸	۱۴۲,۸۹۳,۵۴۰	۱۷,۰۷۵,۴۰۰	مسکو	روسیه	۳۰
۳۷,۴	۳۲,۹	۲۹,۷	۱۰۶	۹,۳۹۴,۴۱۱	۸۸,۳۶۱	بلګراد	صربیا	۳۱
۵۱,۴	۳۷,۶	۱۱,۰	۹۹	۲,۰۱۰,۳۴۷	۲۰,۲۵۶	لیوبلیانا	سلوونیا	۳۲
۵۴,۴	۳۸,۰	۷,۶	۱۱۱	۵,۴۳۹,۴۴۸	۴۹,۰۱۲	براتیسلاوا	سلواک	۳۳
۶۲,۲	۳۰,۹	۶,۹	۸۰	۴۰,۳۹۷,۸۴۲	۵۰۵,۹۹۲	مادرید	اسپانیا	۳۴
۵۵,۹	۳۹,۱	۵,۱	۱۳۰	۱۰,۲۳۵,۴۵۵	۷۸,۸۶۴	پراګ	چک	۳۵
۷۳,۱	۲۵,۴	۱,۶	۲۴۸	۶۰,۶۰۹,۱۵۳	۲۴۴,۱۰۱	لندن	بریتانیا	۳۶
۳۹,۷	۴۰,۶	۱۹,۷	۵۰	۱۰,۲۹۳,۰۱۱	۲۰۷,۶۰۰	مینسک	سپینه روسیه	۳۷
۷۱,۹	۲۵,۵	۲,۶	۲۰	۹,۰۱۶,۵۹۶	۴۴۹,۹۶۴	ستکهلم	سویډن	۳۸
۶۸,۷	۲۶,۷	۴,۶	۱۸۲	۷,۵۲۳,۹۳۴	۴۱,۲۸۴	برن	سویس	۳۹
			۴۶۷,۲	۳۰۲۰۰	۶۱	سان مرینو	سان مرینو	۴۰
			۱۵۴	۶۹۸۶۵	۴۵۳	اندورا لاولا	اندورا	۴۱
			۱۶۱,۳	۳۲۸۰۰	۱,۹۵	موناکو	موناکو	۴۲
			۲۱۲,۹	۳۵۱۰۰	۱۶۰	وادوز	لختن شتن	۴۳
			۲۰۴	۹۲۰	۰,۴۴	واتیکان سیتی	واتیکان	۴۴
			۹۴,۵	۸۴۷۴۰۰	۸۶۶۰۰	باکو	آذربایجان	۴۵
			۱۱۱,۹	۲۹۷۶۰۰۰	۲۹۸۰۰	ایروان	ارمنستان	۴۶
			۷۱,۶	۴۴۷۴۰۰۰	۶۹۷۰۰	تفلیس	ګرجستان	۴۷

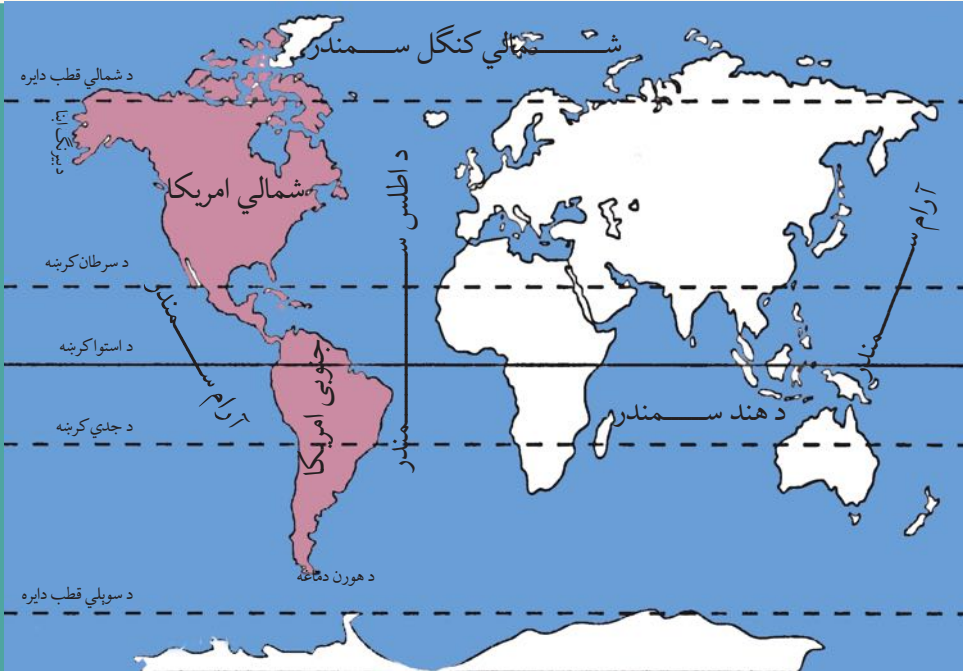
دویم څپرکی

د امریکا براعظم

د دې څپرکي موخې:

- گرانوزده کوونکو! د دې څپرکي له لاندېنيو علمي موخو سره به آشنا شئ:
- د امریکا لويه وچه له جغرافيايي موقعيت سره.
- د امریکا لويه وچه له مهمو لوړو او ژورو (غرونو، سیندونو، سمندرگيو، جهيلونو او خليجونو) سره.
- د امریکا د لوپې وچې له اقليم سره.
- د امریکا د لوپې وچې له سياسي جغرافيايي سره.
- د امریکا د لوپې وچې له اقتصادي جغرافيايي سره (کرنه، صنعت، سوداگری او حمل و نقل).
- زده کوونکي دې د دې څپرکي په لوستلو سره لاندې مهارتونه حاصل کړي:
- د نقشې پر مخ د امریکا د لوپې وچې موقعيت معلومول.
- د نقشې پر مخ د مهمو غرونو، سیندونو، سمندرگيو او جهيلونو معلومول.
- د نقشې پر مخ د امریکا د لوپې وچې د هېوادونو د موقعيت معلومول.
- د انسانانو په ژوند کې د حمل و نقل د ارزښت د نتيجې توضیح کول.

د امریکا د لویې وچې د جغرافیایي موقعیت په هکله څه پوهېږئ؟

د امریکا لویه وچه د نړۍ په نقشه کې

۱-۲ موقعیت

الف: څلور خواوې: د امریکا لویه وچه د ۱۵ درجو او ۱۷۰ درجو لوېدیځو طول البلدونو او د ۸۴ درجو شمالي عرض البلد او د ۵۵ درجو جنوبي عرض البلد ترمنځ موقعیت لري. دا لویه وچه د شمال له خوا په شمالي کنګل سمندر، د جنوب له خوا د دریګ Derak passage په سمندري لار (چې د انترکتیکا او د سوېلي امریکا ترمنځ بېلونګې پوله ده: په ختیځ کې د اطللس په سمندر چې د اروپا او افریقا لویې وچې یې د امریکا له لویې وچې څخه بېلې کړي او په لوېدیځ کې د آرام سمندر (بحرالکاهل) او د بیرنگ دآبنا سره چې د ۸۵ کیلومترو په واټن الاسکا له روسیې څخه بېلوي، نښتي ده. پراخوالی (مساحت) یې ۴۲,۳ میلیونه کیلومتره مربعې ته رسېږي. د امریکا د لویې وچې ډېره لږې شمالي نقطه شمالي قطب او جنوبي ډېره لږې نقطه یې د کپ هارن Cape-Horn دماغه ده. اوږدوالی یې له شمال څخه سویل ته ۱۵۰۰۰ کیلومتره دی او سور یې له ختیځ څخه لوېدیځ ته په مختلفو برخو کې سره توپیر لري.

د امریکا د لویې وچې وېش:

د امریکا لویه وچه له شمال څخه جنوب لور ته په دريو برخو ویشل شوې ده چې له شمالي امریکا، منځنۍ امریکا او جنوبي امریکا څخه عبارت ده. د امریکا لویه وچه له شمال څخه جنوب لور ته اوږده

پرتله ده. په شمالي امريکا کې دوه هېوادونه کاناډا او متحده ايالتونه موقعيت لري چې له شمالي قطب څخه د مکسيکو تر هېواد پورې غځېدلې ده. منځنۍ امريکا د شمالي امريکا او جنوبي امريکا ترمنځ پرتله ده، منځنۍ امريکا د شمال له خوا متحده ايالتو سره او په جنوب کې له جنوبي امريکا سره گډه پوله لري او د پانامې کانال د کارابين سمندرگي له آرام سمندر سره نښلوي او منځنۍ امريکا له جنوبي امريکا څخه بېلوي. جنوبي امريکا په جنوبي نيمه کره کې د شمالي عرض البلد له ۱۲ درجو څخه د جنوبي عرض البلد تر ۵۵ درجو پورې موقعيت لري او په شمالي نيمه کره کې يې ډېره لږه برخه پرتله ده. جنوبي امريکا د منځنۍ امريکا په جنوب کې د مثلث په بڼه موقعيت لري چې راس يې د هورن دماغه (کيب هورن) او قاعده يې د کارابين په سمندرگي او په منځنۍ امريکا کې موقعيت لري.

د ټولگي فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او له ورکړل شوي نقشې څخه په گټې اخيستنې سره دې د امريکا د لويې وچې موقعيت د طول البلدونو او عرض البلدونو پر بنسټ وټاکي او تمرين دې کړي.

پوښتنې

لاندي جملې بشپړې کړئ:

- ۱_ د امريکا لويه وچه کيلومتره مربع پراخوالی لري؟
- ۲_ د آنا جنوبي امريکا د انټارکټيکا له لويې وچې څخه بېلوي؟
- ۳_ د امريکا د لويې وچې او د آسيا د لويې وچې ترمنځ بېلوونکي حد تشکيلوي.
- ۴_ د امريکا او اروپا د لويې وچې ترمنځ بېلوونکي سرحد تشکيلوي.

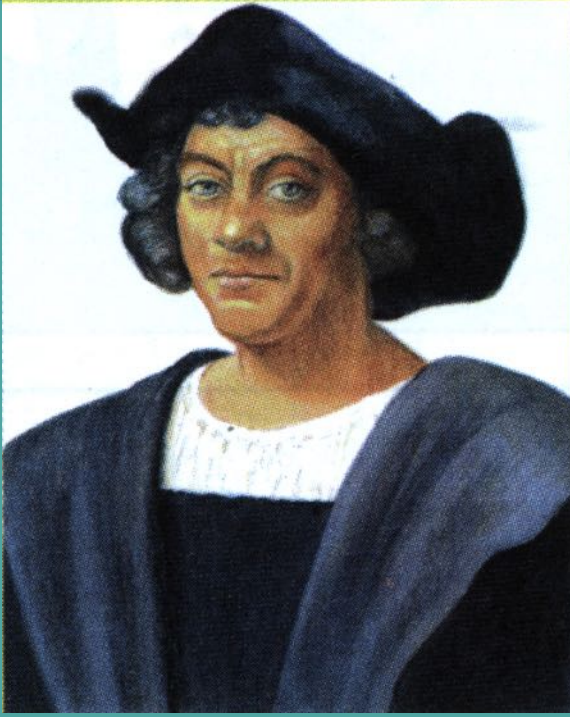

د امريکا سياسي نقشه

کورنۍ دنده

د ورکړل شوي نقشې له مخې د شمالي، منځنۍ او جنوبي امريکا د هېوادونو نومونه بېل بېل ليست کړئ او د جغرافيه په راتلونکي ساعت کې يې، په ټولگي کې ولولئ.

ب-د امریکا د لویې وچې د کشف په هکله څه پوهیږئ؟

د کرسټف کولمب انځور

آیا د امریکا د کشف کوونکي له نوم سره آشنایي لری؟

کرسټف کولمب ایټالوي بېړۍ چلوونکي ته د ځمکې د کړویت په هکله د مسلمانانو د لیکنو پرنسټ په ۱۴۹۲ م کال کې د اسپانیې د پاچا له خوا دنده ورکړل شوه چې د لوېدیځ پرلور هندوستان ته سفر وکړي او کومه شتمني چې هلته وه، لاس ته راوړي خو کولمب خپل سفر پیل کړ، هغه ځای ته ورسېد چې هغه یې د غرب الهند په نامه یاد کړ او لومړنۍ سیمه چې هلته په کې پلې شو هغه یې د سان سالوا دور (مقدس نجات ورکوونکي) په نامه یاده کړه (چې د بهاما د ټاپوګانو له ډلې څخه وه). کولمب فکر کاوه چې آسیا او هند ته رسېدلی دی او خپلو ملګرو ته یې لارښوونه ورکړه چې د ټاپو ګانو په پلټنه پیل وکړي. کولمب درې ځلې نور هم د امریکا نوې وچې ته سفر وکړ. له کولمب څخه وروسته بل بېړۍ چلوونکي د امریکو سپوچې په نوم د کولمب لارې ته دوام ورکړ او د جنوبي عرض البلد تر ۵۲ درجو پورې د برازیل د هېواد غاړو ته نژدې پرمخ ولاړ. دې بېړۍ چلوونکي د خپل سفر په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه یې خپره کړه، وروسته بیا په ۱۵۰۲ م کې یوه جغرافیه پوه یو کتاب ولیکه او په هغه کې یې د امریکو سپوچې مقالې ته د خپل اثر په سریزه کې ځای ورکړ او چاپ یې کړ. په ۱۵۰۷ م کال کې نوموړی کتاب په لاتیني ژبه وژباړل شو چې په سریزه کې یې یوه جغرافیه پوه وړاندیز وکړ چې د وچې دا ټوټه دې، د هغه د کشف کوونکي په نوم امریکا ونومول شي.

په لومړيو کې د امريکا نوم د استوا د کرښې د جنوب برخې ته استعمالېده چې کولمب هغه ځای ته سفر نه وکړی، خو وروسته يې شمالي برخه هم په بر کې ونيوله او په جغرافيه کې لومړی ځل گردهارد مرکاتور په ۱۵۳۸ م کال کې په خپله مشهوره نقشه کې د امريکا نوم ټولې لوېديځې نيمې کرې ته استعمال کړ. له هغه وخت څخه يې وروسته تر ننه پورې دا نوې لويه وچه د امريکو په نوم، د امريکا لويه وچه نومولې ده.

د ټولگي فعاليت

- زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او لاندېنيو پوښتنو ته دې ځواب ورکړي:
- ۱- کولمب ولې د هند د سفر لپاره د اروپا لوېديځه لاره غوره کړه؟
 - ۲- مسلمانو جغرافيه پوهانو د امريکا په کشفولو کې څه رول درلود؟
 - ۳- جغرافيې پوهانو ولې دا نوې لويه وچه د امريکا په نوم ونوموله؟

پوښتنې

- ۱- امريکا ته د کرسټف کولمب د سفر موخه څه وه؟
- ۲- د امريکو سپوږمې په خپل سمندري سفر کې کوم ځای کشف کړ؟
- ۳- لومړی ځل کوم جغرافيه پوه نوموړې نوې لويه وچه د امريکا په نوم ونوموله؟
- ۴- په لومړيو کې د امريکا کلمه د امريکا د لويې وچې کومې برخې ته استعمالې ده؟

کورنۍ دنده

د امريکو د سفر لوری د نقشې له مخې رسم کړئ او څرگنده کړئ چې هغه کوم لوی کار ترسره کړی دی..

راکي غرونه

د راتلونکي مخ نقشه په غور وگورئ او ووياست چې غرونه د دې لويې وچې په کومه برخه کې موقعيت لري؟

الف - د امريکا د لويې وچې د غرونو په هکله څه پوهېږئ؟

۱ - پخواني ټيټ زاره غرونه

د اپالاش غرونه (Appalachian)

د شمالي امريکا د متحده ايالتونو په ختيځه برخه کې ټيټ غرونه شته چې د جيولوجي په لومړۍ دورې پورې اړه لري، د وخت په تېرېدلو سره يې لوړوالی لږ شوی او په اوسني وخت کې د گردو لوړو څوکو، څوړلرونکو لمنو او پراخو واديو لرونکي دي. دا غرونه د شمال ختيځ څخه د جنوب لوېديځ په لور د ۱۵۰۰ کيلومترو په اوږدوالي غځېدلي دي او لوړه څوکه يې بلک دام Black Dame ده چې ۲۰۴۴ متره لوړوالی لري.

۲ - لوړ او ځوان غرونه

د راکي Rocky يا روشوز غرونه:

د آرام سمندر د غاړې په اوږدو کې له شمال څخه جنوب ته غځېدلي دي او د جيولوجي په درېيمې دورې پورې اړه لري. دا غرونه ځوان او ډېر لوړ دي چې په ځينو سيمو کې يې لوړوالی ۶۰۰۰ مترو ته هم رسېږي، لوړه څوکه يې مک کينلي Mickinley په الاسکا کې ۶۱۹۳ متره لوړوالی

لري. د نوموړي غره په شمالي او جنوبي برخو کې فعال او غلي شوي اور غورځونې (آتشفشان) شته دي چې درنې زلزلې هم په هغو کې ژر، ژر رامنځ ته کېږي. لکه چې دارنگه لويه زلزه د شلمې پېړۍ په ۱۹۶۴ م کال کې په الاسکا کې منځته راغله. د اپالاش او راكي غرونو د لږو ترمنځ هواري ځمکې او پراخې جلگې شته.

د شمالي امريکا د لوې وچې طبيعي نقشه

د اندیز غرونه (Andes)

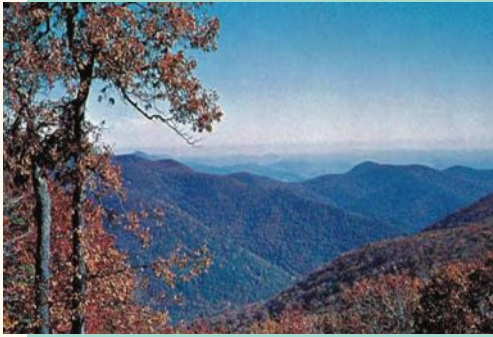
د اندیز غرونه د دې سیمې د اصلي اوسېدونکو په ژبه د شاتو د غرونو معنا لري. د غرونو دا لړۍ په جنوبي امریکا کې د آرام سمندر د غاړې په اوږدو کې له شمال څخه د جنوب لور ته د ۸۰۰۰ کیلومترو په اوږدوالي غځېدلې ده او لوړه څوکه یې اکانکاګوا Aconcagua په ارجنتاین کې ۶۹۶۰ متره لوړه ده. د دې ځوانو غرونو د جوړښت په پروسه کې اورغورځونې، عمودي حرکتونه او وړاندوونکې زلزلې لاتر اوسه هم دوام لري. لکه چې په ۱۹۶۰ م کال کې د اندیز د غرونو په جنوبي برخو کې یوه ډېره درنه زلزله وشوه چې د چیلی زلزلې په نامه یادېږي. د دې زلزلې په پایله کې غلي شوي اتشفشان هم په فعالیت پیل وکړ، د ساحلي وچې ځینې برخې تر اوبو لاندې شوې، د سمندر په ځینو برخو کې ټاپوګان له اوبو څخه بهر شول او نوي ټاپوګان یې جوړ کړل.

د جنوبي امریکا د لویې وچې طبیعي نقشه

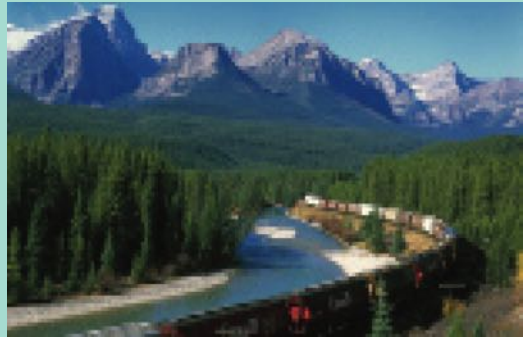

د ټولگي فعالیت

زده کوونکي دې په خو ډلو ووېشل شي او په مشوره دې دوه لاندیني تصویرونه په غور سره وگوري، د راکي د ځوانو غرونو او د اپلاش د زرو غرونو ترمنځ ورته والی او توپيرونه دې په گډې مشورې سره وليکي او ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

د اپلاش غرونه

راکي غرونه

پوښتنې

د سمو پوښتنو لپاره د (س) توری او د ناسمو پوښتنو لپاره د (ن) توری وليکئ:

- ۱- د اپلاش غرونه د جیولوژی د لومړي دوران د غرونو له ډلې څخه دي.
 - ۲- د راکي د غرونو لړۍ له شمال ختیځ څخه د جنوب لویدیځ لور ته پرته ده.
- لاندې جملې بشپړې کړئ:

- ۱- د امریکا د لویې وچې ډېر لوړ غرونه دي.
- ۲- د راکي د غرونو ډېره لوړه څوکه د په نوم په کې موقعیت لري.
- ۳- د انډیز د غرونو ډېره لوړه څوکه د په نوم په کې موقعیت لري.

کورنۍ دنده

د امریکا د لیکنې پرته نقشه رسم یا کاپي کړئ او د غرونو نومونه یې په ټاکلي ځای کې وليکئ.

ب. د امریکا د سیندونو په هکله څه پوهېږئ؟

د میسی سی پی سیند

د میسی سی پی سیند ولې په دې نوم نومول شوی دی؟

د شمالي امریکا سیندونه

په شمالي امریکا کې له اوبو څخه ډک سیندونه شته چې له یوې خوا د بهرې چلولو او د مالونو په لېږدولو کې ګټور دي، او له بلې خوا یې د کرنې په برخه کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي. د شمالي امریکا د اتلانتيک د سمندر د حوزې ډېر لوی سیند د میسی سی پی (Mississippi) سیند دی چې د هندي بومي (اصلي) اوسېدونکو په ژبه د لوی سیند معنا لري. دا سیند د مینیسوتا (Minnesota) د ځنگلونو د ایتاسکا له جهیل څخه سرچینه اخلي او په هوارو او پراخه دښتو کې جنوب لور ته بهېږي، د بهیر په منځنۍ برخه کې ورسره له بڼې خوا څخه ډېر لوی مرستیال د میسوري (Missouri) سیند یوځای کېږي. د میسوري سیند د هندي بومي (اصلي) اوسېدونکو په ژبه د خړو یا خټینو اوبو معنا لري.

د میسی سی پی د سیند اوږدوالی د میسوري د سیند له سرچینې څخه تر مصبه (خولې) د مکسیکو په خلیج کې (۶۴۲۰) کیلومتره دی چې د اوږدوالي له پلوه له نیل او امازون څخه وروسته دی. د کین اړخ لوی مرستیال یې د اوهایو (Ohio) سیند دی چې د اپالاش له غرونو څخه سرچینه

د سنت لارنس سیند (St. Lawrence) پنځگونې جهیلونه د اتلانتيک له سمندر سره نښلوي. دا سیند د کنگل کېدلو له امله ټول کال د بېړیو چلولو وړ نه دی. د شمالي کنگل سمندر (Arctic ocean) د حوزې سیندونه له واورو څخه سرچینه اخلي او د کال زیات وخت کنگل وي. د دې حوزې ډېر لوی سیند د میکنزې (Mackenzie) سیند دی چې سرچینه یې دگريت سلیو له جهیل او د اثابسکا (Athabasca) له سیند څخه او مصب (خوله) یې په شمال کې د بیو فورت (Beaufort) په سمندرګي کې ده. دا سیند د شمالي امریکا د یوه څېړونکي ماکینزي په نوم نومول شوی دی.

د آرام سمندر (بحر الکاهل) د حوزې سیندونه نسبتاً لنډ، لږ لوړوالی او د چټک بهیر لرونکي دي. د دې حوزې لوی سیندونه کولمبیا Columbia او کلورادو Colorado دي. دا سیندونه د راکي له غرونو څخه سرچینه اخلي او په آرام سمندر کې توپېري. د کلورادو سیند ژوره وادي چې دیوالونه یې عمودي دي منځ ته راوړي، سرچینه یې بارانونه او واورې تشکیلوي او د مکسیکو په هېواد کې د کلفورنیا په خلیج کې توپېري. د دې سیند اوږدوالی ۴۵۰ کیلومتره دی، اوبه یې خټینې او سرې دي، نو ځکه اسپانویانو هغه د کلورادو په نامه نومولی دی.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر لارښوونې لاندې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندېنيو مطالبو په هکله بحث او خبرې وکړي او د امریکا په نقشه کې دې وښيي:

- د میسي سي پي سیند
- د میکنزي سیند
- د کلورادو سیند
- د سنت لارنس سیند

پوښتنې:

لاندې نیمګړې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ:

- ۱- د میسي سي پي د سیند له څخه سرچینه اخلي.
 - ۲- د میسي سي پي سیند د چپ اړخ لوی مرستیال دی.
- لنډ ځواب ورکړئ:
- ۱- د شمالي کنګل سمندر د حوزې د لویو سیندونو نومونه وویاست.
 - ۲- د کلورادو د سیند اوبه چېرې توپېرې؟
 - ۳- د میسي سي پي سیند د اوږدوالي له پلوه په نړۍ کې کوم مقام لري؟
 - ۴- د کولمبیا د سیند مصب چېرې دی؟
 - ۵- د اتلانتيک سمندر د حوزې د مهمو سیندونو نومونه وویاست؟

کورنۍ دنده:

د امریکا د لیکنې پرته (سپینه) ورکړل شوې نقشه رسم یا کاپي کړئ او په هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافیه په راتلونکي لوست کې یې زده کوونکو ته وښیئ.

د سوېلي امريکا سيندونه

ستاسو له نظره، ولې په جنوبي امريکا کې له اوبو څخه ډک سيندونه شته؟

د استوایي سیمو ډېر اوربنتونه د دې سبب شوي چې په دې لویه وچه کې زیات او له اوبو څخه ډک سیندونه منځ ته راشي. د انډیز غرونه د جنوبي امریکا په لوېدیځه غاړه کې اوږده پراته دي چې د دې قطعې د ختیځې حوزې ترمنځ د اوبو د وېش پوړي په توګه ګڼل کېږي. د انډیز د غرونو د ختیځې برخې د ټولو لویو سیندونو اوبه د اتلانتيک سمندر ته تویېږي. د دې وچې د سیندونو اساسي سرچینه سیمه اییز بارانونه دي چې د امازون په حوزه کې هره ورځ اورې او په دوامداره توګه د سیندونو اوبه زیاتوي. د امازون سیند د نړۍ د ډېرو زیاتو اوبو لرونکی سیند دی. د امازون د سیند اوږدوالی د هغه له مرستیال د یوکایالي Ucayali له سیند سره (د پیرو په هېواد کې) ۶۴۸۰ کیلومتره دی او په اتلانتيک سمندر کې تویېږي، چې په دې توګه د نیل له سیند څخه وروسته دویم مقام لري. دا سیند له هوارو سیمو څخه تېرېږي ډېرې لږې څوړې لري او د خپل بهیر په اوږدو کې څه ناڅه ۵۰۰ مرستیالان ورسره یوځای کېږي، نو ځکه ټول کال له اوبو څخه ډک وي او د مستېدو لوړه اندازه یې د جنوبي نیمې کرې د اوږي د موسم اخر وي. د امازون د سیند ټوله حوزه استوایي ځنګلونو پوښلې ده چې د رېږونې یې له اقتصادي مهمو پیداوارو څخه دي. د ښې غاړې لوی مرستیال یې د مادیرا Madeira سیند او د کینې غاړې مرستیال یې د نګرو Negro سیند دی. د

سیند زیات ژوروالی او زیاتې اوبه د دې سبب شوې چې د زرگونو کیلومترو د واټن په وهلو سره بهرې د دغه سیند په بهیر کې تگ او راتگ وکړي.

د امازون کلمه د سیمه ییزو خلکو په ژبه ډېر زوړ او غږ لرونکو اوبو په معنا ده. په دې سیند کې د سمندري مد په وخت کې خپې عمودا د پنځو مترو په لوړوالي په ډېر لوړ غږ د سیند د اوبو د حرکت په خلاف پورته حرکت کوي او د شور او زوړ د منځ ته راتلو سبب کېږي. د جنوبي امریکا نور لوی او د اوبو ډک سیندونه د پارانا Parana او اورینوکو Orinoco سیندونه دي. د پارانا سیند خپلې اوبه د برازیل د غرونو له لوېدیځو لمنو او د هغه د نننیو هوارو سیمو څخه اخلي. اوږدوالی یې ۴۷۰۰ کیلومتره دی او د اتلانتیک په سمندر کې توپېږي. د گیانا Guiana د غرونو شمالي لمنې او د اورینوکو هوارې د اورینوکو د سیند حوزه جوړوي. نوموړی سیند له هوارو ځمکو څخه تېرېږي، اوږدوالی یې ۲۷۳۰ کیلومتره دی او د بیرو چلولو وړ دی.

د اورینوکو د سیند د یوه مرستیال په بهیر کې د انجیل څړوبی د ونزوېلا په هېواد کې پروت دی چې د نړۍ ډېر لوړ څړوبی گڼل کېږي او لوړوالی یې ۱۰۵۴ مترو ته رسېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو بحث او خبرې وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته ووايي.
د امازون، پارانا او اورینوکو د سیندونو سرچینه او مصب چېرې دي او څه اقتصادي ارزښت لري.

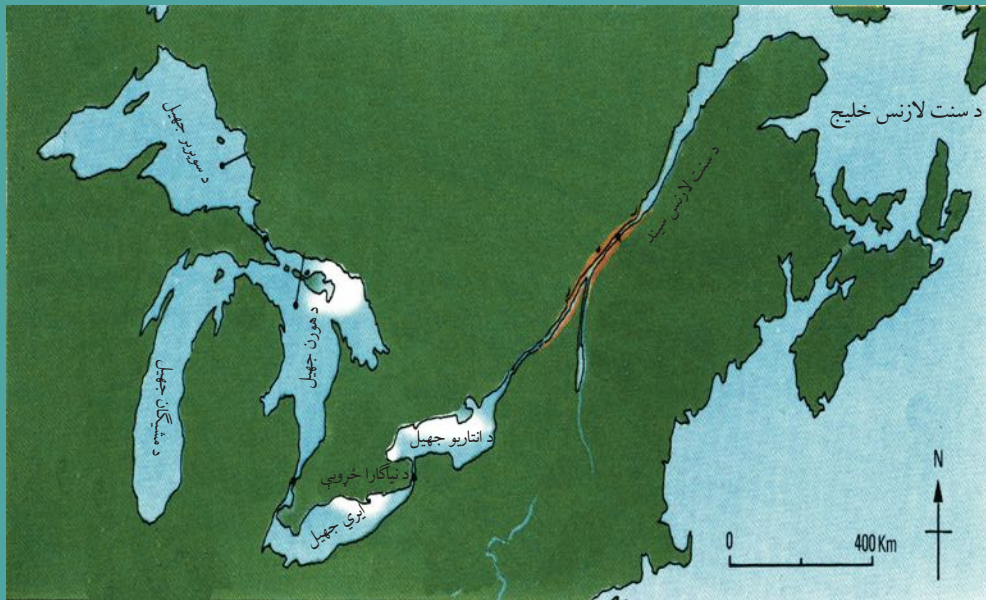
پوښتنې

- ۱- سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم (غلط) ځوابونه د (ن) په توري په نښه کړئ:
 - ۱- د امازون سیند د اوبو د حجم له پلوه د نړۍ لوی سیند دی () .
 - ۲- د پارانا د سیند اوبه د اتلانتیک سمندر ته توپېږي () .
- ۳- د نړۍ ډېر لوړ څړوبی په لاندې کوم یوه هېواد کې دی؟
 - الف - ارجنټاین ب - برازیل ج - ونزوېلا د - اکوادور
 - ۴- د اورینوکو سیند چېرې توپېږي؟
 - الف - د مکسیکو په خلیج کې
 - ب - د اتلانتیک په سمندر کې
 - ج - په آرام سمندر کې
 - د - د کارابین په سمندرګي کې
- ۵- د امازون د سیند سرچینه د تشکیلوي.
- ۶- د امازون د سیند د ښې غاړې لوی مرستیال او د کښې غاړې لوی مرستیال یې دی.

کورنۍ دنده:

د (۶۴) مخ د امریکا له لیکنې پرته نقشه انځور اویا کاپي کړئ او په هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وښیئ.

د امریکا د جهیلونو په هکله څه پوهېږئ؟

د شمالي امریکا د پنځه گونو جهیلونو نقشه

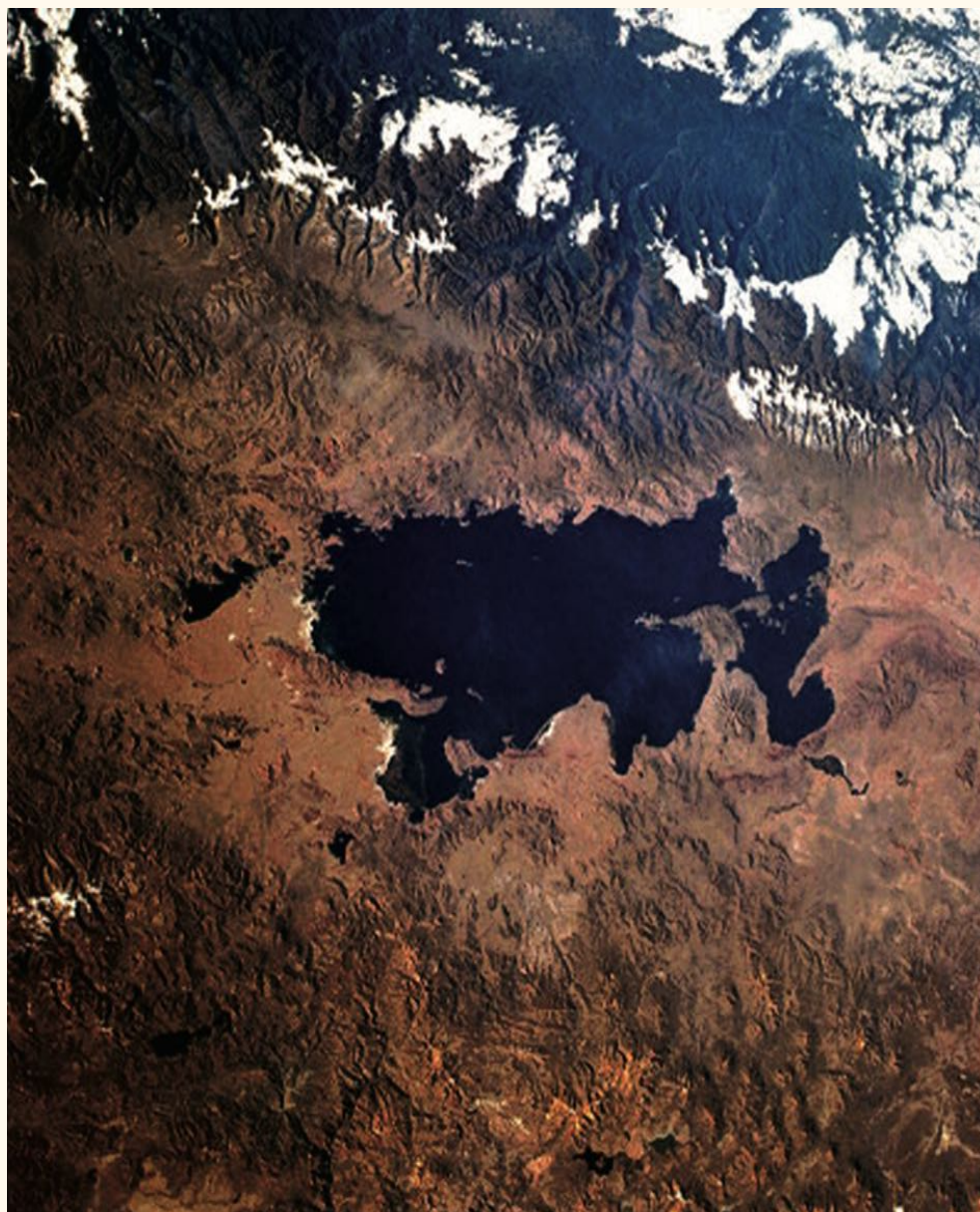
ستاسو له نظره، د امریکا د جهیلونو په منځ ته راتگ کې اغېزمن عوامل کوم دي؟

په تېرو لوستونو کې د جهیلونو له اصطلاح سره آشنا شوي یاست. د امریکا په لویه وچه کې د طبیعي ځانگړتیاوو پر بنسټ زیات جهیلونه شته دي. د شمالي امریکا لوی جهیلونه سوپریور (Superior) ۸۳۲۷۰ کیلومتره مربع، میشیگان (Michigan) ۵۸۲۰ کیلومتره مربع، هورن (Huron) ۶۰۷۰۰ کیلومتره مربع، ایري (Erie) ۲۵۶۸۰ کیلومتره مربع او انتاریو Ontario چې ۱۹۲۳۰ کیلومتره مربع دی. د انتاریو جهیل د سنت لورنس Sent Laurence د سیند په پواسطه د سنت لورنس د خلیج او د اتلانتيک له سمندر سره نښتی دی.

د سوپریور جهیل د پراخوالي له پلوه ډېر پراخ او د خوږو اوبو د درلودلو له امله په نړۍ کې لومړنی مقام لري. دا جهیلونه د کنگلونو (یخچالونو) په سبب رامنځ ته شوي او د اوبو سطحه یې سره توپیر لري. د سوپریور، هورن او میشیگان جهیلونه د کوچنیو ابناگانو په وسیله یو له بل سره نښتی دي، خو د ایري جهیل بېل دی او د انتاریو جهیل د سنت لورنس د سیند په واسطه د اتلانتيک له سمندر سره نښتی دی. د نیاکارا څړوبي ته په بومي ژبه نیاکارا (زور او غږ لرونکې) اوبه وايي چې د نیاکارا د سیند په بهیر کې چې د ایري او انتاریو جهیلونه سره نښلوي، رامنځ ته شوی دی چې اوبه یې له شمال څخه جنوب لور ته، یعنې له کاناډا څخه د متحده ایالاتو خاورې ته توپېږي. په همدې برخه کې د اوبو د برېښنا سپټیشن هم جوړ شوی دی چې په دواړو هېوادونو کاناډا او متحده ایالاتو پورې اړه لري. د دې

جهيلونو اوبه د بهرپو چلولو وړ دي او د مشيگان جهيل د كانال په واسطه د ميسي سي پي له سيند سره هم نښلول شوی دی. د متحده ايالاتو د لوېديځ او جنوب لوېديځ جهيلونه تقريباً سمندر ته لار نه لري او د دې حوزې لوی جهيل د گريت سالت Great Salt په نوم يادېږي.

د سپورمکي په وسيله د جهيل تصوير

د کاناډا د هېواد جهيلونه زياتره د کنگلونو (يخچالونو) تر اغېزې لاندې دي. دې جهيلونو د ۱۰۰۰۰ کيلومترو مربعو په پراخوالي د لوارنشين پليټو Laurontion Plateau لورې له جنوب ختيځ، جنوب او جنوب لوېديځ لوري راجاېپره کړي دي. د (۶۲) مخ نقشې ته پام وکړئ.

لومړۍ گڼه جدول: د کاناډا نور جهيلونه (اضافي معلومات)

د اوبو ډول	موقعيت	د جهيل نوم	گڼه
يخچالي او د خوړو اوبو لرونکی	کاناډا	گرېټ بير Great Bear	۱
يخچالي او د خوړو اوبو لرونکی	کاناډا	گرېټ سيلو Great Slave	۲
يخچالي او د خوړو اوبو لرونکی	کاناډا	وېني پک Winnipeg	۳
يخچالي او د خوړو اوبو لرونکی	کاناډا	مني توبا Manitoba	۴

د دې جهيلونو لومړنی بستر په يخچالي پروسې پورې اړه لري. تقريباً د کاناډا ټولو سيندونو له جهيلونو څخه سرچينه اخيستی او يو شمېر يې مخکې له دې چې سمندرونو او يا د هډسن خليج ته ورسېږي له لسگونو جهيلي سيمو څخه تېرېږي.

په منځنۍ امریکا کې تکتونیکي ژورو، غرونه سره جلا کړي دي او پراخه او ژور جهيلونه يې رامنځ ته کړي دي، د ټولو لوی يې د نیکاراګوا Nicaragua جهيل دی چې ۱۶۷ کیلومتره اوږدوالی او ۷۰ متره ژور والی لري چې د نیکاراګوا د هېواد په لوېدیځ کې موقعیت لري. دا جهيل د فعالو او غیر فعالو اشفشاني ټپوګانو لرونکی هم دی. په جنوبي امریکا کې د بولیویا او پیرو د هېوادونو په پوله کې د ټي ټي کاكا Titicaca جهيل چې د سمندر له سطحې څخه ۳۸۱۲ متره لوړوالی لري، پروت دی چې د دې لویې وچې ډېر لوړ جهيل شمېرل کېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او لاندې پوښتنو ته دې د (۶۰) او (۶۳) مخ د نقشې په اساس ځواب ورکړي او د هرې ډلې استازی دې د خپل کار پایلې ټولګیوالو ته ولولي.

- ۱- د کاناډا د جهيلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ؟
- ۲- د متحده ایالاتو د جهيلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ
- ۳- د منځنۍ امریکا د جهيلونو موقعیت په نقشه کې وټاکئ
- ۴- د جنوبي امریکا د جهيلونو موقعیت په نقشه کې وټاکئ

پوښتنې

- ۱- د شمالي امریکا لوی جهيلونه کوم دي؟
- ۲- د کاناډا لوی جهيلونه کوم دي؟
- ۳- ولې د ځینو جهيلونو اوبه خوږې او د ځینو مالګینې وي؟
- ۴- د امریکا د لویې وچې ډېر لوړ جهيل کوم دی؟

کورنۍ دنده

د امریکا د لویې وچې طبعي نقشه له (۶۴) مخ څخه کاپي یا انځور کړئ او د جهيلونو نومونه يې وليکئ او د جغرافې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګیوالو ته وښیئ.

د امریکا د سمندرگيو په هکله څه پوهېږئ؟

د کارابین سمندرگی

سمندرگي څه اقتصادي ارزښت لري؟

د امریکا د لویې وچې شاوخوا څخه پراخه اوبه چاپېره شوې دي او ډېر سمندرگي لري د دې لویې وچې ډېر لوی سمندرگی د کارابین سمندرگی دی چې د غرب الهند د ټاپوگانو (د لوی انتیل د ټاپوگانو ځینې لکه کیوبا، هایتي، جامیکا، پورتوریکو او د کوچني انتیل ټاپوگان چې اورغورځوونکي منشاء لري، لکه ترینیداد او توباگو او داسې نور)، د منځني امریکا د ختیځو غاړو او د جنوبي امریکا د شمالي غاړو ترمنځ پروت دی او پراخوالی (مساحت) یې ۱۹۴۳۰۰۰ کیلومتره مربعو ته رسېږي. دا سمندرگی د جغرافیایي موقعیت له مخې، په استوایي عرض البلدونو کې د تودوخې د لوړې درجې (د سانتي گراد ۲۴ څخه تر ۲۷ درجو) او د لرې مالگې د لرلو په سبب د سمندر له اوبو څخه یې توپیر کېږي. د کارابین سمندرگی د اقتصادي او ستراتیژیکي ځانگړي ارزښت لرونکی دی او د نړۍ د سمندري سوداگريزو د مهمو لارو په تگ لوري کې چې د اتلانتيک له سمندر څخه آرام سمندر ته له پانامې کانال څخه تېرېږي او له گڼې گوني څخه ډېره ډکه د اوبو لاره ده، پروت دی. د دې سمندرگي غاړې لږ لوړوالی لري او لوی سوداگريز بندرونه یې په غاړو کې جوړ شوي دي.

د امریکا د لویې وچې شمالي او شمال ختیځ سمندرګي، لکه د بیوفورت Beaufort سمندرګي د کاناډا په شمال او د لابرادور Labrador سمندرګي د کاناډا په ختیځ کې د اقلیم له پلوه د شمال منجمد سمندر سره ورته والی لري. څه ناڅه ټول کال کنگل او د تودوخې درجه یې د سانتي ګراد له منفي ۵۰ درجو څخه کبسته وي او حتی دوی یې له یوې نیمې څخه تر دوو میاشتو دوام کوي، کله، کله یې د تودوخې درجه د سانتي ګراد له ۱۰ درجو څخه پورته ځي، له دې امله د قطبي سمندرګیو په نوم یادېږي او یوازې د خپر نو لپاره بېرې په کې تگ او راتګ کوي. په غاړو او ژورو برخو کې یې ځینې سمندري حیوانات، لکه کبان ژوند کوي. د بیوفورت له سمندرګي څخه نفت هم را ایستل کېږي.

- د آسیا او امریکا د لویو وچو ترمنځ کوم سمندرګي او آبنا پراته دي؟

د الاسکا د ایالت په شمال لویدیځ کې د چوکاتسک یا چي چي (Chichi) سمندرګي پروت دی چې د کال زیاتره وخت کنگل وي. د شمالي امریکا او د آسیا د لویو وچو ترمنځ بل لوی سمندرګي د بیرنگ Bering په نوم د ۲۲۶۹۰۰۰ کیلومتر مربع د پراخوالي په لرلو سره پروت دی. دا سمندرګي د بیرنگ د ابنا له لارې چې ۸۵ کیلومتره سور لري، د شمالي کنگل سمندر سره نښلي. شمالي برخه یې د ژمي په اوږدو کې کنگل وي، خو جنوبي برخې یې نه منجمد کېږي او د بېړیو چلولو وړ دي.

(۶۰) مخ نقشې ته وګورئ.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د ۶۲ مخ نقشه انځور او یا کاپي کړي او نومونه دې په ټاکلو ځایونو کې ولیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه ټولګیوالو ته وښيي.

پوښتنې

- ۱- د امریکا د لویې وچې کوم سمندرګي ټول کال د بېړیو چلولو وړ دي؟
- ۲- د کوم کانال له لارې، د اتلانتیک سمندر د آرام له سمندر سره نښلول شوی دی؟
- ۳- د بیرنگ سمندرګي د امریکا په کومه برخه کې پروت او کومې لویې وچې یې سره بېلې کړې دي؟
- ۴- د امریکا د لویې وچې شمالي سمندرګي د کارابین له سمندرګي سره پرتله کړئ؟

کورنۍ دنده

د امریکا له لیکنې پرته نقشه له (۶۲) مخ څخه کاپي کړئ، د سمندرګیو موقعیت په کې وټاکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وښيي.

د امریکا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهېږئ؟

مخامخ نقشې ته وګورئ.
ولې د امریکا په لویه وچه کې ډېر
خلیجونه شته دي؟

د شمالي امریکا خلیجونه

د امریکا لویه وچه ډېر خلیجونه لري، ځکه د دې لویې وچې ښه موقعیت د دوو سمندرونو (اطلس او آرام سمندر) ترمنځ او په اوچه کې د اوبو ننوتلو له کبله د ډېرو خلیجونو منځته راتګ سبب شوی دی. په دې لویه وچه کې د سوداګرۍ او بېړیو جوړولو د صنعت پرمختیا هم د همدې خلیجونو د شته والي له امله ده. د شمالي امریکا په جنوب ختیځ کې د مکسیکو خلیج پروت دی چې د فلوریدا د ټاپو وزمې په وسیله د اطلس (اتلانتيک) له سمندر څخه بېل شوي دي.

دې خلیج سربېره پردې چې د بېړیو چلولو لپاره یې ښه شرایط برابر کړي دي، په سواحلو کې یې د نفتو، طبیعي ګازو او مالګو زېرمې هم شته دي.

د ګلف ستریم تود بهیر د مکسیکو د خلیج له سیمې څخه تېرېږي چې د دې سیمې د اقلیم د بدلون او د اوبو د سطحې د پورته کېدو لامل کېږي.

د دې سیمې بل لوی خلیج د مکسیکو د هېواد په ختیځ کې د کامپچ Campeche خلیج دی. د شمالي امریکا په ختیځو غاړو کې د اطلس د سمندر اوبه په وچې کې ننوتلې چې په ځینو برخو کې یې ژور او په ځینو نورو برخو کې یې لږ ژور خلیجونه رامنځ ته کړي دي. دا خلیجونه د فلوریدا له ټاپو وزمې څخه پیل او د بافین Baffin په سیمه کې خپل اعظمي سور ته رسېږي. د کاناډا شمالي خلیجونه د اقلیمي رژیم له پلوه شمالي منجمد سمندرته ورته والی لري او د بېړیو چلولو وړ نه دي.

د مکسیکو د خلیج تصویر

دویمه گڼه جدول: د شمالي امریکا خلیجونه (اضافي معلومات)

موقعیت	د خلیج نوم	گڼه
د اطلس د سمندر په غاړه د کاناډا په ختیځ کې	St Lawrence	۱ سنټ لارنس
د اطلس سمندر په غاړه د کاناډا په ختیځ کې	Hudson	۲ هوډسن
د اطلس سمندر په غاړه د کاناډا په شمال ختیځ کې	Baffin	۳ بافین
د شمال کنگل سمندر په غاړه د کاناډا په شمال کې	Amundsen	۴ امونډسن
د اطلس سمندر په غاړه د کاناډا په جنوب ختیځ کې	Foundy	۵ فونډی

ټولې هغه اوبه چې د امریکا د لویې وچې شمالي او شمال ختیځې

غاړې یې راچاپېره کړې دي، د کال په اوږدو کې یې تودوخه ډېره ټیټه او کله هم د سانتي گراد له مثبت ۱۰ درجو څخه نه اوږي، د کال زیاتره وختونه کنگل وي نو له همدې امله، د هوډسن د خلیج سرې اوبه او د مکسیکو د خلیج تودې اوبه د شمالي امریکا پر اقلیم باندې مستقیمه اغېزه لري.

د شمالي امریکا د ارام سمندر غاړې لږې وتلې او ننوتلې دي، خو د دې وچې په شمال لوېدیځو غاړو کې لوی او کوچني ټاپوگان پراته دي چې ډېرې وتلې او ننوتلې غاړې لري. د دې سیمې له ډېرو لویو خلیجونو څخه یو هم د کلفورنیا خلیج دی چې د کلفورنیا California د ټاپو وزمې په ختیځ کې موقعیت لري او د کلورادو سیند په هغه کې توپېري. دا خلیج اوږد او کم سوره دی او یوه ماته او ژوره ساحه یې رامنځ ته کړې ده. د الاسکا Alaska خلیج د دې ساحې بل لوی خلیج دی چې د امریکا د لویې وچې په شمال لوېدیځ کې موقعیت لري. د یادونې وړ ده چې ټول لوی او ژور خلیجونه د بېړیو چلولو او بندرونو د جوړونې لپاره ښه شرایط برابر وي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او د امریکا د لویې وچې نقشه دې له (۶۲) مخ څخه کاپي کړي او د شمالي امریکا د مهمو خلیجونو نومونه دې د هغې پر مخ ولیکي او د ډلې استازی دې هغه ټولګیوالو ته وښيي.

پوښتنې

- ۱- د مکسیکو له خلیج څخه څه اقتصادي گټه اخیستل کېږي؟
- ۲- د شمالي امریکا په ختیځ کې کوم لوی او ژور خلیجونه شته؟
- ۳- د امریکا شمالي خلیجونه ولې د بېړیو چلولو وړ نه دي؟
- ۴- د شمالي امریکا د لوېدیځې غاړې لوی خلیجونه کوم دي؟

کورنۍ دنده:

لاندې جدول بشپړ کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درس کې یې ټولګیوالو ته ولولئ.

گڼه	د خلیج نوم	موقعیت	اقتصادي ارزښت
۱	مکسیکو	د شمالي امریکا په جنوب ختیځو برخو کې	
۲	سنټ لارنس		د بېړیو چلولو وړ دی
۳	هوډسن		
۴	الاسکا		
۵	کلفورنیا		

د ونزوېلا لوی خلیج پروت دی چې ځانگړی سوداگریز ارزښت لري. د جنوبي امریکا په شمال لوېدیځ کې د آرام سمندر په غاړه د پانامې لوی خلیج پروت دی چې د پانامې د کانال له لارې یې د بېړیو چلولو لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. همدارنگه د استوا د کرښې جنوب ته د اکوادور په هېواد کې د گویاکویل Guayaquil لوی خلیج پروت دی چې د گویاکویل لوی بندر هم دلته جوړ شوی دی او د هغه په جنوب کې د عرض البلد تر ۳۰ درجو پورې د هغه سواحل وتلي او ننوتلي نه دي او د غاړو لوړوالی یې هم ډېر دی چې د بېړیو لنگر اچولو ته برابر نه دي خو د آرام سمندر د سواحلو په جنوبي وروستیو برخو کې د چیلی په هېواد کې ډېرې ننوتلې او وتلې شته، خلیجونه یې تاوراتاو او سورور دي لکه کورکوادو Corcovado او دې پنیاس De penas چې د پراخو او ژورو خلیجونو د سمندري سوداگریزو بندرونو جوړونې ته یې مناسب شرایط برابر کړي دي. ډېر

هېوادونه سره له دې چې پراخې سمندري غاړې لري، خو د خلیجونو د نه درلودلو یا د نابرابرو او لږ ژورو خلیجونو د لرلو په سبب د بېړیو چلولو لپاره د گټې اخیستنې وړ نه دي.

په لاتیڼه امریکا کې د خلیجونو انځورونه

د ټولګي فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، د ۶۲ مخ نقشه دې کاپي کړي او په هغې کې دې د لویو خلیجونو نومونه په ټاکلو ځایونو کې ولیکي.
- الف - د جنوبي امریکا شمالي خلیجونه ب - د اطلس سمندر د غاړو خلیجونه
- ج - د آرام سمندر د غاړو خلیجونه

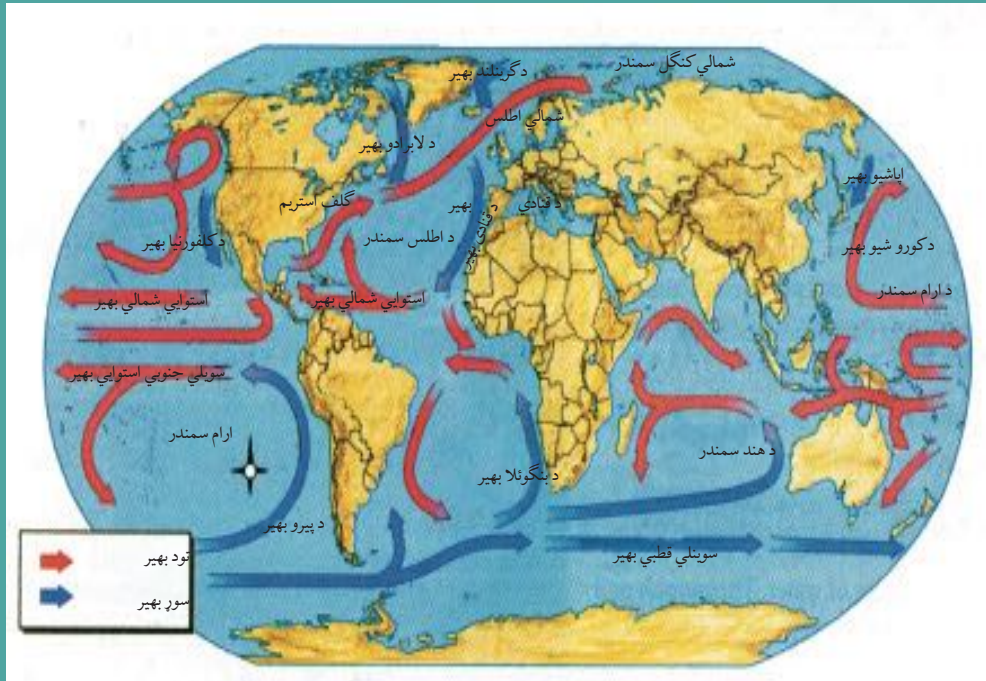
پوښتنې

- ۱- لاندې پوښتنې بشپړې کړئ:
 - د اکوادور د هېواد د خلیج په غاړه لوی تجارتي بندر جوړ شوی دی.
 - د چیلی د هېواد لوی خلیج دی.
- ۲- لنډ ځواب ورکړئ:
 - کوم سواحل په طبیعي توګه د بندرونو جوړونې ته مناسب نه دي؟
 - ستاسو له نظره، له خلیجونو څخه څه اقتصادي گټې اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

د آرام سمندر د غاړو خلیجونه د اطلس د سمندر د غاړو له خلیجونو سره د بندرونو د جوړونې او بېړۍ چلونې له پلوه پرتله کړئ.

د امریکا د لویې وچې د اقلیم په هکله څه پوهېږئ؟

د نړۍ د سمندري تودو او سړو اوبو د بهیر نقشه

د نړۍ کومه لویه وچه د نړۍ ټول نباتات او اقلیمونه لري؟

د امریکا لویه وچه د نړۍ د نورو لویو وچو په خلاف په شمالي او جنوبي دوه نیمو کرو کې موقعیت لري، نو ځکه د نړۍ د ټولو نباتاتو او اقلیمونو ډولونه لري. (۷۸) مخ نقشې ته وگورئ.

– شمالي امریکا د کومو اقلیمي سیمو لرونکې ده؟

شمالي امریکا د منځنۍ امریکا په ګډون د شمالي عرض البلد د ۷ او ۸۳ درجو ترمنځ پرته ده چې په دې ترتیب له شمال څخه جنوب ته ټولې اقلیمي سیمې له استوا څخه پرته رانغاړي چې دارنگه ډېره برخه یې په قطبي او معتدله او لږه برخه یې تر استوا لاندې په (منځنۍ امریکا کې) پرته ده. دا ډول موقعیت د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې د توپیر سبب کېږي. د شمالي امریکا په ختیځه برخه کې لوړ غرونه نشته، نو ځکه د اتلانتيک د سمندر له خوا د ختیځو مرطوبو کتلو د راتګ لپاره برابره ده خو په لوېدیځ کې د راکي غرونه د آرام سمندر له خوا د مرطوبو هوايي کتلو د بهیر خنله ګرځي.

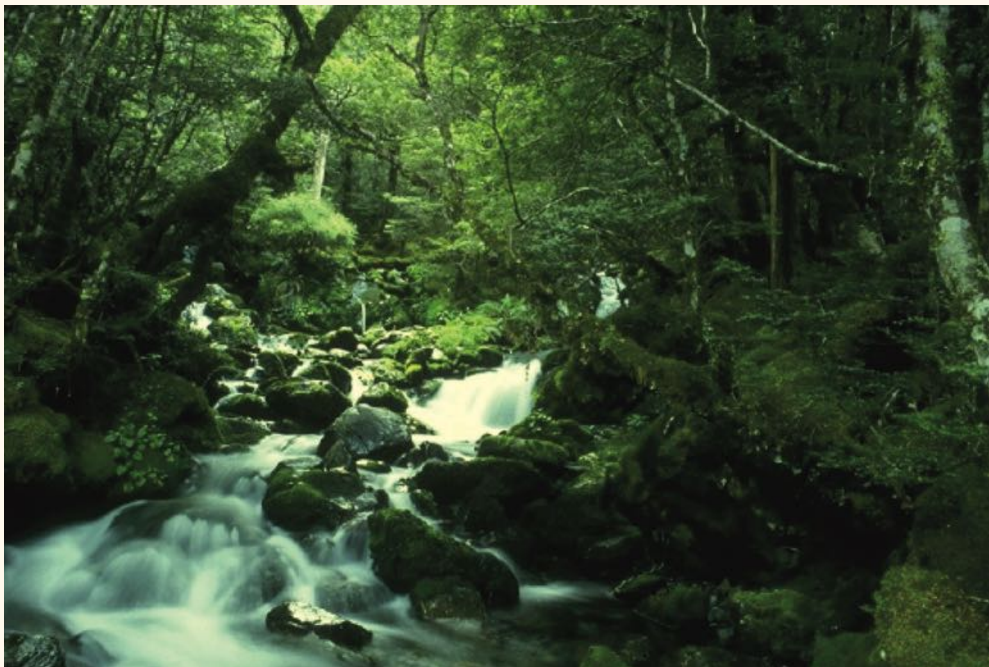
د شمالي منجمد سمندر او د مکسیکو د تود خلیج ترمنځ د دښتو شته والی د استوایي او قطبي عرض البلدونو ترمنځ له شمال څخه جنوب لور ته د هوايي کتلو د تبادلې شرایط د کال په ټولو

موسمونو کې برابر کړي دي.

د اتلانتيک په سمندر کې د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې توپير ليدل کېږي، يعنې د گلف ستریم تود بهير د شمالي امريکا جنوب ختيځ سواحل تودوي او د لابرادور سوږ بهير د کاناډا ختيځې برخې سروي. د شمالي امريکا په لوېديځ کې د آرام سمندر د کوروشيو تود بهير د شمال په لوري او د کلفورنيا سوږ بهير د جنوب په لوري د کال په اوږدو کې د تودوخې د بدلون سبب کېږي. د شمالي امريکا ډېرې مرطوبې سيمې په ختيځ کې د اتلانتيک د سمندر غاړې او په لوېديځ کې د آرام سمندر سواحل دي، ډېرې وچې سيمې د راکي د غرونو منځنۍ سيمې دي چې د اورښت اندازه يې ډېره لږه ده. د شمالي امريکا په شمال کې د تندرا سره سيمه، د هغې په جنوب کې معتدله سيمه او د معتدلې سيمې په جنوب کې د سب تروپيک سيمه پرته ده.

جنوبي امريکا د کومو اقليمي سيمو لرونکې ده؟

جنوبي امريکا د شمالي عرض البلد ۱۲ درجو او د جنوبي عرض البلد د ۵۶ درجو ترمنځ پرته ده او ډېره برخه يې په توده منطقه کې پرته ده. يعنې د خاورې زياته برخه يې د سرطان او جدي د کرښو ترمنځ په استوايي يا حاره يي سيمه کې او لږه جنوبي برخه يې په معتدله سيمه کې پرته ده. د جنوبي امريکا په لوېديځه برخه کې د انديز د غرونو طبيعي حالت او په ختيځ کې پراخې هوارې پر اقليم غوره اغېزه لري. د انديز د غرونو لړۍ ختيځې خواته د لمدې هوا د ورتگ خنډ گرځي.

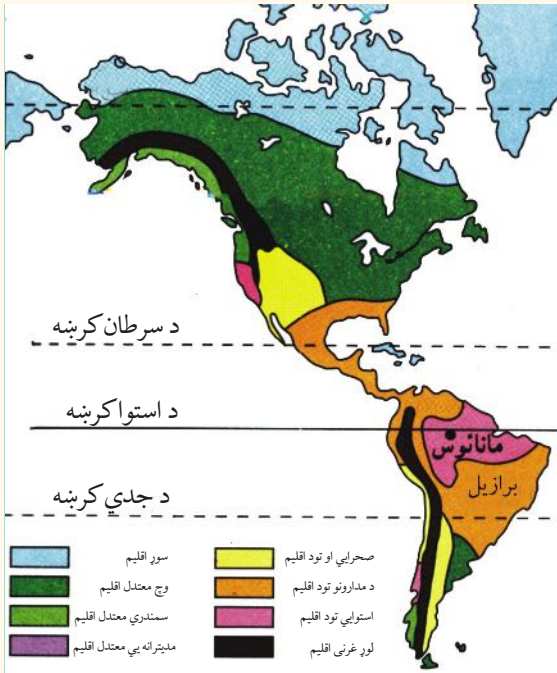

تراستوا لاندې د سيمې انځور

د دې لوبې وچې په ختيځو غاړو کې تقريباً د استوا کرښې ته نژدې د استوا د تودو اوبو بهير تېرېږي چې په شمال لوېديځ او جنوب لوېديځ کې د برازيلين (Brazilian Stream) په تودو بهيرونو وېشل کېږي او په ژمي کې د جنوبي امريکا په سواحلو کې د تودوخې د سانتي گراد څه ناڅه ۳ درجو د زياتوالي سبب کېږي. د جنوبي امريکا د لوېديځو سواحلو په اوږدو کې د پيرو په نوم د سړو اوبو د (Peru Stream) بهير له جنوب څخه شمال لور ته د استوا تر کرښې پرمخ ځي او د ساحلي هوا تودوخه رابنکته کوي، ان تردې چې د استوا په مدار کې د تودوخې کچه ۴ درجې رابنکته کوي. د دې بهير بل ښاخ د جنوبي امريکا جنوب ختيځ سواحل هم سروی.

د معتدله سيمې انځور

د ټولگي فعاليت

زده کوونکي دې په پنځه کسيزو ډلو ووېشل شي او هره ډله د امریکا د لويې وچې اقليمي نقشه دهغې له لارښود سره چې په کې هره اقليمي سيمه په ځانگړي رنگ سره ښودل شوې ده په غور سره وگوري او هره ډله د يوې اقليمي سيمې د ځانگړتيا په هکله ځواب برابر کړي او ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

- ۱- سور اقليم
- ۲- معتدل اقليم
- ۳- سب تروپيک اقليم
- ۴- د تندرا اقليم

پوښتني

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

- ۱- د امریکا لويه وچه په شمالي او جنوبي دوه نيمو کرو کې پرته ده () .
 - ۲- د شمالي امریکا د خاورې ډېره برخه په توده او استوايي سيمه کې پرته ده () .
- لنډه ځواب ورکړئ:

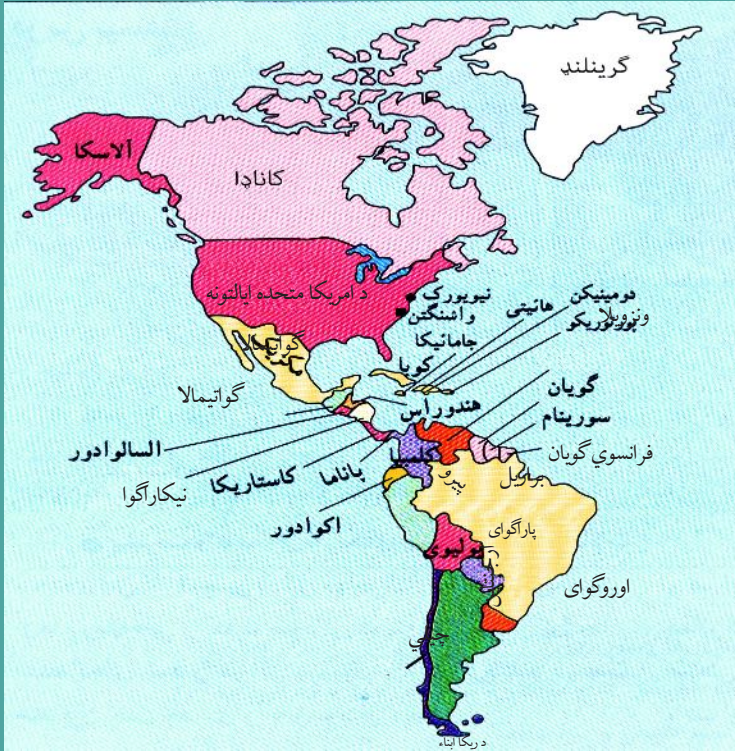
- ۱- کوم سمنډري بهيرونه د امریکا د لويې وچې پر اقليم اغېزه کوي؟
- ۲- کوم غرونه د امریکا لويې وچې ته د آرام سمندر له لوري د لنډه بل خندا گرځي.

کورنی دنده

د امریکا د لويې وچې سپينه نقشه د ورکړل شوې اقليمي نقشې پر بنسټ رسم او رنگ کړئ.

د امريکا د سياسي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

د امریکا سياسي نقشه

د امریکا په لویه وچه کې څو خپلواکه هېوادونه شته؟

د امریکا لویه وچه د ۴۲،۳ میلیونو کیلومترو مربعو په پراخوالي سره په دوو شمالي او جنوبي نیمو کرو کې موقعیت لري. دا لویه وچه په ۵۱ سياسي واحدونو وېشل شوې ده چې له هغې جملې څخه ۳۵ واحد یې خپلواکه هېوادونه او نور پاتې یې لاتر اوسه د بهرنیو هېوادونو تر کنټرول لاندې دي. په شمالي امریکا کې چې د انګلوساکسون په نوم هم یادېږي د (امریکا متحده ایالاتونو) (اتازونې) او کاناډا) دوه هېوادونه پراته دي. د امریکا د متحده ایالاتونو هېواد د ۹،۳۶۳،۰۰۰ کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د نړۍ څلورم لوی هېواد دی چې له ۵۰ ایالتونو څخه جوړ شوی دی، نو له همدې امله یې د هېواد رسمي بیرغ ۵۰ ستوري لري.

د حکومت ډول یې فدرالي جمهوریت دی او جمهور رئیس یې د څلورو کلونو لپاره ټاکل کېږي. کاناډا د (۹،۹۷۰،۶۱۰) کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د روسیې له هېواد څخه وروسته د نړۍ پراخه هېواد دی. دا هېواد له لسو ایالتونو څخه جوړ شوی دی او لاتر اوسه یې گورنر جنرال چې تشریفاتې بڼه لري، د انګلستان د ملکې له خوا وربېژندل کېږي او د انګلستان د هم گټو (مشترک

المنافع)، هېوادونو له ډلې څخه دی. د منځنۍ امریکا اته گوني هېوادونه د جنوبي امریکا د هېوادونو په گډون د لاتینې امریکا په نوم یادېږي چې ډېر مهم گډ خصوصیات یې لاتیني ژبه ده. په دغو زیاترو هېوادونو کې رسمي ژبه اسپانیوي او په برازیل کې پرتگالي ده.

ډېر لوی هېواد یې برازیل دی چې پراخوالی یې ۸،۵۴۷،۴۰۴ کیلومتره مربع او پلازمېنه یې د برازیلیا ښار دی او ډېر کوچنی هېواد یې ترینیداد او توباگو دی، د ارجنټاین هېواد کې مهم ښار یې بونس ایرس دی چې د امریکا د پاریس په نوم هم شهرت لري. د جنوبي امریکا د نفوسو ډک هېواد بیا هم برازیل دی چې ۱۸۴،۷ میلیونه تنه نفوس لري او لږ نفوس لرونکی هېواد یې فالکلند تر استعمار لاندې هېواد دی چې ۲۰۰۰ تنه نفوس لري. د امریکا د لوپې وچې شپږ هېوادونه فدرالي، ۱۹ یې ولسواکه (جمهوري) او لس نور یې د انگلستان پخوانۍ مستعمرې دي چې اوس یې خپلواکي په رسمیت پېژندل شوي ده، خو لاتر اوسه یې گورنر جنرال د انگلستان د ملکې له خوا ټاکل کېږي او د انگلستان له هم گټو هېوادونو څخه گڼل کېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، د پخوانیو معلوماتو په پام کې نیولو سره دې د امریکایي هېوادونو د حکومتي جوړښت په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د امریکا د لوپې وچې د سیاسي وېش نقشې ته په پاملرنې سره، لاندېنیو پوښتنو ته ځواب ورکړئ:

الف - د شمالي امریکا د دوو هېوادونو نومونه ووايئ

ب - د منځنۍ امریکا د یوه هېواد نوم ووايست

ج - د جنوبي امریکا د دريو هېوادونو نومونه ووايست

۲- د جنوبي امریکا هېوادونه کومه گډه فرهنگي وجه لري

۳- د امریکا د متحدو ایالتونو (اتازوني) هېواد له څو ایالتونو څخه جوړ او د حکومت ډول یې څرنگه دی؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د امریکا د لوپې وچې د پوه هېواد په هکله معلومات راټول او د جغرافیه په راتلونکي ساعت کې دې وړاندې کړي.

د امریکا د لویې وچې د بشري جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟

د راتلونکي مخ نقشې ته وگورئ، د امریکا په لویه وچه کې د نژادونو وېش رابښي. په امریکا کې کوم نژادونه استوگنه لري؟

الف - نژاد او ژبې

د امریکا د لویې وچې خلک له ډول، ډول نژادونو او ځانگو څخه جوړ شوي چې ډېر غوره یې عبارت دي له:

۱- بومیان یا سره پوستکي

د امریکا قدیمي او اصلي اوسېدونکي دي چې په متحده ایالاتو او کاناډا کې اوسېږي او هغوی ته هنديان Indian هم وايي. د امریکا له کشفولو وروسته دې لویې وچې ته د سپین پوستکو اروپایانو په راتگ سره چې د سره پوستکو د ځمکو د لاندې کولو په لټه کې وو، له امله یې د بومیانو او اروپایانو ترمنځ ډېرې جگړې وشوې چې د هغو له امله نن ډېر لږ سره پوستکي پاتې دي. د دې خلکو کار کرنه او د ژویو بڼکار و او د ونو له ریښو څخه یې هم خواړه برابرول. سره پوستکي د ژېړ پوستکو له نژاد څخه هم گڼل کېږي چې ډېر پخوا یې د آسیا له لویې وچې څخه د بیرنگ د آبنو له لارې د امریکا لویې وچې ته مهاجرت کړی دی.

۲- سپين پوستکي

له شپاړسمې ميلادي پېړۍ څخه وروسته اروپايي سپين پوستکي مهاجرين ورو ورو امريکا ته راغلل، هلته استوگن شول او ورځ په ورځ يې شمېر زيات شو. نن د امريکا د لويې وچې زيات وگړي دوه رگه دي چې د مختلفو نژادونو د گډون په نتيجه کې رامنځ ته شوې دي.

۳- تور پوستکي

امريکايي تور پوستکي په واقعيت کې د افريقايي غلامانو او مريانو زامن او لمسيان دي چې د استعمار په دوران کې د اروپايي سپين پوستکو په واسطه په کانونو او کروندو کې د کار لپاره په زوره دې لويې وچې

ته راوړل شوي دي. نن ورځ زيات شمېر تورپوستکي په شمالي، مرکزي او جنوبي امريکا کې ژوند کوي.

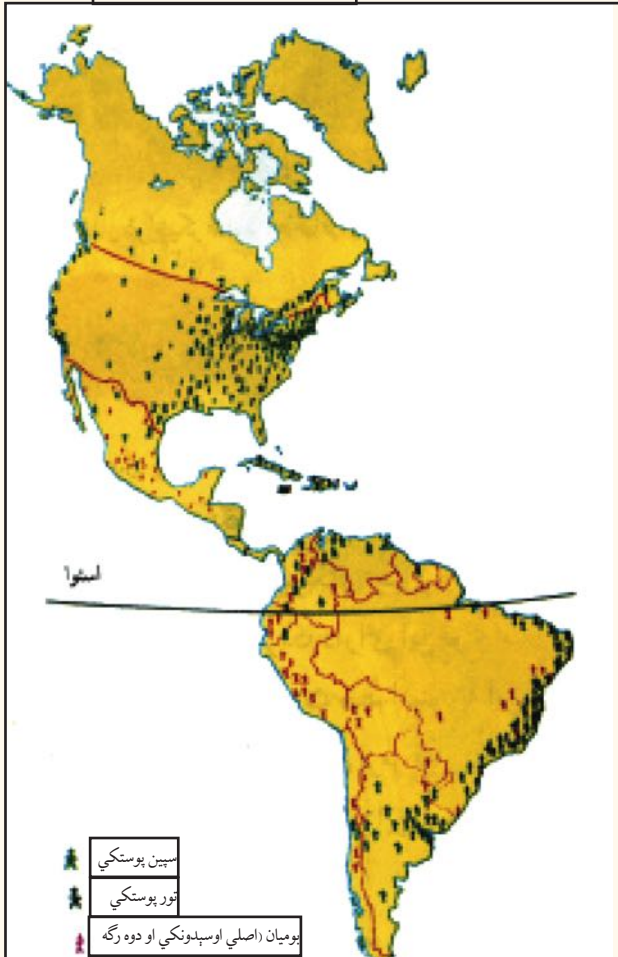
د امريکا په متحده ايالتونو کې تورپوستکي د دې هېواد په جنوب ختيځ او همدارنگه په لويو ښارونو، لکه شيکاگو او نيويارک کې اوسېږي او د ژوند شرايط يې د سپين پوستکو په پرتله له اقتصادي او اجتماعي پلوه نامناسب دي.

آيا پوهېږئ چې د امريکا په لويه وچه کې دوه فرهنگه او مروجې ژبې کومې دي؟

الف- شمالي امريکا

په شمالي امريکا کې، يعنې په متحده ايالاتو کې انگليسانو د اوولسمې ميلادي پېړۍ په لومړيو اوپه کاناډا کې د اتلسمې پېړۍ په وروستيو کې يو ډول انگليسي فرهنگ رامنځ ته کړ چې لاتر اوسه شته. د کاناډا وگړي په انگليسي او فرانسوي او د متحده ايالاتو وگړي په انگليسي ژبه خبرې کوي.

د امريکا په لويه وچه کې نژادونه

ب. لاتینه امریکا

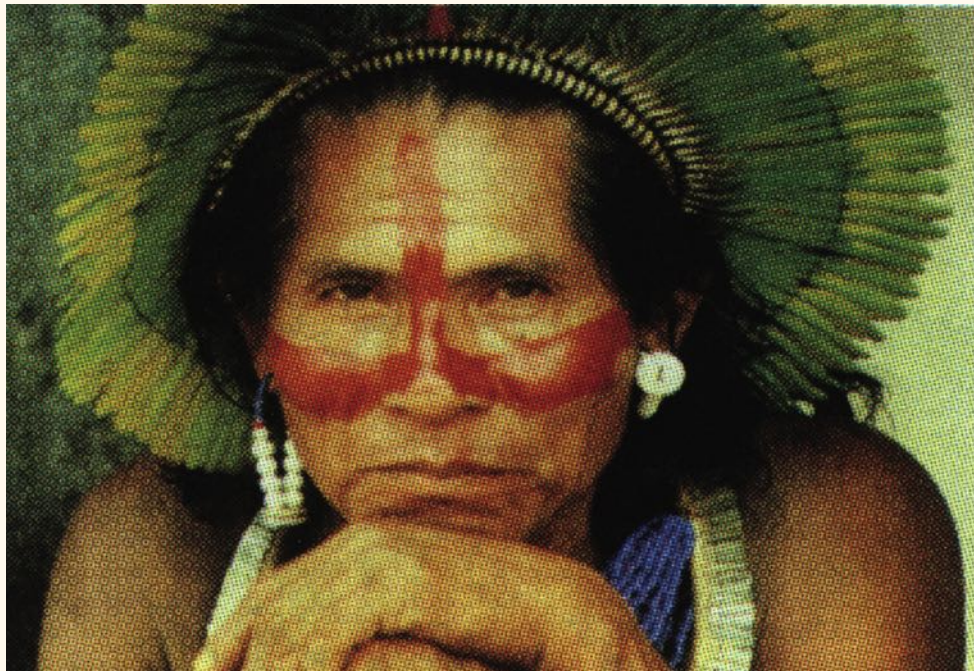
منځنۍ او جنوبي امریکا په ګډه د لاتینې امریکا په نوم شهرت لري. د دې سیمې نوم او د هغو د ژوند کره وړه د لاتینې اروپا، یعنې د اسپانې او پرتګال د فرهنگ استازیتوب کوي چې اسپانوي ژبه د دې سیمې له ۲۰ جمهوریتونو څخه په ۱۸ جمهوریتونو کې دود ده، د برازیل خلک په پرتګالي او د هایتي خلک په فرانسوي ژبو خبرې کوي.

د تور پوستکي څېره

د سپین پوستکي څېره

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې په لاندې مطلب بحث او خبرې وکړي:
– لاینه امریکا د امریکا د لویې وچې کومې برخې ته ویل کېږي او ولې؟
– د تور پوستکو اصلي منشا چې نن ورځ په امریکا کې اوسېږي، له کوم ځای څخه پیلېږي؟

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ:

۱- د انګلوساکسون فرهنگ په کوم یوه لاندیني هېواد کې شته؟

الف: کاناډا ب: برازیل

ج: ارجنټاین د: مکسیکو

لاندې جمله بشپړه کړئ:

۲- په جنوبي امریکا کې فرهنگ رواج لري.

لنډ ځواب ورکړئ:

۳- آیا د امریکا د متحده ایالاتو تور پوستکي مناسب

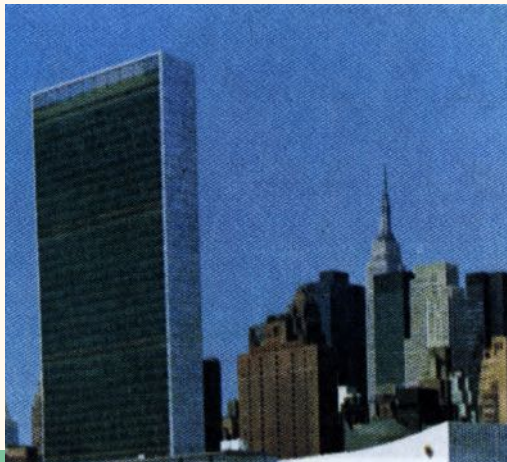
اقتصادي او اجتماعي شرایط لري؟

د امریکا د نفوسو او مذهب په هکله څه پوهېږئ؟

د امریکا د لویې وچې د نفوسو ډک ښارونه کوم دي؟ د امریکا په لویې وچې کې د نفوسو د جغرافیایي وېش نقشه د امریکا د لویې وچې د نفوسو د جغرافیایي وېش نقشې ته څیر شی چې په امریکا کې د نفوسو مېشته کېدنه ښيي.

نن ورځ د امریکا د نفوسو زیاته برخه د دوو لویو وچو، یعنې داروېا او افریقا مهاجرین چې په لویو ښارونو کې اوسېږي، رانغاړی. د دې لویې وچې له نفوسو څخه ډکې سیمې شمالي او منځنۍ امریکا ده چې په ۲۰۰۰ م. کال کې یې له ۴۸۰

د نیویارک یو انځور

میلیونو تنو څخه زیات وګړي درلودل. په جنوبي امریکا کې له ۳۴۶ میلیون تنو څخه زیات وګړي اوسېدل. د امریکا د لویې وچې ټول نفوس ۸۲۷ میلیون تنو ته رسېږي. په شمالي او منځنۍ امریکا کې له نفوسو څخه ډک ښار د نیویارک بندر دی، چې نفوس یې په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸،۵ میلیونو تنو ته رسېده. په جنوبي امریکا کې بونس ایرس د ارجنټاین د هېواد پلازمېنه له نفوسو څخه له ډکو ښارونو څخه شمېرل کېږي چې په ۲۰۰۵ م کال کې

یې ۱۳,۳ میلیون تنه نفوس درلوده. همدارنگه په برازیل کې د ساو پائولو د ښار د وگړو شمېر په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸,۳ میلیونو تنو ته رسېده. د یادولو وړ ده چې د نفوسو وده په لاتینه امریکا کې د شمالي امریکا په پرتله زیاته ده. د شمالي امریکا وگړي له مکسیکو پرته زیاتره د پروتستان د مذهب پیروان دي او د امریکا د لویې وچې نور اوسېدونکي کاتولیک مذهب دي، چې د جنوبي اروپا میراث دي. د کاتولیک مذهب پیروان په لاتینه امریکا کې استوگن دي او د نورو دینونو پیروان، لکه مسلمانان او یهودیان هم د امریکا په لویه وچه کې اوسېږي.

د ساو پائولو د ښار انځور

د ټولګي فعالیت

د امریکا د نفوسو د جغرافیایي ویش نقشې ته په پاملرنې، د دې لویې وچې له نفوسو څخه ډک ښارونه د لیکني پرته نقشه کې نښه کړئ.

پوښتني

- ۱- د امریکا په کومو ښارونو کې زیات تور پوستکي اوسېږي؟
- ۲- د نفوسو وده په شمالي امریکا کې زیاته ده که په جنوبي او مرکزي امریکا کې؟
- ۳- د پروتستان مذهب زیاتره د دې لویې وچې په کومه برخه کې رواج لري؟ نوم یې واخلي.

د امریکا د اقتصادي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

کوم عوامل د شمالي امریکا د اقتصادي پرمختګ سبب شوي دي؟

شمالي امریکا

په اوسنيو شرايطو کې د شمالي امریکا دوه هېوادونه (متحده ايالات او کاناډا) په مختلفو دلايلو د نړۍ له ډېرو پرمختللو هېوادونو څخه شمېرل کېږي، د مثال په توګه:

– شمالي امریکا تر ځمکې لاندې ډېر کانونه، طبيعي سرشاره زېرمې، پراخې ځمکې، له اوبو څخه ډک سيندونه او ډول، ډول اقليم لري.

– د امریکا د لويې وچې له کشف څخه وروسته اروپايانو دې وچې ته مهاجرت کړی دی، هغوی خپلې پانګې هم له ځان سره راوړې وې، دې مهاجرينو خپل مهارتونه او استعدادونه په کار واچول او د څو پېړيو په اوږدو کې يې نوی تمدن رامنځ ته کړ.

– د شمالي امریکا په اقتصادي پراختيا کې نورو عواملو هم اغېزه درلوده مثلاً په دويمې نړيوالې جګړې کې د زياترو اروپايي هېوادونو صنايع ړنگ شوې، خو متحده ايالتونه د جګړې له سيمې څخه د لرې والي په سبب زيانمن نه شو او وېي کولای شول چې له خپلو سيالانو څخه د مخه شي.

کرنه او مالداري

شمالي امريکا طبيعي سرشاره او پراخه منابع لري چې همدا لامل په دې سيمه کې د کرنې او مالدارۍ د پرمختگ سبب شوی دی. په حاصل خېزو ځمکو کې يې په زياته اندازه غنم او جوار کرل کېږي. کرنيز فعاليتونه له علمي لارو چارو څخه په گټې اخيستني سره په ښه توگه سرته رسېږي. مالداري د امريکا په مختلفو سيمو کې له هغې جملې په متحده ايالاتو او کاناډا کې ځانگړی ارزښت لري، په دې هېوادونو کې د غويانو، پسونو او وزو د لويو گلو او آسونو روزنه کېږي.

کانونه او صنايع

د شمالي امريکا په ټوله لويه وچه کې د نفتو ځاگانې او د اوسپنې او ډبرو سکرو کانونه پيدا کېږي. همدارنگه د دې لويې وچې نور غوره کانونه سره زر، سپين زر، مس، نیکل او داسې نور دي.

د امریکې متحده ایالاتو د صنعتي تولیداتو کارخانې په لویو ښارونو، لکه نیویارک او د امریکا د پنځه گونو جهیلونو په شاوخوا کې جوړې شوې دي.

د شمالي امریکا د یادولو وړ صنایع د فلزاتو د ویلې کولو، درندو صنایعو، د پولادو برابرولو، کرنیزو ماشینونو او لارو جوړولو، د وسلې تولیدولو، موټر جوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او بالاخره کیمیاوي صنایعو، د نفتو د چاڼولو له صنایعو او نورو څخه عبارت دي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هر ډله دې د لاندې جدول په پام کې نیولو سره، هغه طبیعي او بشري عوامل چې د شمالي امریکا د پرمختګ سبب شوي، په دوو ورکړل شوو ستوننو کې واضح کړي.

طبیعي عوامل	بشري عوامل
حاصل خېزه پراخه ځمکې	جګړې څخه لرې والی
.....
.....
.....

پوښتنې

- ۱- د شمالي امریکا د څو غوره کرنیزو پیدا وارو نومونه واخلئ
- ۲- د امریکا متحده ایالاتو مهم صنایع کوم دي؟ بیان یې کړئ
- ۳- د شمالي امریکا د غوره کانونو نومونه واخلئ
- ۴- د شمالي امریکا د صنایعو په هکله څه پوهېږئ، معلومات ورکړئ؟

کورنۍ دنده

د شمالي امریکا لیکنې څخه پرته (سپینې) نقشې کې د شمالي امریکا د صنعتي ښارونو ځایونه مشخص کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وښیئ.

کړونده

د لاتینې امریکا اقتصاد پر کومو بنسټونو ولاړ دی؟

د لاتینې امریکا هېوادونه د متحده ایالاتو او کاناډا په څېر پرمختللي نه دي، بلکې د هغو اقتصاد زیاتره په کرنیزو محصولاتو او د کاني موادو په را ایستني ولاړ دی.

د ککاو د کښت انځور

کړنه

د شلمې پېړۍ په لومړیو کې چې د کرنې په برخه کې کوم بدلونونه رامنځ ته شوي، له امله یې لاتینې امریکا وکولی شو چې د نړۍ په کرنیز اقتصاد کې مهم مقام خپل کړي. نن ورځ کولی شو د جنوبي امریکا د هېوادونو په غوره کرنیزو محصولاتو کې د پنبې، گنیو، ککاو، قهوې، کیلې او ربر نومونه واخلو. سربېره پردې د دې سیمې په ځینو هېوادونو کې غلې دانې په ځانگړي ډول غنم او جوار هم په ډېره اندازه کرل کېږي. لکه ارجنټاین چې د غنمو او جوارو مهم

تولیدوونکی هیواد او برازیل د نړۍ د قهوې مهم صادروونکی هیواد دی. همدارنگه د امازون د ځنگلونو اومه (خام) ربړ د دې لویې وچې غوره شتمني گڼل کېږي. په منځنۍ امریکا او د کارابین په ټاپوگانو کې کیله، قهوه، ککاو، گني، ډول، ډول مرکبات، اناناس او همدارنگه سربیره پر هغو په ټوله جنوبي امریکا کې چغندر، قند، کتان او په ځنگلي سیمو کې له ځنگلونو څخه د گټې اخیستنې محصولات د پاملرنې وړ دي.

مالداري

مالداري د جنوبي امریکا په مختلفو سیمو چې د هغو له جملې څخه په برازیل او ارجنتاین کې ځانگړی ارزښت لري. په دې هېوادونو کې د شنو او پراخو د بنتو د شته والي له امله د رمو ساتنه او مالداري په ځانگړي ډول د غواگانو روزنه ډېر رواج لري چې په دې وروستیو کلونو کې چې د غوښو د کنسرو او ساتنې لپاره پوره وسایل برابر شوي، نو دغه حالت د مالدارۍ د ډېرې ودې لامل شوی دی.

مالداري

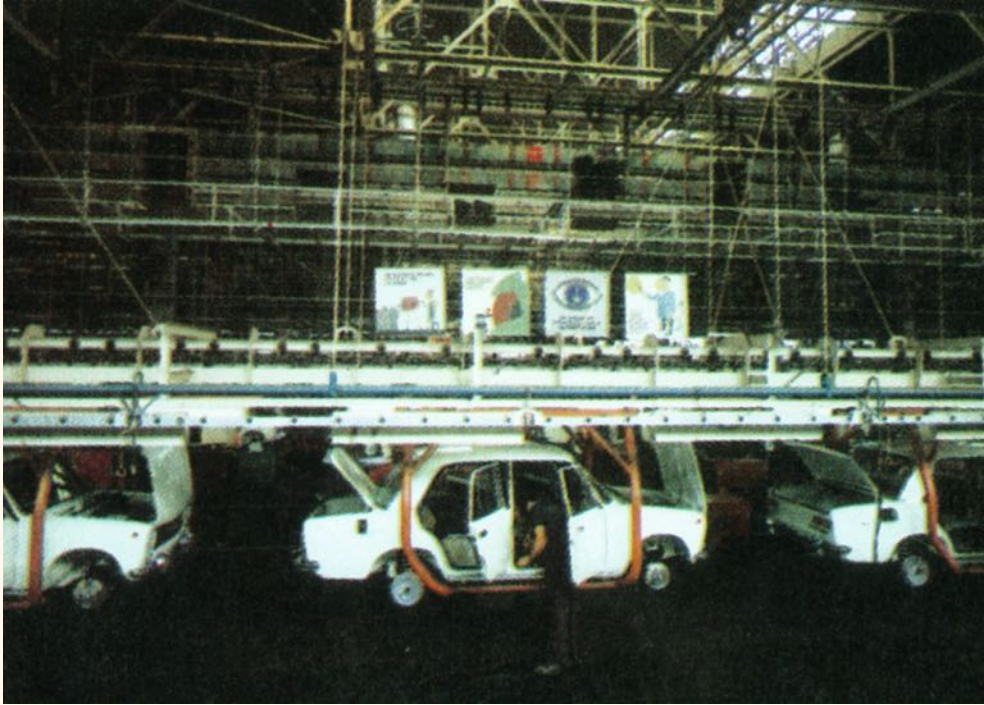

کانونه او صنایع

جنوبي امريکا د طبيعي منابعو له پلوه بلایه لويه وچه ده. په دې لويه وچه کې د نفتو، سرو زرو، سپينو زرو، مسو او اوسپنې کانونه شته دي، دا سيمه د نفتي منابعو د درلودلو له پلوه هم د پاملرنې وړ ده. يو له هغو عواملو څخه چې د هسپانويانو او پرتگاليانو پام يې د دې لويې وچې د نيولو لپاره را واپاوه، هغه د قېمتي فلزاتو، لکه سرو زرو او سپينو زرو شته والی وو چې د سپينو زرو زياتره کانونه په مکسيکو او د بوکسیتو (د المونيمو د توليد لپاره استعمالیږي) په جاميکا کې دي. د نفتو د صنعت ډول، ډول کانونه، د فلزاتو ويلې کول او د مسو مهم کانونه هم د چيلي په هېواد کې د يادونې وړ دي. په جنوبي امريکا کې د صنایعو پراختيا په لومړينو حالاتو کې ده.

د نفتو چن ځای

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د شمالي امریکا او جنوبي امریکا اقتصاد د کرنې، مالدارۍ، کانونو او صنایعو له پلوه سره پرتله کړي او پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- ۱- د جنوبي امریکا اقتصاد زیاتره په کومو شیانو ولاړ دی؟
- ۲- د جنوبي امریکا ډېر مهم صادراتي محصولات کوم دي؟
- ۳- د لاتینې امریکا په هېوادونو کې د مالدارۍ او د رمو ساتنو د پراختیا دلایل ولیکئ.
- ۴- د جنوبي امریکا د مهمو کانونو نومونه واخلي.

کورنۍ دنده

لاتینې امریکي ته د هسپانویانو او پرتګالیانو د مهاجرت په هکله یو مطلب د ښوونځي له کتابتون او یا نورو سرچینو څخه په ګټې اخیستنې سره په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافیې د لوست په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

د شمالي امریکا د مواصلاتي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

د شمالي امریکا مهمې لوېې لارې

ستاسې له نظره، د شمالي امریکا د مواصلاتي لارو اهمیت په څه کې دي؟

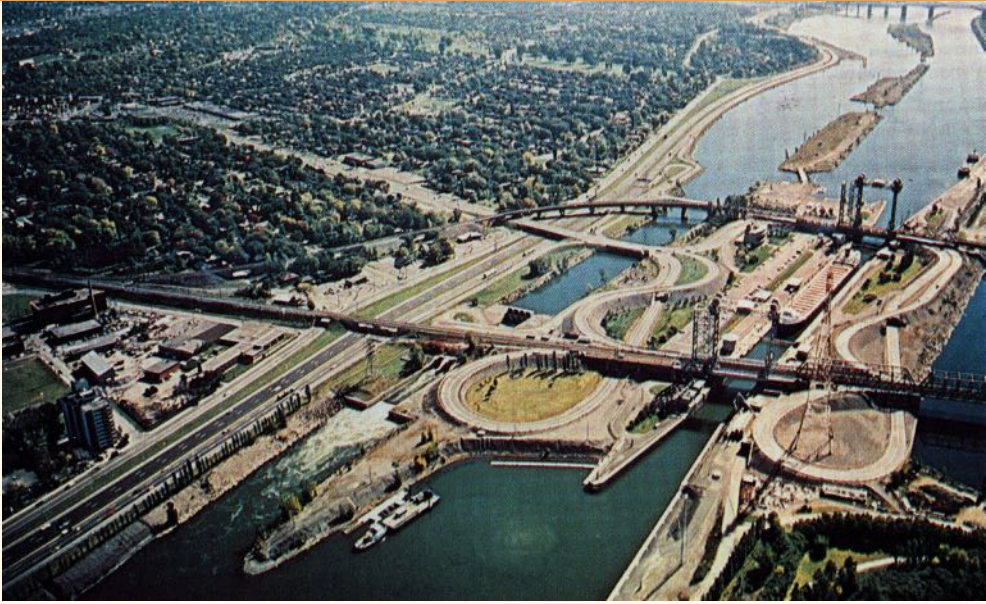
مواصلاتي جغرافیه د سوداګریزو مهمو بندرونو، ښارونو او سیمو ترمنځ د اړیکو له مطالعې څخه عبارت ده چې په دغه تګ لوري باندې د سوداګرۍ مالونه (واردات او صادرات) او د مسافرینو تګ او راتګ کېږي او مختلف ډولونه لري.

د امریکا مواصلاتي لارې تر دوو بېلو عنوانونو لاندې مطالعه کولی شو:

شمالي امریکا

۱- ځمکنی مواصلات

شمالي امریکا د اوسپنو او لویو لارو ډېرې ګڼې کرښې لري چې ټول ښارونه، د کانونو د رالیستنې مرکزونه، صنعتي او لګښتي مرکزونه او د هېوادونو بندرونه یې سره نښلولي دي، یعنې د شمالي امریکا د هېوادونو د اوسپنو کرښې او لوېې لارې په خپلو منځونو اوهم د منځنۍ امریکا د بحر الکاهل له غاړې هېوادونو سره نښتي دي، چې له هغو څخه په ګټه اخیستنې سره له ټولو هېوادونو سره سوداګریزې او سفري اړیکې ټینګولی شي.

د لویې لارې تصویر

۲- د اوبو مواصلات

د ارام او اتلانتيک د سمندرونو ترمنځ د شمالي امريکا جغرافيايي مناسب موقعيت او ساحلي مناسبه وتلې او ننوتلې برخې د دې سبب شوې، ترڅو بندرونه، سوداگري او د بېرې-چلونې صنعت په دې سيمو کې پرمختگ وکړي او د نړۍ له سلو څخه زيات هېوادونو سره سوداگري وکړي. همدارنگه د سيندونو د اوبو له لارو په گټې اخيستني سره کولی شي د هېواد په دننه او هم د هغو له لارې د اوبو له نړيوالو لارو سره اړيکې پيدا کړي.

ج- هوايي مواصلات

له دې ترانسپورت څخه زياتره په لېرې واټنونو د مسافرينو او هغو مالونو د وړنې لپاره چې درانده نه وي او ارزښت يې ډېر

د هوايي ډگر تصویر

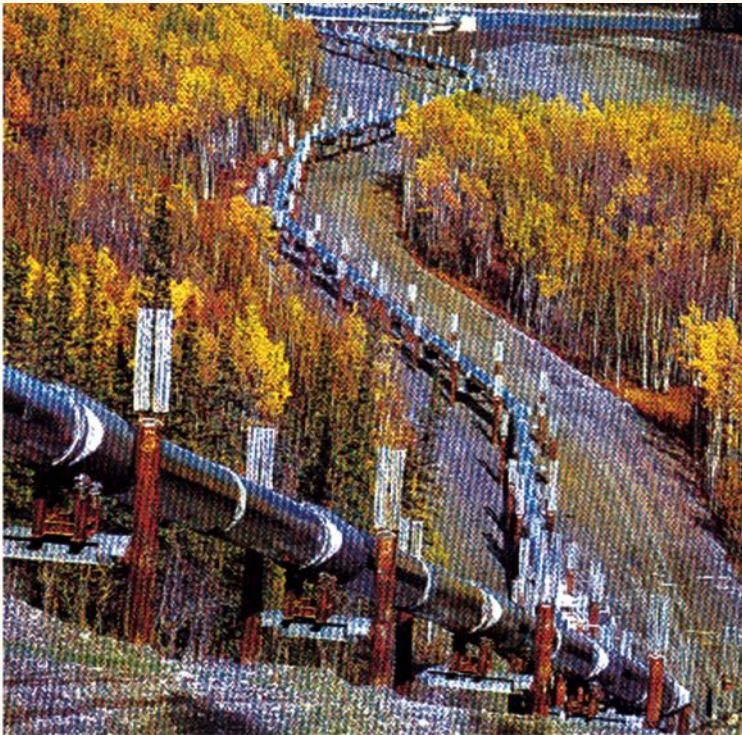

وي، گټه اخيستل کېږي. د امريکا د متحده ايالاتو او کاناډا د هېوادونو لويې ترانسپورتي کمپنۍ د ډېرو لويو او وړو الوتکو په لرلو سره د هېواد په دننه او بهر کې په ترانسپورتي برخه کې فعاليت کوي.

د- د پایپ لین په واسطه وړل

د دې وسیلې په واسطه زیاتره مایعات له ضایعاتو پرته په ډېرې چټکۍ سره د لگښت مرکزونو ته وړل کېږي. دې وسیلې زیاتره د شمالي امریکا په هېوادونو کې پراختیا موندلې او د نفتو، گازو او اوبو د وړلو لپاره ورڅخه ګټه اخیستل کېږي. د تکزاس - نیویارک د گاز پایپ لین د امریکا د متحده ایالاتو ډېر اوږد او مهم پایپ لین دی. په کاناډا کې هم د هېواد د لوېدیځ، یعنې د البرتا د ایالت او د هغه له شاوخوا سیمو څخه نفت او گاز د پایپ لینونو په واسطه د لگښت مرکزونو ته وړل کېږي.

د طبیعي گاز پایپ لین

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسيزه ډلو کې تنظيم شي او له ورکړل شوې نقشې څخه په گټې اخیستنې سره دې له یو بل سره مشوره وکړي چې د امریکا په متحده ایالاتو کې د شیکاګو سوداګریز صنعتي ښار (د مشیگان د جهیل په جنوب لوېدیځه غاړه کې) د اوسپنو د کربنو او لویو لارو په وسیله له کومو بندرونو او ګاونډیو هېوادونو سره نښلول شوی دی او د خپل فعالیت پایلې دې ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې

- ۱- مواصلاټي جغرافیه تعریف کړئ.
- ۲- د متحده ایالتونو د اوسپنې کربنې د کومو هېوادونو د اوسپنو له کربنو سره نښلول شوې دي؟
- ۳- د شمالي امریکا جغرافیایي موقعیت د دريو سمندرونو ترمنځ د کوم ډول ترانسپورت د پرمختیا سبب شوی دی؟
- ۴- د شمالي امریکا کوم لوی سیندونه د بهرۍ چلولو وړ دي؟
- ۵- له هوايي ترانسپورت څخه زیاتره د څه لپاره کار اخیستل کېږي؟
- ۶- د پایپ لین د ترانسپورت ارزښت توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

له ورکړل شوې نقشې څخه په گټې اخیستنې سره، که وغواړو د امریکې متحده ایالاتو د الاسکا له ایالت څخه د لویو لارو په وسیله د پانامې هېواد ته سفر وکړو، له کومو هېوادونو څخه باید تېر شو. په دې هکله خپل معلومات ولیکئ.

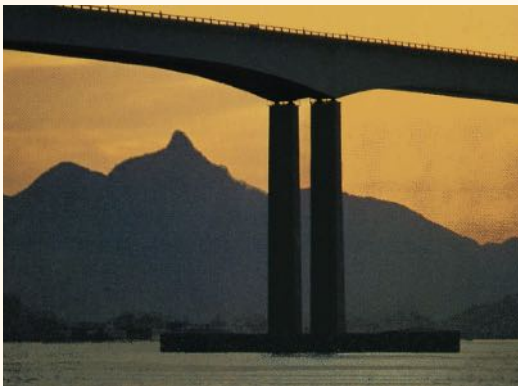

د جنوبي امريکا مهمې لويې لارې

ولې د جنوبي امريکا په لويه وچه کې ځمکنی ترانسپورت ښه وده او پرمختگ نه دی کړی؟

- په دې لويه وچه کې طبيعي عوامل د ارتباطي لارو خنډ گرځي. د انديز د غرونو لړۍ له يوې خوا او د امازون پراخو ځنگلونو له بلې خوا د گډو گډو لرونکو هېوادونو د ترانسپورتي لارو پراختيا ستونزمنه کړې ده. د جنوبي امريکا هېوادونه د ځمکنيو لارو له اړخه بې وزلي دي.

د ځمکنی لارې تصوير

الف - ځمکنی مواصلات

په جنوبي امريکا کې د اوسپنو کربني زياتره په دوو گڼ مېشتو سيمو کې، يعني د برازيل د قهوې په توليدي سيمو د ريودو ژنيرو په شاوخوا کې او د پامپاس په حاصل خېزه سيمو د بونس ايرس په شاوخوا کې پراختيا موندلې ده.

سرکونه او لویې لارې

د جنوبي امریکا د اوسپنو مهمې کرنې په لاندې ډول دي:
 ۱- د ارجنټاین او چيلي د هېوادونو ترمنځ د اوسپنو سراسري ليکه.
 ۲- د ارجنټاین له هېواد څخه د بوليويا هېواد ته اوسپني ليکه.
 ۳- له ارجنټاین څخه د برازيل هېواد ته د ختيځ ساحل د اوسپني لار.

۴- له بوليويا څخه د چيلي هېواد ته د اوسپني کرنه.
 د پان امریکن په نامه لویې لارې چې د جنوبي امریکا د زیاترو هېوادونو پلازمېنې یې سره نښلولې دي، د جنوبي امریکا له مهمو لویو لارو څخه شمېرل کېږي.

ب - د اوبو مواصلات

د جنوبي امریکا هېوادونه د اوبو د لارو له پلوه شتمن دي، ځکه زیاتره سیندونه یې په ډېر اوږده واټن د بېړیو چلولو وړ دي. د بېلگې په توګه، د امازون سیند د ۴۰۰۰ کیلومترو په واټن د بېړیو چلولو وړ دی. له بلې خوا د جنوبي امریکا ښه جغرافیوي موقعیت د آرام او اتلانتيک د سمندرونو ترمنځ د سمندري ترانسپورت د پراختیا سبب شوی دی. د پانامې کانال چې د اتلانتيک او آرام سمندرونه سره نښلوي، اوږدوالی یې ۸۲ کیلومتره دی چې د ځانګړې ستراتیژیکې او اقتصادي ارزښت لرونکی دی.

په جنوبي امریکا کې د یوه بندر تصویر

ج- هوایي مواصلات

د ځمکنیو لارو د پراختیا محدودیت د دې سبب شوی چې د جنوبي امریکا ډېر هېوادونه هوایي لارو ته زیاته پاملرنه وکړي. پر نړیوالو هوایي کرښو سربېره چې ورڅخه گټه اخیستل کېږي، د نننیو اړیکو زیاته برخه هم په ځانگړي ډول د برازیل او ارجنټاین په هېوادونو کې چې پراخوالی یې ډېر زیات دی، د هواله لارې سرته رسېږي.

د هوایي ډگر یو تصویر

د ټولگي فعالیت

زده کوونکي دې په پنځه کسيزه ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د جنوبي امریکا د ځمکنی ترانسپورت د ستونزو په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او د خپل بحث پایلې دې ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- ۱- هغه طبیعي عوامل چې د جنوبي امریکا د ځمکنیو لارو د پراختیا په مخ کې خنډ گرځېدلي، وویاست؟
- ۲- د جنوبي امریکا د اوسپنو لیکې زیاتره په کومو سیمو کې جوړې شوې دي؟
- ۳- ولې په جنوبي امریکا کې د اوبو ترانسپورت د ځمکنی ترانسپورت په پرتله پرمخ تللی دی؟
- ۴- په جنوبي امریکا کې د هوایي ترانسپورت د ډېرې پرمختیا علتونه کوم دي؟

کورنۍ دنده

د جنوبي امریکا ترانسپورتي نقشه په غور سره مطالعه کړئ او وویاست، که چیرې وغواړو د ارجنټاین له پلازمېنې بونس ایرس څخه د چیلی د هېواد پلازمېنې سانتیاگو ته سفر وکړو، له کومو مواصلاتي کرښو څخه گټه اخیستلای شو.

د دویم څپرکي (امريکا) لنډيز

- امريکا يوازینی لويه وچه ده چې د شمال له قطب څخه د جنوب تر قطب پورې اوږده پرته ده.
- د امريکا لويه وچه په ۱۴۹۲م کال کې د کرسټف کولمب په واسطه کشف شوې ده، هغه بل سړی چې دې لويه وچه ته يې سفر وکړ، امريکو سپو چې و چې د دې لويه وچه نوم (امريکا) هم د نوموړي له نوم څخه اخيستل شوی دی.
- د امريکا د لويه وچه غرونه په دوو برخو وېشل شوي، لکه د اپالاش لږ لور زاره غرونه او د راګي او انډيز لور او ځوان غرونه.
- د شمالي امريکا ډېر لوی سيند ميسي سي پي دی چې د مکسيکو په خليج کې توبېري او د بېريو چلولو وړ هم دی.
- د نړۍ د اوبو ډېر ډک سيند امزون دی چې په جنوبي امريکا کې بهېري او د بېريو چلولو وړ دی.
- د شمالي امريکا لوی جهيلونه د سوپير، ميشيگان، هورن، ايري او انتاريو پنځگونې جهيلونه دي، چې د هغو اوبه خوږې دي، د نړۍ ډېر لور جهيل تي تي کاکا په جنوبي امريکا کې دی.
- د امريکا لويه وچه د خپل جغرافيايي موقعيت په سبب د نړۍ د ډول ډول اقليمونو او ډول ډول نباتاتو لرونکې ده.
- د امريکا دې لويه وچه اصلي اوسېدونکي سره پوستکي دي او د امريکا سپين پوستکي اصلاً اروپايي مهاجرين دي.
- د شمالي امريکا د نفوسو ډک ښار نيويارک او د جنوبي امريکا بونس ايرس دی.
- د امريکا سمندرګي (بحيرې) اقتصادي او ستراتيژيکي ارزښت لري.
- د پانامې کانال د اوبو له گڼه گونې ډکه لاره ده، چې اتلانتيک سمندر د بحر الکاهل سره نښلوي.
- د دې لويه وچه بڼه موقعيت د دوو سمندرونو (اتلانتيک او ارام) ترمنځ له زياتو خليجونو د رامنځ ته کېدو سبب شوی چې لوی يې د مکسيکو خليج دی.
- د امريکا په لويه وچه کې ۵۱ سياسي واحدونه شته، چې له هغو څخه يې ۳۵ خپلواکه هېوادونه دي.
- د امريکا لويه وچه د دوو کلتورونو لرونکې ده چې په شمالي امريکا کې انګلوساکسون او په جنوبي امريکا کې لائين دي.
- يو له هغو علتونو څخه چې شمالي امريکا د اقتصادي ودې لامل شوی، له دويمې نړيوالې جګړې څخه د هغې ليرېوالي و چې په نوموړې جګړه کې د زياترو اروپايي هېوادونو صنايع ويجاړ شول، خو د امريکا متحده ايالات په نړۍ کې د هغو يوازيني پوره کوونکی و.
- د امريکا د لويه وچه جغرافيايي موقعيت چې د دوو سمندرونو اتلانتيک او الکاهل ترمنځ پروت دی، د دې سبب شوی چې د اوبو ترانسپورت په کې زيات پرمختګ وکړي. همدارنگه د مسافرينو او هغو مالونو د وړلو لپاره چې حجم يې لږ او ارزښت يې ډېر وي، له هوايي ترانسپورت څخه کار اخيستل کېږي.

خلورمه گنه جدول: د امریکایي هېوادونو جغرافیایي ځانگړتیاوې (د مطالعې لپاره)

موقعیت	نفوس به ۲۰۰۶م کال کې	پراخوالی په کیلومتر مربع	پلازمېنه	هېوادونه	گڼه
جنوبي امریکا	۳۸۹۷۱۰۰۰	۲۷۸۰۰۹۲	بوئنوس آیرس	آرجنټاین	۱
منځني امریکا	۷۸۲۰۰	۴۴۲	سنت جونز	آنتی گوا باربودا	۲
جنوبي امریکا	۳۲۶۶۰۰۰	۱۷۶۲۱۵	مونته ویدئو	اروگوای	۳
جنوبي امریکا	۱۳۴۱۹۰۰۰	۲۷۲۰۴۵	کیتو	اکوادور	۴
منځني امریکا	۶۹۹۱۰۰۰	۲۱۰۴۱	سان سالوادور	السوادور	۵
شمالي امریکا	۲۹۹۳۳۰۰۰۰	۹۳۶۳۳۶۴	واشنگټن ډي سي	د امریکا متحده ایالتونه	۶
منځني امریکا	۲۷۰۰۰۰	۴۳۰	بریج ټاوان	باربادوس	۷
منځني امریکا	۳۲۷۰۰۰	۱۳۹۳۹	ناسائو	بهاما	۸
منځني امریکا	۳۰۱۰۰۰	۲۲۹۶۵	بلموپان	بلیز	۹
جنوبي امریکا	۹۳۵۴۰۰	۱۰۹۸۵۸۱	لاپاز اوسوکر	بولیوی	۱۰
جنوبي امریکا	۵۹۹۳۰۰۰	۴۰۶۷۵۲	اسون سیون	پاراگوای	۱۱
منځني امریکا	۳۱۹۱۰۰۰	۷۵۵۱۷	پانامه ستي	پانامه	۱۲
جنوبي امریکا	۲۷۵۴۴۳۰۵	۱۲۸۵۲۱۶	لیما	پیرو	۱۳
جنوبي امریکا	۱۳۰۱۰۰۰	۵۱۲۸	پرت آو اسپاین	ترینیداد او توباگو	۱۴
منځني امریکا	۲۶۶۷۰۰۰	۱۰۹۹۱	کینگستون	جامایکا	۱۵
منځني امریکا	۶۹۵۰۰	۷۵۱	روسو	دومینیکا	۱۶
منځني امریکا	۹۰۲۱۰۰۰	۴۸۶۷۱	سانتو دومینگو	دومینکن	۱۷
منځني امریکا	۴۹۱۰۰	۲۶۱	باستر	سنت کیتس ورنویس	۱۸
منځني امریکا	۱۶۵۰۰۰	۶۱۷	کاسترس	سنت لوسیا	۱۹
منځني امریکا	۹۶۸۰۰	۳۸۹	کنکز ټاون	سنت وین سنت وگرنادین	۲۰
جنوبي امریکا	۵۰۲۰۰۰	۱۶۳۲۶۵	پاراماریبو	سورینام	۲۱
جنوبي امریکا	۱۶۴۳۶۰۰۰	۷۵۶۶۲۶	سانتیاگو	چیلی	۲۲
منځني امریکا	۴۲۷۴۰۰۰	۵۱۱۰۰	سان جوزه	کاستاریکا	۲۳

موقعیت	نفوس په ۲۰۰۶م کال کې	پراخوالی په کیلو متر مربع	پلازمېنه	هېوادونه	ګڼه
شمالي امریکا	۳۲۵۴۷۰۰۰	۹۹۷۰۶۱۰	اوتاوا	کانادا	۲۴
جنوبي امریکا	۴۳۵۹۳۰۰۰	۱۱۴۱۷۴۸	بوګوتا	کلمبیا	۲۵
منځنۍ امریکا	۱۱۲۹۴۰۰۰	۱۱۰۸۶۱	هاوانا	کیوبا	۲۶
منځنۍ امریکا	۱۰۷۰۰۰	۳۴۴	سنت جورجز	ګرینادا	۲۷
منځنۍ امریکا	۱۳۰۱۹۰۰۰	۱۰۸۸۸۹	ګواتیمالاستي	ګواتیمالا	۲۸
جنوبي امریکا	۷۵۶۰۰۰	۲۱۴۹۶۹	جورج تاون	ګویان	۲۶
منځنۍ امریکا	۱۰۴۰۳۸۰۰۰	۱۹۵۸۲۰۱	مکسیکو ستي	مکسیکو	۳۰
منځنۍ امریکا	۵۲۳۳۰۰۰	۱۳۰۷۰۰	ماناګوا	نیکاراګوا	۳۱
جنوبي امریکا	۲۷۲۱۶۰۰۰	۹۱۲۰۵۰	کاراکاس	وینزیولا	۳۲
منځنۍ امریکا	۸۸۰۸۰۰۰	۲۷۷۵۰	پورتو پرنس	هایتي	۳۳
منځنۍ امریکا	۷۳۲۷۰۰۰	۱۱۲۴۹۲	تیګوسیګالپا	هاندراس	۳۴
جنوبي امریکا	۱۸۶۷۷۱۰۰۰	۸۵۴۷۴۰۴	برازیلیا	برازیل	۳۵

جغرافیایي اصطلاحات

الف:

آبنا: د اوبو نری طبیعي بهیر دی چې دوه لویې اوبه (سمندر یا سمندرګي) سره نښلوي، لکه د جبل الطارق ابنا.
اتازوني: فرانسویانو د امریکا د متحده ایالاتو هېواد د اتازوني په نوم یاد کړی دی.
استعمار: په نننۍ اصطلاح د ابادۍ په نوم د کمزورو هېوادونو په چارو کې د ځواکمنو هېوادونو لاسوهنې ته ویل کېږي.
اوریشیا

دا اصطلاح د اسیا او اروپا له دوو کلمو څخه اخیستل شوې ده او دواړه لویې وچې تر یو عنوان لاندې د اوریشیا په نوم یادېږي، ځکه دواړه سره نښتې دي.

اورغور ځونې (اتشفشان)

د ځمکې په فشر کې د مگما Magma د ویلې شوو موادو د راوتلو خولې دې چې په زیات فشار خپله لاره د ځمکې د سطحې په لور پراښي او د لاوا ویلې شوي مواد ورڅخه راوځي.

پامپاس: د جنوبي امریکا د ډېرو او لوړو وښو لرونکو جلګو ته ویل کېږي چې د جنوبي امریکا په منځنیو عرض البلدونو کې د اتلانتيک له سمندر څخه د انډیز تر غرونو پورې غځېدلې دي او د برازیل له جنوب څخه تر اوروګوای او ارجنټاین پورې پرتې دي. اوس د دې جلګو پراخه سیمې د غنمو، جوارو، وریجو او کتان کروندو نیولې دي او مالدارۍ هلته ډېره پراختیا موندلې ده. د پامپاس اصطلاح د جنوبي امریکا د نورو جلګو لپاره هم استعمالېږي.

تروپیک (استوایی اقلیم)

هغه اقلیم چې د استوا کرښې د شمالي عرض البلد د پنځو درجو او د جنوبي عرض البلد د لسو درجو (د سمندرونو

د شته والي له امله (شته دی چې له امله یې د کال په اوږدو کې یو شانته زیاته تودوخه، د ځانگړو فصلونو نشتوالی او ډېر باران رامنځ ته کېږي. لمر یې د کال په اوږدو کې تل عمودې او یا عمود ته نږدې لگېږي. همېشني لنډه بل او گڼ ځنگلونه د دې اقلیم ځانگړتیاوې دي.

تکتونیک: د ځمکې دننه ټولو قواوو ته ویل کېږي، چې د ځمکې په قشر کې د طبیعي پدیدو د منځته راتلو، لکه اور غورځونې، زلزلې اونورو د منځته راتلو سبب کېږي.

تمدن

ښاري کېدل، له ښاري دودونو او دستورونو سره عادت کول او خپل د هوساینې او پرمختگ د وسایلو برابرولو ته وایي.

توریست

له تاریخي پلوه د فرانسوي اشرافو بچیانو ته چې د زده کړې او د ژوندانه د تجربو د حاصلولو لپاره به په سفر تلل، توریست ویل کېده. د توریست اصطلاح له ۱۹ م پېړۍ راهیسې رواج شوې او وروسته دا اصطلاح په فرانسه کې د هغه چا لپاره وکارول شوه چې د تفریح او د خپل وزگار وخت د تېرېدو لپاره به یې په فرانسه کې سفر کاوه. د غه ډول سفرونو ته وروسته د گړځندوی یا توریزم اصطلاح استعمال شوه.

تندرا: روسي کلمه ده چې د روسیې د شمال له ونو پرته د ځانگړو نباتاتو سیمو ته ویل کېږي چې ژمی یې سوړ او اوږد دی، اوږی یې ډېر لنډ او د تودوخې درجه یې له لسو درجو څخه کمېږي وي، په همدې لنډه موده کې د ځمکې د مخ کنگلونه ویلي کېږي او نباتات، لکه خزه او گلکسنگ وده کوي.

ټاپو وزمه (جزیره نما)

د وچې یوه برخه ده چې په اوبو کې ننوتلې وي او درېو خواوو ته یې اوبه وي.

ټاپو (جزیره): د وچې یوه ټوټه چې د سمندر، سمندرگيو، جهيلونو او سیندونو په منځ کې پرته وي.

جمهوري: هغه حکومت چې په هغه کې د دولت مشر د خلکو له خوا د یوې ټاکلې مودې لپاره غوره شي.

جیولوژیکي لومړۍ دوره

دغې دورې له ۲۷۵ څخه تر ۲۳۰ میلیونو کلونو مخکې دوام درلود چې په هغې کې د آسیا او اروپا لوی غرونه او شمالي امریکا د ایلاش غرونه تشکیل شوي دي.

جهیل: پراخو ولاړو اوبو ته وایي چې د وچې په واسطه په طبیعي توگه را چاپېره شوې وي، یعنې څلورو خواوو ته یې وچه وي.

څوکه (قله): د غره ډېرې لوړې نقطې ته څوکه وایي، لکه د بابا د غره لوړه څوکه چې شاه فولادي ده.

څپې: د سمندرونو یا سمندرگيو د اوبو یوه برخه چې د بادونو د لگېدو په سبب په حرکت راځي او د سواحلو خواته پرمخ ځي، د څپې لوړې برخې ته اوج او ټیټې برخې ته یې نشیب وایي.

ځوان غرونه

هغه غرونه چې د جیولوجۍ په دریمه دوره کې منځته راغلي دي. دا غرونه لوړ، غابښي غابښي، زیاتې څوړې، تېرې څوکې او ژورې درې لري، لکه په افغانستان کې د هندوکش غرونه، په امریکا کې د راکي او انډیز غرونه او په اروپا کې د آلپ د غرونو لړۍ.

ځړوبی (ابشار)

له لوړو څخه کمېږي د اوبو راتوبېدلو ته وایي چې د سیندونو په بهیر کې منځته راځي، لکه د ونزوېلا په هېواد کې د انجیل ځړوبی.

خلیج: په وچه کې د ژورو پراخو اوبو ننوتلو څخه عبارت دی، چې له دريو خواوو په وچې او له یوې خوا په اوبو پورې نښتی وي.

د سیند حوزة: هغه سیمه چې هلته اصلي سیند له خپلو ټولو مرستیالانو سره بهېږي.

زلزله: د ځمکې د قشر (پوټکي) ناڅاپي احساسوونکې او چټکه لرزه ده چې د راټولې شوې انرژۍ د ازادېدو او د مگما د قوي فعاليتونو اوبيا د ځمکې لاندې طبقاتو د نورو عواملو له امله رامنځ ته او کېدای شي د ځمکې پرمخ د زياتو بدلونونو او نورو مالي او ځاني ډېرو تاوانونو سبب شي.

زړه غرونه

هغه غرونه چې د پاليوزويک په دوره کې منځته راغلي، لږ لوړوالی، گنځي بڼه، لږې څوړې ژورې درې لري، لکه په شمالي امریکا کې د اپلاش غرونه.

سيند: د اوبو بهېدلو ته چې په طبيعي توگه ټول کال يا د کال په يوه موده کې په يوه لوري روانې وي، سيند ويل کېږي. سيندونه معمولا د سمندرگيو، سمندرونو، جهيلونو، با تلاقونو يا نورو سيندونو په لور بهېږي. هغه تگ لوري ته چې سيند بهېږي، د سيند بستر وايي.

سمندري بندر: د سمندر پر غاړه بنا دی چې بهرۍ په کې لنگر اچوي او د سوداگريزو مالونو وړل او راوړل په کې ترسره کېږي.

سمندري بهير

د سمندر د سطحې د اوبو سوږور (عريض) بهير دی چې په دوه غوره برخو، تودو او سرو اوبو وېشل کېږي، د يو بهير لپاره د سرو او تودو اوبو د بهير اصطلاح استعمال د شاوخوا د اوبو د حرارت په پرتله دی. لکه د گلف ستریم او کوروشيو د تودو اوبو بهير او د هامبولت (پيرو)، لابرادور او منگويلا د سرو اوبو بهير.

ساحل

د سيند د اوبو د سطحې او د وچې ځمکې ترمنځ گڼه پوله ده يا د اوبو او وچې ترمنځ بېلوونکي حد دی. **سرچينه:** هغه ځای چې سيند ورڅخه پيلېږي.

سب تروپیک

هغه اقليم چې په اوږي کې وچه او په ژمي کې مرطوبه او معتدله وي.

ستراتيژيکه سيمه

له هغې سيمې څخه عبارت ده چې سياسي، نظامي او اقتصادي پلوه ځانگړی ارزښت ولري. **صخره:** د تېگو او ډېرو مجموعې ته ويل کېږي چې له يوه يا څو ډولونو منرالونو څخه منځته راغلې وي.

طغيان (مستيدل)

د اوبو ناڅاپي زياتوالی يا د سيندونو سېلابي کېدلو ته وايي چې د زياتو اورښتونو يا د واورو د چټکې ويلې کېدنې په سبب رامنځ ته کېږي.

طول البلد: هغه کرښې چې د شمالي او جنوبي قطب ترمنځ امتداد لري او په عرض البلدونو عمودي وي.

طبيعي منابع: د گټې اخيستنې وړ منابع چې الله تعالی ﷻ هغه د انسانانو په واک کې ورکړي دي، لکه کانونه، حاصل خېزه څاورې، ځنگلونه، د اوبو قوه، سمندري حيوانات او داسې نور.

اوس طبيعي منابع په دوو غوره ډلو لگښتي او نوي کېدونکو (د بيا گټې اخيستنې) وړ وېشل شوي دي، د بيا گټې اخيستنې منابع، نوي کېږي او بيا بيا د گټې وړ وي، لکه له بادونو او لمر څخه لاس ته راغلې انرژي او هغه منابع چې د يو ځلې گټې اخيستنې وړ دي، لکه د ډېرو سکاره، نفت او طبيعي گاز.

عرض البلد

له استوا کرښې سره موازي دايرې دي چې ختيځ او لوېديځ لوري لري او د طول البلد په دايرو عمودي وي، لويه دايره

یې د استوا کرښه او ډېره کوچنۍ یې د ۹۰ درجو دایره ده.

غرب الهند: دا اصطلاح لومړی ځل د کارابین په سمندرګي کې د پرتو ټاپوګانو لپاره استعمال شوه. دا ټاپوګان له لوی انتیل (کیوبا، بهاما، دومینګین، هایټي) او کوچني انتیل (ترینیداد او توباګو) څخه عبارت دي. **غرنۍ آب او هووا:** د غرنیو سیمو ځانګړی اقلیم دی چې لوړوالی (ارتفاع) په کې مهم رول لري، په دې اقلیم کې هوا سره او معمولاً په ژمي کې واورې او باران اورې.

فدرال

د هغو حکومتونو ځانګړتیا ده چې د خپلواکو ایالتونو د یووالي په صورت کې تشکیل شوي وي او په سیاسي او نظامي چارو کې د مرکزي حکومت تابع وي.

قطبي اقلیم: هغه ډول اقلیم ته ویل کېږي چې هلته هوا ډېره سره او کنگل وي. دا ډول اقلیم د شمالي او جنوبي قطبي سیمو ځانګړی اقلیم دی.

کانال: د سیندونو، سمندرونو او سمندرګیو ترمنځ د انسان په وسیله د حمل او نقل د اسانولو لپاره د وچې کیندل دي. **ګورنر جنرال (فرماندار کل):** په یوه هېواد یا ایالت کې اداري لوړ مقام دی چې د انګلستان د هم ګټو (مشترک المنافع) هېوادونو په منځ کې تشریفي اړخ لري.

ګلف سټریم

د تودو اوبو بهیر د مکسیکو له خلیج څخه له تېرېدو وروسته د کانادا تر سواحلو پرمخ ځي او بیا یې لوری د اروپا خوا ته بدلون مومي او د شمال لوېدیځې اروپا د اوبو د تودېدلو سبب کېږي.

لویه وچه (براعظم)

د سمندرونو، سمندرګیو، غرونو ترمنځ لویې وچې ته براعظم ویي، لکه د آسیا، اروپا، افریقا، امریکا، استرالیا او اقیانوسې او انټارکتیکا لویې وچې.

مدو جذر

د سمندرونو، سمندرګیو، خلیجونو او جهیلونو د اوبو منظم او یا پرله پسې دوره یې پورته کېدل او ښکته کېدل چې د سپوږمۍ او لمر د جاذبې د قوې له امله په ۲۴ ساعتونو کې دوه ځلې تکرار کېږي.

معتدله سیمه

داسیمه د شمالي او جنوبي عرض البلدونو د $\frac{۱}{۲۳}$ او $\frac{۱}{۶۶}$ درجو ترمنځ پرته ده او د کال د څلورو فصلونو شته والی د دې سیمې له مهمو ځانګړتیاوو څخه دی.

مصب: هغه ځای دی چې هلته د سیندونو اوبه سمندرګیو، سمندرونو، جهیلونو یا لوی سیند ته توپېږي.

مرستیال: هغه کوچني سیندونه چې اوبه یې له ښي یا چپ اړخ څخه لوی سیند ته توپېږي.

مستعمره: هغه سیمه یا هېواد چې د پردي دولت له خوا نیول شوی وي.

هم ګټي (مشترک المنافع) هېوادونه

د هېوادونو ځانګړتیاوې چې په یوه ډول سره یې یووالی کړی وي او د یووالي مهمه ځانګړتیا یې اقتصادي عامل دی، لکه د انګلستان د هم ګټو هېوادونو ټولنه.

وادي: د دوو غرونو ترمنځ نسبتاً پراخه ساحه ده چې هلته سیند بهېږي او د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره یې ښه شرایط برابر کړي وي.

پخچال: د همېشني کنگل پناهې او لویې کتلې دي.